This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

BIBLIOTHEEK
SNELLAERT.

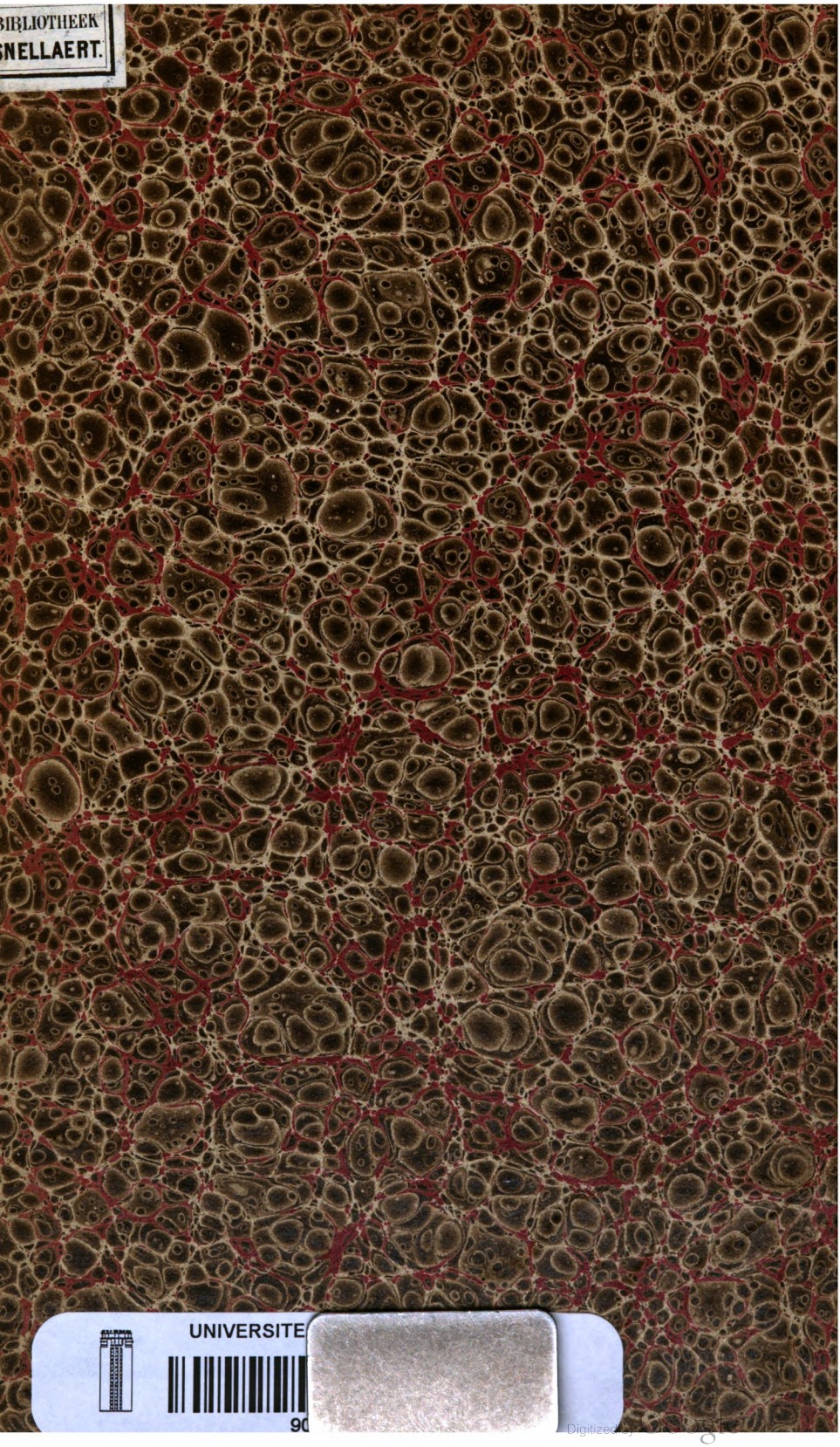

UNIVERSITE
90
Digitized by

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

GESPREKKEN

IN

Sokratischen Vorm.

Digitized by Google

Digitized by Google

P. L. 754.

GESPREKKEN

IN

Sokratischen Vorm,

DOOR

B. T. Lublink Weddik.

AMSTERDAM,
BIJ G. J. A. BEIJERINCK.

1834.

Digitized by Google

„This brings to my mind a Reason I have often sought for; why we moderns, who abound so much in *Treatises* and *Essays*, are so sparing in the way of *Dialogue;* which heretofore was found the best and politest way of managing even the graver subjects. The truth is: 't wou'd be an abominable Falshood, and belying of the Age, to put so much good sense together in any *one* conversation, as might make it hold out steddily, and with plain coherence, for an hour's time, till any *one* subject had been rationally examin'd."

Shaftesbury. The Moralists. Part I. *Sect.* I.

Digitized by Google

VOORREDE.

Deze Gesprekken kunnen, wat den Schrijver betreft, weinig tot hun voordeel in het midden brengen, maar behoeven het toegevend oordeel van den bescheiden Lezer; ten einde, ware het mogelijk, dit oordeel eenigzins te wijzigen, zal het noodig zijn, dat wij, zoo als men gewoonlijk zegt, een enkel woord over derzelver aard en strekking laten voorafgaan.

Het verschil tusschen gewone, dagelijksche, en Sokratische Gesprekken, laat zich met geene twee, ja met geen honderd woorden, eenigzins duidelijk ontwikkelen. De geleerde Lezer die met den Platonischen en Xenofontischen Sokrates bekend is, zal hier mijne denkbeelden, die ik toch weder van anderen moest overnemen, niet behoeven; hij zal weten, dat deze Sokrates onbereikbaar blijft, en in oorspronkelijke kracht, al zijne navolgers en kopijen, verre achter zich laat. Het was in geenen deele mijn doel, om den ouden eigenlijken *Sokrates weder optewarmen, of om zijne begrippen en leerstellingen, volgens de verschillende berigten van zijne twee verschillende tolken, in een nieuwerwetsch kleed voor te dragen. Ik heb slechts getracht den* vorm, *zoo veel dit met mijn oogmerk*

Digitized by Google

overeenkwam, te behouden en toe te passen; de stof *liet ik onaangeroerd; daarom heeten deze Gesprekken, geene* Sokratische *Gesprekken, maar Gesprekken in* Sokratischen vorm. —

Over de voortreffelijkheid van dezen vorm is veel getwist, en veel geschreven, maar welligt nimmer zoo keurig, als onlangs door eenen zeer kundigen man, wien ons Vaderland gaarne als den πλατωνικωτατον ϰαθ'ἑξοχὴν, *erkent, en zal blijven erkennen.*

Hoewel de Hoogleeraar ons eigenlijk den verheven' Plato voorstelt, en in de heiligdommen van zijne wijsbegeerte inleidt, zoo leeren wij echter door dezen leerling, den grooten meester kennen en liefhebben; deze meer naauwkeurige kennis gaat weldra tot bewondering over, en deze bewondering doet ons wederom de groote moeijelijkheid bevroeden, om het voorbeeld, en van dezen meester, en van zijnen leerling, na te volgen. (1) — *Was het Sokrates niet, die de zielen der jongelingen*

(1) „*Socrates autem interrogando proponendisque quaestionibus gravioribus intus sollicitabat in adolescentibus animum, ut amor excitatur veri, convertebatque eos ad semetipsos intuendos et judicandos: unde pudor quem oboriens subito in genis rubor prodibat identidem.*"

Initia Philos: Platon: *Pars Pr: Vol.* II. *p.* 71.

Sed quamvis naturam haberet ducem dialectica Socratis, artis tamen viam et rationem tenebat, eratque propria ei methodus ut primum sic, ut diximus, res definiret, tum vero, quod nobis omnium est maxime animadvertendum, a rebus obviis ad eas interrogando escenderet, quae ignotae essent, saltem minus sive paterent, sive attenderentur.

Id: *Pars Secs. Vol.* II. *p.* 86.

Digitized by Google

op eene wonderbare wijze wist te kneden, hen tot zich zelven terugbragt, tot de kennis van waarheid en deugd, tot die gloeijende liefde voor het hemelsche schoone, welkers gloed op de wangen der zedige jongelingen somtijds zoo heerlijk werd teruggekaatst! — en dit doel bereikte hij door eenvoudige vragen, waar evenwel natuur en kunst met elkander wedijveren, waardoor de gewigtigste onderwerpen, als uit den nacht in schemering, en vervolgens in een helder daglicht werden geplaatst. Het oogmerk, waarom de Atheensche wijze alzoo handelde, was even groot als navolgenswaardig: hij wilde dwalingen uitroeijen, ijdelen waan vernietigen, en zijne toehoorderen juist op die zaken opmerkzaam maken, welke naar hunne krachten berekend, en tot hun duurzaam heil dienstig waren.

Maar, wie hier eene juiste en naauwkeurige kennis verlangt, op de sierlijkste wijze voorgedragen, die leere den ongelijkbaren Atheenschen burger hoogschatten uit het reeds aangehaalde werk, dat waarschynlijk bij eenigen mijner Lezers, reeds in „merg en bloed" is overgegaan. Zoo nam ik het voornemen, misschien

---

Haec Socratis fuit nativa dialectica, qua efficere studebat ut revocatus quis a vanis consiliis propositisque, quibus esset impar, videret, quid deesset sibi nec susciperet majora illa et praeclara, antequam se ipsum iis perficiendis idoneum reddidisset. Erat autem haec colloquendi disserendique ratio ad τυφὸν non tantum coërcendum, reprimandamque arrogantiam, sed etiam, quod deinceps spectabat dialecticae parens, ad recte de rebus judicandum accommodata.

Id: *Pars Sec: Vol.* II. *p.* 84, 85.

Digitized by Google

wat te roekeloos, om dezen vorm, op sommige meer populaire en bekende onderwerpen toe te passen, en schiep mij eenen ouden welmeenenden Grijsaard, die met jongelingen van goeden inborst in aanraking kwam. De Sofisten van onzen tijd liet ik achterwege, dewijl ik voorzag, door hunne verschijning, tot al te afgetrokkene en wijsgeerige bespiegelingen geleid te zullen worden. — Weldra ondervond ik, dat het zeer moeijelijk is, om Gesprekken *te* schrijven; *bijna eene tegenstrijdigheid! nog moeijelijker om daarin eenigzins den Antiken vorm bij te behouden. Liet ik mijne jongelingen even zoo kort, zoo afgebroken, soms zoo al te toegevend spreken en antwoorden, als de jeugdige Atheners bij Plato en Xenofon, dan ware het mij niet mogelijk, de Dialektische spitsvindigheden te ontwijken, waarvoor men in onze tijden geen' smaak meer heeft, en welke eene hoogere mate van geestkracht vooronderstellen, om gewaardeerd te worden. Ik maakte om die reden mijne jeugdige sprekers een weinig wijzer, maar hield hen altijd binnen de behoorlijke perken der bescheidenheid, tegen over den Grijsaard; hierin deed ik misschien kwalijk, maar ik meende in onzen tijd, daartoe gedwongen te worden.* (1) *Meermalen, alzoo*

(1) „*Auch kann der Dialogenschreiber die Leser leicht dadurch irre führen dass er den Personen, welche gegen seine Meinung sprechen, nur schwache, denen aber, die dafür sprechen, starke Gründe in den Mund legt. Fehler, von denen selbst die sonst musterhaften Platonischen Dialogen nicht ganz frei sind.*"

W. T. Krug. Encycl: Philos: Lexicon. I. *p.* 508.

Digitized by Google

voortdenkende en schrijvende, ontglipte mij de gedachte dat ik Sokratische *Gesprekken opstelde, en de oude vriend ging van het vragen ongevoelig tot het bewijzen en ontwikkelen over, terwijl zijn tegenpartij bleef zwijgen; dan blies soms mijn goede Genius ter regter tijd mij weder in, dat ik* schrijvende, spreken *moest, en dit, geloof mij, is geene geringe moeite; daarenboven vreesde ik, door het opeenstapelen van vragen en antwoorden, ongemerkt aan den oordeelkundigen Lezer eene uitgewerkte zedelijke Katechisatie aan te bieden, en ook dit wilde ik vermijden, hoewel een wijsgeerig schrijver van onze dagen, de Sokratische en Katechetische Methode voor gelijkvormig houdt* (1)*; naar het mij voorkomt, ten onregte. Mogelijk zoude de Leipziger Hoogleeraar anders geschreven hebben, indien hij zelf eenige praktische Katechisatien had moeten houden, die onderwerpen ten doel hadden, buiten den kring der latere wijsbegeerte gelegen. Uit dit alles blijkt nu eindelijk, dat deze Gesprekken voor niets anders kunnen en moeten aangezien worden, dan voor eene* eerste *en* zeer *onvolkomene* proeve, *in hoe verre men geene dadelijk wijsgeerige onderwerpen, op die wijze zoude kunnen behandelen, welke ons door Sokrates en zijne leerlingen wordt voorgesteld en aanbevolen.*

(1) *„So lässt Plato im Dialog Meno einem Sklaven die Auflösung des Geometrischen Problems, ein Quadrat zu verdoppeln von Sokrates abfragen. Es ist also dies im gründe nicht anders, als die sog: Katechetische Methode."*

W. T. Krug. *eod: loc:* III. *p.* 718.

Digitized by Google

Ware een ander voor, of met mij op die gedachte gekomen, hij zoude daar ongelijk beter in geslaagd zijn dan ik, en mogelijk hooren wij vroeg of laat eenen echten Sokratikus voor de negentiende *eeuw, wien wij bij voorraad de broederhand reiken. Dat ik voorts nu en dan van de twee hoofdelementen der Sokratische Dialogen, de* Inductie *en* Ironie, *op mijne wijze, en naar mijn doel, gebruik maakte, moest wel van zelfs volgen; de onderwerpen door mij gekozen, gaven meerdere of mindere aanleiding daartoe; evenwel koste het groote moeite, om den Nederlander niet al te Grieksch te maken, aangezien dit boekske mogelijk ook in handen van hen komen kan, die geene Platonische Nederlanders zijn, en van Sokrates slechts even, als bij geruchte, iets vernamen.*

Reeds was mijn plan eenigzins gevormd, en ik zweefde nog in dien bedroevenden toestand, waarin een schrijver zich bevindt (als Buridan's ezel,) tusschen het al *schrijven, of* niet *schrijven, toen ik bekend werd, met de prijsverhandeling van den Heer J. A. Bakker, over de Sokratische Gesprekken* (1). *Ik zocht mij dadelijk de oogpunten en denkbeelden van dezen schrijver eigen te maken, en vond mijne wijze van beschouwen*

(1) *„Welke zijn de kenschetsende eigenschappen door welke de Sokratische Gesprekken zich onderscheiden? Waarin bestaat derzelver voortreffelijkheid? En in hoe verre is die Schrijfwijze der Ouden ook thans nog bij de behandeling van Wijsgeerige Onderwerpen aan te prijzen? door* J. A. Bakker *te Rotterdam; in de werken der Hollandsche Maatschappij van fraaije Kunsten en Wetenschappen.* Negende deel, 1834.

Digitized by Google

bijna overal bevestigd; daarom zoude ik voor dit bundeltje Gesprekken, geene betere Voorrede en Inleiding weten, dan de derde of laatste afdeeling der genoemde Prijsverhandeling: „ *Over de voortreffelijkheid der Socratische Gesprekken, en in hoe verre die Schrijfwijze der Ouden, ook thans nog bij de behandeling van Wijsgeerige Onderwerpen is aan te prijzen.*" *Men vergunne mij, dat ik ter mijner verantwoording, en tot beter verstand der zaak, den Heer* B. *zelf late spreken, als uit mijnen naam, als mijn verdediger* (1).

„ *Het geschikste middel om algemeen meer wijsgeerige* „ *kennis te verspreiden, zou, volgens onze meening, het* „ *behandelen van eenigzins afgetrokkene onderwerpen in* „ *den vorm van Socratische Gesprekken zijn, om op eene* „ *populaire en wegsleepende wijze, onzen beschaafden* „ *stand gemeenzaam te maken met de eerste gronden* „ *van zelfkennis, van die van het denkvermogen en* „ *van de zedeleer, om eindelijk tot de eenigzins weten-* „ *schappelijke beschouwing van den mensch in het* „ *afgetrokkene te kunnen opklimmen. Hierdoor zou de* „ *lust tot de beoefening van de wijsbegeerte, bij het* „ *denkend gedeelte onzer landgenooten meer aangevuurd* „ *worden, en hetzelve van de vooroordeelen tegen die* „ *wetenschap worden genezen. Men zou de wijsbegeerte* „ *als geheel wat anders dan eene dorre bespiegeling* „ *gaan aanzien, maar als een fakkel, die ons tot het* „ *heiligdom der kennis moet geleiden. Ware verlichting* „ *in Godsdienst en zedekunde zoude hiervan het gevolg* „ *zijn, en velen zouden van eenen voor hunnen geest*

(1) *De Prijsverhandeling, p.* 116.

Digitized by Google

„ en hart verderfelijke lectuur tot eene voor beide „ heilzame overgaan."

Dit alles wenschen wij dat op onze proeve moge toegepast worden, hoewel wij ons meer bepaald hebben tot de behandeling van zedelijke, dan wel van eigenlijke wijsgeerige onderwerpen. Bijzonder waar en gewigtig kwam ons de waarschuwing voor, waarmede de Heer B. *zijne beschouwing besluit* (1).

„ Eene opmerking mogen wij ten slotte niet terug-„ houden: Onze zeden, leefwijze en maatschappelijke „ inrigtingen zijn niet meer in eene zoo schoone harmonie „ met de Socratische zamenspraak, als die der Grieken „ ten tijde van den Atheenschen wijsgeer. Er zijn „ thans geene gallerijen of academische tuinen, waarin „ de burgers en de jongelingen zich rondom diegene „ scharen, door wie zij de wijsheid wilden geleerd zijn. „ Een Socrates zoude in onzen tijd, waarin ieder zoo „ zeer in zijne eigene zaken ingewikkeld is, eene „ vreemde vertoning maken, indien hij de menschen op „ de markten staande hield, om hen met vragen over „ de menschelijke natuur, der deugden van het echte „ burgerschap lastig te vallen; hij zoude groot gevaar „ loopen van in plaats van door de jonge lieden nage-„ volgd en met aandacht gehoord, door hen bespot of „ uitgelagchen te worden."

„ De personen die in den Socratischen dialoog voor-„ komen, moeten die van onzen tijd zijn, in omstan-„ digheden geplaatst, waarin het natuurlijk wordt, „ dat zij zulk een gesprek hebben kunnen voeren, men

(1) *t. a. p. p.* 126, 127.

Digitized by Google

„ doe dit zonder gezochtheid, en zonder dien toon
„ van ongevraagde en vervelende meesterachtigheid aan
„ eenen der sprekers toe te deelen. Alles moet; in
„ Socratisch gesprek, zich natuurlijk, ongedwongen,
„ duidelijk en verstaanbaar voordoen. De scherts zij
„ noch te plat, noch te ingewikkeld, terwijl de ironie
„ scherp moet wezen, zonder nogtans bijtend te zijn."

Eindelijk zullen velen dezen schrijver van ganscher harte toejuichen, wanneer hij in betrekking tot zijn onderwerp, en tot den toestand onzer letterkunde, zich aldus laat hooren (1): „ Het is niet te ontkennen,
„ dat onze letterkunde arm is aan geschriften van eenen
„ wijsgeerigen aard, en dat de Nederlanders, bij
„ andere naburige volken vergeleken, veel ten achteren
„ zijn in de beoefening der wijsbegeerte. Een onge-
„ grond vooroordeel schijnt er bij velen tegen deze
„ wetenschap te heerschen, als bestond zij slechts uit
„ dorre of duistere bespiegelingen, en het is genoegzaam,
„ dat een onderwerp een weinig afgetrokken behandeld
„ worde, om het lezen daarvan spoedig te doen staken.
„ Van waar dit gebrek bij een volk, dat zich zoo zeer
„ door gezond oordeel en bedaard onderzoek onderscheidt?
„ Voorzeker ook van het gebrek aan zoodanige schriften,
„ die de wijsgeerige onderwerpen populair en aangenaam

(1) t. a. p. p. 114. Wij nemen deze gelegenheid waar, om den Heer B. voor zijne raadgevingen te danken, en wanneer hij deze proeve, als eene, het zij rijpe of onrijpe vrucht, van zijn weldoorwrocht stuk, gelieve aan te zien, zullen wij gaarne daarin berusten.

Digitized by Google

„ voordragen, en dus het afgetrokken onderzoek „ langzamerhand bij het algemeen voorbereiden, en „ tevens geschikt zijn om eenen smaak voor de wijs- „ begeerte te doen ontstaan, die onze landgenooten over „ het gemeen missen."

Juist deze laatste opmerkingen maken mij bevreesd, dat deze Gesprekken, velen reeds te wijsgeerig en te afgetrokken zullen voorkomen, en daardoor dadelijk eene magtige Oppositie-partij tegen zich zullen hebben; iets dat mij waarlijk grieven zoude, hoewel deze vrees nog gegronder wordt, wanneer men bedenkt, dat de leeshonger zich in onzen leeftijd slechts laat verzadigen door Romantische poezij en proza, en de Verbeelding meer en meer aan het Oordeel den schepter ontwringt. Wie daarentegen door het woord: Sokratische: *misleid, in de volgende bladen, zuivere, verhevene Wijsbegeerte denkt te ontmoeten, zal zich grovelijk bedrogen vinden, daartoe behoort iets meer, dan ik had kunnen volbrengen.*

Indien men overigens in onzen Grijsaard, eene groote gelijkvormigheid met zekeren Oudoom Jakob, *van elders bekend, meent te ontdekken, zullen wij er niets tegen hebben, en bevestigen deze „ Kritische Hypothese" van ganscher harte.*

Het is eindelijk niet te verwachten, volgens de reeds bijgebragte aanmerkingen, dat men naar een vervolg, of eene voortzetting dezer Gesprekken zal wenschen; mogt dit, vreemd genoeg, het geval zijn, zoo zullen wij nog eens onze pogingen daaraan toewijden. Dat

Digitized by Google

de Schrijver opregtelijk wenscht door zijne proeven, van welken aard ook, het goede, ware en schoone te bevorderen, trekke niemand in twijfel. Elke bescheidene en wel gemeende teregtwijzing is hem aangenaam, en hij hoopt er zijn nut mede te doen, hoewel hij reeds ondervinding genoeg heeft, om den volgenden stelregel voor altijd tot den zijnen te maken: „Om aan allen te behagen, is eene gunst van het geluk; om aan weinigen te behagen, is een gevolg der deugd; om aan niemand te behagen, is hoogst smartelijk. Wanneer uit deze uitersten mij de keuze gegeven wierd, zoude ik, het middelste ter zijde gesteld, liever aan niemand, *dan aan* allen *willen behagen!"*

B. T. L. W.

R. Sept. 1834.

Digitized by Google

Omnibus semper placuisse, res est
Plena fortunae; placuisse paucis
Plena virtutis; placuisse nulli
Plena doloris.
Si quid extremi tamen eligendi
Optio detur, medio relicto:
Praeferam nulli placuisse, quam, Germanice, cunctis.

JAC: BALDE. *Sylv: Lyric:*
Lib: VII. Od: XIV.

Digitized by Google

ERASTUS.

Over het geluk der vromen.

Der mensch der Gott verläßt, erniedrigt sein geschicke,
Wer von der tugend weicht, der weicht von seinem glücke;
Die pflichten sind der weg, den Gott zur wohlfährt giebt;
Ein herz, wo laster herrscht, hat nie sich selbst geliebt.

A. von Haller.

Nog bedekten de watervloeden, buiten hunne perken getreden, eene uitgestrekte landstreek, waar hier en daar een ontbladerde boom, het dak eener boerenwoning, zigtbaar bleven, terwijl de effen vlakte met verschillende drijvende voorwerpen bedekt was, die op den vloed heen en weder dobberden, en de herinnering verlevendigden aan den vreesselijken ramp, in de jaarboeken onzer geschiedenis van eeuw tot eeuw hernieuwd. Een weemoedig gevoel drong in het hart van den zwijgenden aanschouwer, wanneer zijn oog de breede waterplas overzag, waaronder de vruchtbare weide, de sierlijke tuin, het welig moesgewas, bedekt lagen, als onder een verstijvend

Digitized by Google

kleed, dat geene menschelijke hand kan wegrukken. Op de kruinen der dijken stond hier en daar een enkel mensch, en zag in den bewolkten hemel, terwijl het water onophoudelijk aan zijne voeten murmelde, en scheen te zegepralen over het reuzenwerk der menschen, dat vernietigd was door het geweld der stormen. Onder de aanschouwers van dat treffend en vreesselijk schouwspel was ook een grijsaard; hij stond op eene hoogte en overzag de stille zee, de beide handen rustend op den gewonen wandelstok, welks kopere punt diep in het vochtige zand was ingedrongen. Naast hem stonden twee jongelingen, die den zwijgenden wandelaar vergezeld hadden, *Erastus* en *Alwin;* zij zagen het tooneel der verwoesting gedurende eenen langen tijd ernstig aan, en vreesden den grijsaard in zijne overpeinzing te storen. Een enkele zonnestraal drong, bij tusschenpoozen, door de hevig voortgezweepte wolken, en verlengde zich tot eene onafzienbare zilvere streep op het donker vlak der wateren; er lag iets onbeschrijfelijk weemoedigs over het doodsche tooneel, bovenal wanneer op verren afstand het geloei der runderen zich deed hooren, of het oor de verwarde vereeniging van stemmen vernam, nu van naderbij, dan meer in de verte. — Onbewegelijk had de grijsaard dit schouwspel aangestaard, toen hij eindelijk zijne jeugdige vrienden aldus aansprak: „Zoo vernietigt een uur, wat jaren hadden gevormd! Arme mensch! de natuur spot met uwe pogingen;

Digitized by Google

de stille en onvermoeide vlijt van den landbouwer, de krachtige arm, die den geweldigen vloed terugwijst: tot zoo ver en niet verder! — dat alles blijkt nietig en krachteloos te zijn, zoodra de natuur zich verzet, en den sterveling overtuigt, dat hij niet haar meester, slechts haar kind en kweekeling is."

Erastus. Maar weldra worden deze treurige streken weder in den vorigen toestand hersteld: menschlievendheid zal den ongelukkigen landbouwer opbeuren, en na verloop van eenige maanden rijzen hier nieuwe woningen op, bedekken weder kudden de weiden, en het vreesselijk ongeluk wordt door de hernieuwde welvaart schielijk vergeten.

De Grijsaard. Evenwel blijft de bange verwachting, dat bij ieder opkomenden storm deze dijken weder zullen overspoeld, deze landen weder zullen overstroomd worden. Wat baat de tegenwoordige vreugd, wanneer de toekomst ons telkens bedreigt, en de verdubbelde krachtinspanning met verdubbelde ramp vergeldt? Of vermeent gij, *Erastus!* dat het geluk hier op aarde onafhankelijk kan zijn van de rampen aan dit leven verknocht?

Er. De ernstige blik, welke gij op mij werpt, verkondigt mij, o edele vriend! dat gij een antwoord verwacht, waardig uwe vraag; maar veroorloof mij vooraf, dat ik van u hoore, wat gij onder geluk verstaat: een woord zoo onbepaald in beteekenis, zoo dubbel- en veel-zinnig, aan zoo veel misbruik onderhevig, en toch zoo gewoon in onze gesprekken.

Digitized by Google

De Gr. Dat was regt gesproken, en ik mag uwen billijken eisch niet afwijzen; zoo laat ons dan ook hier eene eenvoudige maar duidelijke bepaling kiezen, en het geluk dien toestand voor den zinnelijken en zedelijken mensch noemen, waarin hij, ten minste voor het oogenblik, geene smartelijke gewaarwording gevoelt, en wenschen moet, in dien toestand te blijven, zoo lang hem dit vergund en mogelijk is.

Er. Ik versta u; — en uwe vraag luide: in hoe verre deze toestand onafhankelijk kan zijn van de rampen aan dit leven verknocht?

De Gr. Waarop ik met verlangen uw vriendelijk antwoord vernemen zal.

Er. Gaarne; bedrieg ik mij niet, dan kan het geluk van eenen tweevoudigen aard zijn, gelijk gij reeds hebt aangeduid: voor den zinnelijken en voor den zedelijken mensch; — zoo zullen wij vooraf moeten onderzoeken, waarin deze wenschelijke toestand en voor den zinnelijken en voor den zedelijken mensch onderling verschilt en overeenkomt, en in hoe verre hier eene vereeniging mogelijk is.

De Gr. O mijn jeugdige vriend, welk eenen langen, dorren eentoonigen weg wijst gij ons daar aan! Is dit schouwspel, hier voor ons, niet reeds doodsch en eentoonig genoeg? en gij wilt onzen geest op den stillen Oceaan der wijsbegeerte leiden, waar de afgetrokkene denkbeelden als de golven zich eindeloos verdringen, zoodat er ook hier niets dan hemel en aarde te zien is? Ik bid u, keer terug uit dien

Digitized by Google

duisteren doolhof, aan welks ingang gij ons leiden wilt, en breng ons liever op een vrolijk, afwisselend pad.

Er. Hoe moet ik deze scherts verstaan? was het niet steeds uw verlangen, bij elke beschouwing of onderzoeking eerst de gronden op te sporen, en wanneer deze gevonden en gevestigd zijn, daarop omzigtig voort te bouwen?

De Gr. Voorzeker, maar kiezen wij heden eenen korteren weg, en wees mij met *Alwin* (die uit aangeborene bescheidenheid, of uit eerbied voor den wijsgeerigen *Erastus*, gezwegen heeft), wees mij behulpzaam, om de zekerheid te verkrijgen, dat het geluk hier op aarde onafhankelijk kan zijn van de rampen des levens.

Verplaatst u, mijne vrienden! in den toestand van den landbouwer, wiens woning ginds slechts even boven het water uitsteekt; gevoelt, wat hij moest gevoelen, toen de aandruischende stroom zijn huis van alle zijden omspoelde; toen het eenparig angstgekerm zijner vrouw en kinderen op eenmaal gehoord werd; toen hij ter naauwernood tijd vond om met de zijnen in de slingerende boot te springen, en, terwijl hij tegen de stormen worstelde, zijn erf en zijne have voor altoos moest vaarwel zeggen; — verplaatst u in zijnen toestand, en wanneer dan een wijsgeerige *Erastus* of bescheidene *Alwin* den rampspoedigen in *dat* oogenblik hadden willen overtuigen, dat het geluk onafhankelijk kan zijn van de rampen

Digitized by Google

des levens — gelooft gij, dat de ongelukkige landbouwer voor die overtuiging vatbaar zoude geweest zijn?

Er. Bezwaarlijk, want de ramp drukte hem op dat tijdstip al te sterk neder.

De Gr. Derhalve kunnen de rampen dezes levens zoo hevig zijn, dat de mensch daaronder moet bezwijken?

Er. Zekerlijk.

De Gr. Welnu, dan blijft de arme sterveling geheel afhankelijk van den toestand waarin hij geplaatst wordt; — dan is het eene vruchtelooze poging, om zich boven deze wisselvalligheden te verheffen — en onze onderzoeking is reeds geëindigd.

Alwin. Toch niet, wijze vriend! Wanneer wij het juiste tijdstip weten, waarop de rampspoedige vatbaar is, om in onze overtuiging te deelen, dan zal het ons misschien gelukken, hem op te beuren.

De Gr. En wanneer zal dit juiste tijdstip, naar uw oordeel, aanbreken?

Alw. Dan eerst, als de beangstigde landbouwer aan het gevaar ontkomen, met de zijnen weder op vasten wal staat, en de liefelijke woorden: *hoop en vertrouw!* hoort uitspreken, en kan verstaan.

De Gr. Maar hij blikke ook dan op zijne verzonkene woning, op zijn bedolven vee, op zijn verloren eigendom terug — zal hij met *dien* blik gelukkig kunnen zijn?

Er. Niet gelukkig, maar toch minder ongelukkig, dan toen de nood hem overviel.

Digitized by Google

De. Gr. Derhalve, lieve vrienden! zal hij slechts tot eenen staat van geluk geraken, die eigenlijk een verminderd gevoel van zijne ramp te weeg brengt; maar ik wilde iets meer van u. Gij moest door die menschlievendheid, welke jongelingen zoo heerlijk versiert, den diep bedroefde kunnen overtuigen, dat zelfs onder de felste rampen een gevoel van rust en kalme tevredenheid voor hem mogelijk ware.

Alw. Dit zoude alleen dan kunnen geschieden, wanneer wij hem, die zoo veel verloren had, de middelen konden aantoonen, om tevreden, kalm, of met een veelomvattend woord, *gelukkig* te zijn.

De Gr. Als ik u wél begrijp, behoort er dus een zekere *kunstgreep* toe, om den ongelukkige te overtuigen, dat hij, ondanks zijne smartelijke gewaarwordingen, gelukkig is. Gij spreekt van middelen, — wanneer men nu zekere middelen bezigt, om den sterveling uit eenen werkelijken toestand in eenen schijnbaren, denkbeeldigen over te brengen, dan mag ik dit eenen kunstgreep noemen, en gaarne werd ik daarin door u onderwezen. Kom, *Alwin!* laat ons terstond den armen landman te gemoet gaan, en onze kunst aan hem beproeven.

Er. Gij verwart ons opzettelijk, mijn vriend! *Alwin* bedoelde hier de krachtigste en meest toereikende middelen, waardoor de rampspoedige sterveling, uit eigene overtuiging, zijnen ellendigen toestand zoo gunstig mogelijk beschouwt, dat...

De Gr. Dat hij door eene enkele beschouwing wer-

Digitized by Google

kelijk en dadelijk gelukkig wordt, — is dat uwe meening?

Er. Volstrekt niet!

De Gr. Welnu, mijne vrienden! Gij bemerkt, dat wij op deze wijze nimmer zullen kunnen overtuigd worden, dat het geluk onafhankelijk kan zijn van den rampspoedigen toestand, waarin dit leven ons somtijds plaatst; zouden wij niet een ander spoor moeten inslaan?

Alw. En welk?

De Gr. Mogelijk zult gij ons dit kunnen aantoonen, *Alwin!*

Alw. Wanneer ik uwe leiding daarbij geniete!

De Gr. Zoo bescheiden, mijn jeugdige vriend! dat klinkt schoon; maar geloof mij, ik behoef inderdaad uwe hulp: wij zullen, drie man sterk, magtig door eendragt, en gewapend om elke dwaling te bestrijden, beter ons doel bereiken; misschien zijt gij ons, *Alwin!* reeds eenige schreden vooruitgesneld op den weg naar de waarheid, maar wilt uwe zegepraal zoo lang bedekt houden, tot dat wij bloozend moeten bekennen, met minder geestdrift echter dan de oude wijsgeer: „hij heeft het gevonden!"

Alw. Ik wenschte dat uwe scherts ernst ware!

De Gr. Dat is zij inderdaad. — Reik mij slechts uwe behulpzame hand, en ik zal u getrouw volgen. — Gij hebt ons gezegd, dat er middelen moeten gevonden worden, om den ongelukkigen in eenen gelukkigen toestand te verplaatsen.

Digitized by Google

Alw. Dat heb ik gezegd.

De Gr. En deze middelen, welke zijn die?

Alw. Dat *Erastus* antwoorde, hij verstaat de fijne wijsgeerige bepalingen.

Er. Voorzeker geene kunstgrepen, maar de toereikende gronden duidelijk en overtuigend voorgedragen, waardoor hij, die een prooi der jammeren is, zich boven zijn treurig lot verheft, en, al drukt de smart hem neder met loodzwaren hand, het hoofd moedig verheft, en in den Hemel ziet, waaruit kracht en troost op hem nederdalen.

De Gr. Waarlijk, mijn vriend! schoon en dichterlijk gesproken; maar ik bid u, laat ons vooreerst het bloeijend land der dichterlijke beelden, de slingerpaden der overdragtelijke spreekwijzen, mijden; wij zouden voortreffelijke beelden kunnen vinden voor eene Ode of Hymne, maar de eenvoudige waarheid zal zich weldra uit eene, haar aangeborene maagdelijke schaamte, achter deze schitterende beelden verbergen, en niet te voorschijn komen in een gezelschap, waar zij zich zelve zoo gedwongen, zoo benaauwd, zoo geheel onbemerkt gevoelt. Derhalve, *Erastus!* zult gij mij wederom eene zeer eenvoudige vraag veroorloven; — gij wilt immers, ook zonder beeldspraak?

Er. Waarom niet?

De Gr. Wanneer wij middelen zullen bezigen, moet er een voorwerp zijn, waarop deze middelen kunnen werken?

Digitized by Google

Er. Buiten twijfel.

De Gr. Maar zouden wij nu met onze middelen eenig goed doel kunnen bereiken, zonder eene naauwkeurige kennis van het voorwerp?

Er. Bezwaarlijk!

De Gr. Wanneer, bij voorbeeld, de geneesheer altijd de zelfde geneesmiddelen voorschrijft in verschillende ziekten, zal hij gunstig slagen in zijne pogingen, om het leven der kranken te verlengen?

Er. Juist het tegendeel!

De Gr. Of, wanneer de zedekundige of leeraar geen ander middel heeft om de kranke zielen te genezen, dan de bedreiging van Gods ontstoken toorn, zal hij de verschillende kranke zielen daardoor tot waarheid, deugd en bekeering kunnen brengen?

Er. Mogelijk eenigen, maar allen zeker niet; want de aardsche leeraar bezigt daardoor geheel andere en volstrekt tegenstrijdige middelen, dan de Hemelsche Leeraar bezigde, die ook gekomen is, om de kranken naar geest en hart te genezen.

De Gr. Welnu, zoo zult gij mij toestemmen, dat eene even naauwkeurige kennis van de middelen, als van het voorwerp, noodzakelijk is, niet waar?

Er. Van ganscher harte!

De Gr. Wilt gij dus eenen rampspoedige, reeds in dit leven, boven zijn drukkend lot verheffen, en in dien toestand verplaatsen, welken wij *geluk* noemen, zoo moeten wij, dunkt mij, weten, in hoe verre hij zelf, als het voorwerp, daartoe vatbaar is,

Digitized by Google

en welke middelen geschikt zijn, om hem in dien toestand te brengen. Hebt gij mij regt begrepen, lieve vrienden! of vloeit deze gevolgtrekking niet wezenlijk voort uit hetgeen wij hebben toegestemd?

Er. Mij dunkt, volkomen.

De Gr. Nu, laat ons tot den rampspoedigen landbouwer terugkeeren, en onderzoeken, of wij iets beters gevonden hebben, dan een kunstgreep: daar staat hij voor ons, met tranen in de oogen, de handen wringende, ter naauwernood aan den geweldigen dood ontkomen; waarlijk, een ontroerend schouwspel, *Alwin!*

Alw. Niet alleen ontroerend, hetzelve wekt bij ons de behoefte op, om zijnen kommer te verminderen.

De Gr. Dat is menschelijk; maar hoe is het mogelijk?

Alw. Wij zullen beproeven in hoe verre onze treurende natuurgenoot vatbaar is voor troost, te midden zijner rampen.

De Gr. En wie zoude daarvoor wel het meeste vatbaar zijn?

Er. Eene gewigtige, veelomvattende vraag, mijn vriend! waarop ik u vooreerst het antwoord moet schuldig blijven.

De Gr. Gij hebt inderdaad gelijk, en echter ligt ons aan derzelver beantwoording alles gelegen; — dat de moed ons evenwel niet begeve. — Laat ons vooronderstellen, dat de landman niet op zijn eigen,

Digitized by Google

maar op een vreemd, door hem gehuurd, erf gewoond had, — zoude alsdan de smart over zijn verlies grooter of kleiner geweest zijn?

Alw. Kleiner, de schade treft dan den eigenaar.

De Gr. Neemt eens daarenboven aan, dat hij, door vlijt, in vorige jaren, buiten zijne have en vee, nog andere bezittingen heeft, die veilig bewaard zijn voor den watervloed.

Alw. Ook daardoor zal zijne smart wederom geringer worden.

De Gr. Wanneer zal hij derhalve het meest vatbaar zijn, om, te midden zijner rampen, troost en hoop, als de voorwaarden tot zijn geluk, te ontvangen?

Alw. Zoodra hij overtuigd is geworden, dat het ongeluk, hetwelk hem trof, voor vermindering en verzachting vatbaar is.

De Gr. Juist, mijn vriend! en ziedaar dus de *kunstgreep*, waarnaar wij zochten: overreed den ongelukkige, dat hij gelukkig is, en gij voltooit de zegepraal der menschlievendheid.

Er. In geenen deele. Ik begrijp hoe bedektelijk gij ons tot datgeen terugleidt, wat wij reeds verworpen hebben, — nog eens, onze hulp zal weinig baten, wanneer wij niet vooraf weten, in hoe verre hij, die lijdende is, voor onze hulp geschikt zij.

De Gr. Dat stem ik u toe; maar, *Erastus!* vergun ook mij dit „nog eens" — wie zal dan het meest vatbaar zijn, om, door de jammeren des levens

Digitized by Google

diep gedrukt, in dien toestand te geraken, of daartoe te naderen, welken wij *geluk* noemen — misschien de wijsgeer, *Alwin?*

Alw. Wanneer zijne wijsheid krachtig genoeg is, om hem boven zijn smartelijk lot te verheffen.

De Gr. Is dit steeds alzoo?

Alw. Zeldzaam; want het is gemakkelijker te bespiegelen, dan te verdragen; men kan zich eerder op het bezit van geestkracht beroemen, dan dezelve ter regter tijd ontwikkelen.

De Gr. Dan — de geleerde?

Alw. De onvermoeide letterknecht, die duizend zaken en woorden kan opzeggen, zonder de geestkracht der ouden te bezitten, en de meeste gebreken der nieuweren heeft — deze waarlijk ook niet!

De Gr. Dan misschien de vorst, de groote dezer aarde?

Alw. Ook dezen vertrouw ik hier minder; velen zijn door magt en weelde naar de ziel ontzenuwd, en bezwijken terstond, wanneer de rampen der aarde hen nederbuigen.

De Gr. Maar gij eischt toch niet, mijn ontkennende vriend! dat wij op deze wijze al de rangen der maatschappij gaan beschouwen?... die weg is wederom te lang. — Laat ons liever terstond eene andere vraag in het midden stellen. Zoude de vatbaarheid, om onder de smarten des levens waarlijk gelukkig te zijn, van den *uitwendigen* mensch, van zijnen stand en rang, of van den *inwendigen*, zede-

Digitized by Google

lijken afhangen; — wat is uwe meening, mijne jeugdige vrienden?

Er. Voorzeker van den inwendigen mensch.

De Gr. Goed. — Hoedanig moet nu de inwendige mensch gesteld zijn, wanneer hij inderdaad vatbaar zal zijn, om zich boven de drukkende tegenspoeden te verheffen? — ziedaar ons eene reuzenschrede gevorderd, wanneer wij hier de waarheid vinden.

Alw. Welnu! hij moet een mensch zijn van beproefde grondbeginselen, bovenal Godsdienstig, vertrouwend, dat de wil van eenen almagtigen Wereldbestuurder hem vreugd of smart uitdeelt, naar den eisch zijner zedelijke ontwikkeling, en vorming voor een toekomend leven.

De Gr. Gij verlangt daar op eens zoo veel in éénen adem, waarde *Alwin!* Misschien zullen de menschen in het algemeen niet zeer gunstig aan uw verlangen beantwoorden. — Gij vermeent alzoo, dat de arme landman slechts dan vatbaar zal zijn om zijnen droevigen toestand met eenen gelukkigen te verwisselen, wanneer hij zoo vroom, zoo vertrouwend en Christelijk gezind is?

Alw. Dat durf ik onbepaald aan te nemen.

De Gr. Waaruit volgt, dat slechts de Godsdienstige, deugdzame, brave menschen in staat kunnen zijn, om zich boven de harde beproevingen van hun lot te verheffen?

Alw. Dit schijnt thans duidelijk.

Digitized by Google

De Gr. Maar, lieve vrienden! als dit inderdaad zoo is, dan zal het getal dezer gelukkigen in het ongeluk zeer gering zijn, en van de tien verarmde landlieden, wier eigendommen daar voor onze oogen verzonken en vernield liggen, zullen er mogelijk niet eens twee zijn, die tot dien hoogen zedelijken en godsdienstigen trap zijn opgeklommen, waarop onze *Alwin*, als met eenen tooverslag, zijne natuurgenooten plaatste. — Hoort eens, wijze jongelingen! laat ons deze onderzoeking geheel opgeven: wij jagen immers naar een droombeeld? Het is immers eene ongerijmdheid, onder de rampen gebukt, van een denkbeeldig geluk te willen spreken? — Ziet! de wolken worden reeds zwaarder daar in het westen; de golfslag bruist harder aan onze voeten, wij willen ons verwijderen, zonder ons onderling te verwijten een geheel vruchteloos gesprek te hebben aangevangen, — dat was dan toch niets meer dan een dier teleurstellingen, waaraan het leven zoo rijk is!

Er. Neen, waarde grijsaard! vertoeven wij nog eenige oogenblikken; het komt mij zoo duidelijk, zoo ontegensprekelijk waar voor, dat wij bijna tot het bewijs en de zekerheid gekomen waren der gewigtige waarheid; waarvan ik zoo gaarne de vaste overtuiging bij mij droeg.

De Gr. Wie zoude den welmeenenden *Erastus* zoo iets kunnen weigeren? Maar hij veroorlove ons, dat wij heden dan bescheiden terugtreden, en hem tot onzen eenigen wegwijzer kiezen; mogt hij een

Digitized by Google

oogenblik stilstaan, of, wat zijn goede *Genius* verhoede! struikelen, dan zal de vriendenhand van *Alwin* gereed zijn, den moedigen onderzoeker te helpen. — Bevredig dan terstond ons verlangen, *Erastus!* wij zullen u opmerkzaam volgen, al wildet gij ons nu en dan, listig genoeg, met uwe dichterlijke bloemen bedwelmen; wij zullen u echter niet uit het oog verliezen!

Er. Ik neem uwe vriendelijke teregtwijzing ter harte, zonder de onfeilbaarheid mijner gedachten te vooronderstellen. De mate der rampspoeden op aarde moge tot het vreesselijke toenemen, zoo moet evenwel de mogelijkheid bestaan voor den sterveling, om zich daarboven te verheffen; want de waarheid, dat er een liefderijk Opperwezen bestaat, vereischt tevens de overtuiging, dat Hij geen kind der aarde boven deszelfs krachten zal beproeven: dit bevestigde reeds de wijze Apostel. „ Geene verzoeking heeft u nog aangegrepen, die boven het menschelijke was; en God is getrouw, die niet zal toelaten, dat gij, boven hetgeen gij vermoogt, in verzoeking geraakt, maar Hij zal met de verzoeking ook de ontkoming daarstellen, zoodat gij ze kunt verdragen." (1) Naar deze uitspraak kan het den mensch niet ontbreken aan de vatbaarheid, om tot eenen hoogen trap van rust, tevredenheid en kalmte op te klimmen, zoodra zijn lijdenstijd is aangebroken; maar zonder Godsdienstige gronden is dit onmogelijk, even onmogelijk, als dat een blinde het licht aanschouwde, of een

(1) 1 Kor. X vs. 13.

Digitized by Google

doove het geluid waarnam. Gevoel ik mij diep ongelukkig, dan is de eerste en noodzakelijkste voorwaarde om tot betrekkelijk geluk te geraken, dat ik wete, van waar de ramp, die mij nederbuigt, ontstaat; ontdek ik hier geenen anderen oorsprong, dan een blind noodlot, een dreigend toeval, alsdan staat mij niets anders open, dan wanhoop; — maar wordt mij geleerd, dat elke ramp met een bepaald doel mij is toegezonden, dat dit bepaalde doel noodzakelijk, heilzaam en tot mijne vorming, krachtig medewerkend is, zoo verkrijg ik reeds aanvankelijk een vast steunpunt, waarop ik moedig voortbouwe; doch hierbij bepaalt de invloed eener Godsdienstige denkwijze zich niet: niet alleen het tegenwoordige, maar het toekomende wordt daardoor, opgehelderd. Het zachte licht eener Goddelijke Openbaring omstraalt niet alleen de plek, waar de rampspoedige zich bevindt, zelfs het verschiet, dat aan den gebogen gezigteinder opdoemt, ligt in liefelijken zonneglans voor hem, want hij bezit een zielenoog dat dáár den dag ziet, waar het stoffelijk oog in het duister blikt; — daarom versmelt de drukkende smart in zachten weemoed, zoodra de mogelijkheid kan bewezen worden, dat de grievende ramp langzamerhand derzelver geweld zal verliezen, en de hand des Almagtigen kan vergoeden, wat dezelve ontnomen heeft; — en nu, hiermede bevestig ik alles, het geloof aan onsterfelijkheid en wederzien, deze kostbare vrucht van zuivere Godsdienst, dat geloof

Digitized by Google

treedt zegevierend tot ons, wanneer de onlijdelijke smart, bij den dood der onzen, het hart met verscheurende klaauwen aangrijpt; dit geloof tot overtuiging geworden, voert ons als met reuzenkrachten over de grenzen des tijds — dat nu de smart met tien- en honderdvoudig geweld ons neêrbuige, een grootere veerkracht heft ons omhoog. Ik geef het toe, dat de arme mensch zwoegt en zucht bij dit treffend neêrdrukken en krachtig opheffen; maar geef ook mij toe, dat hij, bij wien de echte Godsvrucht in hart en ziel is doorgedrongen, een eigenaardig, een onschatbaar geluk kent en geniet, dat hem dan slechts eigen wordt, wanneer hij eene prooi is der bitterste tegenspoeden.

De Gr. Wat dunkt u, *Alwin!* mogen wij onzen welsprekenden gids hier volgen? Gij ziet het hoe zijn oog fonkelt; zijne ziel leeft op zijne lippen; wanneer hij ons niet reeds overtuigd heeft, dan zijn wij ten minste reeds half gewonnen, en wij durven het niet ontkennen, dat de Godsdienst, op die wijze werkende, het onmogelijke mogelijk maakt.

Alw. *Erastus* heeft uit mijn hart gesproken, en waren zijne bewijzen ook niet wijsgeerig, zoo was er iets in mijn binnenste, dat luide verkondigde: „ hij spreekt de waarheid!"

De Gr. Wat staat mij dan te vreezen, lieve vrienden! wanneer ik het wederom waag, mijne koude bedenkingen aan uw opgewekt en onfeilbaar gevoel voor te leggen? Ik zie reeds mijnen zekeren neder-

Digitized by Google

laag, wanneer ik het thans waag, om nog eens tegen u beiden in het strijdperk te treden; en evenwel, er is ook iets in mijn binnenste, dat luide verkondigt: „ zij zullen u met verschoonende liefde aanhooren !''

Er. Zoo deel ons aanstonds, wij bidden u, deze bedenkingen mede.

De Gr. Vooreerst hebt gij ons, *Erastus!* voor weinige oogenblikken, slechts een *inwendig* geluk afgeschilderd, door de Godsdienst veroorzaakt; dit strookt niet met onze bepaling. Herinner u, dat wij het geluk beschreven hebben, als een toestand voor den zinnelijken en zedelijken mensch, waarin aan zijne behoeften en begeerten voldaan wordt, waarin hij ten minste voor het oogenblik geene smartelijke gewaarwording gevoelt, en wenschen moet in dien toestand te blijven, zoo lang hem dit vergund en mogelijk is. Toets nu uwe ontwikkeling aan deze bepaling, en, zoo ik mij niet zeer bedrieg, dan blijkt het, dat die gelukstaat, door u voorgesteld, hoogst onvolkomen, zeer betrekkelijk, en bijna dien naam niet waardig is te dragen. — Wat is uwe meening?

Alw. Dat *Erastus* zich zelf verdedige, — het wordt mij weder duister, toen ik eindelijk meende licht te zien.

Er. Uwe bedenking, waarde vriend! zoude schier de gedachte bij mij opwekken, dat onze gegevene bepaling niet juist, ten minste niet volledig ware.

Digitized by Google

De Gr. Hoe versta ik dit?

Er. Zouden wij onder het eigenlijke duurzame heil der menschen, dat onafhankelijk is van de rampen des levens, ook iets anders, dat *beter* en *hooger* is, dan het gewone, alzoo door ons bepaalde, geluk moeten verstaan? Hebben wij ook te veel en met elkander strijdige denkbeelden onder één woord begrepen, en ligt misschien hierin de oorzaak onzer herhaalde afdwaling?

De Gr. Waarlijk, mijn vriend! dan gaan ons de oogen wat laat open! Maar vertoef niet, en leer ons duidelijker, wat gij ons, uit de verte, als eenen uitgang uit den doolhof, laat zien.

Er. Ik zal trachten kort en bondig te spreken. De uitwendige ellendige toestand, waaraan de mensch op aarde onderhevig is, kan nimmer vernietigd worden door zijnen inwendigen toestand; — de rust des gewetens vermindert de felle pijn, waardoor het ligchaam gefolterd wordt, niet, en de volmaakte Stoïcijn blijft steeds een hersenschim; het is alzoo onmogelijk, dat eenig redelijk schepsel tegelijk gelukkig en ongelukkig kan zijn; maar hij kan op een standpunt gebragt worden, waaruit hij zijne smarten en jammeren als noodzakelijke gevolgen van zijn aardsch bestaan beschouwt, en als de middelen, om hem voor de eeuwigheid te vormen; dit standpunt kan hij slechts aan de weldadige hand eener reine Godsvrucht beklimmen, en het is wederom deze hemelsche leidsvrouw, welke kracht bezit, om hem

Digitized by Google

daar vasten voet te doen verkrijgen, te midden der felste stormen, welke hem aangrijpen. Zoo staat de Ceder op den Libanon, en ziet in statige pracht de eeuwen en geslachten, even als de wolken, voorbij drijven; — zoo moge de zinnelijke, stoffelijke mensch werkelijk ongelukkig, ellendig zijn, maar er heerscht en werkt en troost iets in zijn gemoed, dat eenen geheel andere naam verdient, dan — geluk!

De Gr. En welk een' naam? ik bid u, *Erastus!* Gij zwijgt, en verlaat ons, waar wij uwe hulp zoo zeer behoeven. O! zoude er voor dat begrip, hetwelk u zoo levendig bezielt, geen woord te vinden zijn?

Er. Arme taal der stervelingen! gij weigert ons het kleed, waarin wij onze gedachten moeten hullen! en echter, ik gevoel het, gij verstaat mij.

De Gr. Nog niet geheel, maar misschien — laat ons thans geene woordenzifters worden, mijne vrienden! — *Erastus* bedoelde, dat de rampspoedige mensch steeds vatbaar blijft voor eenen hoogen graad van zielenheil, onmiddelijk voortgebragt door den krachtigen invloed van de Godsdienst; hij beweert, dat het geluk slechts een voorbijgaande, afwisselende toestand is, te gering, om onzen grootsten schat te kunnen zijn; — maar deze heilige zielenvrede, dit volkomen berusten in den wil van een almagtig God, dit beweert hij, dat onafhankelijk is van alle teleurstellingen en smarten aan het aardsche verknocht; was ik hier de getrouwe tolk van uwe ziel en van uw hart?

Er. Volkomen. Het was immers zoo, gij verstond

Digitized by Google

mij reeds, mijne gedachten herleefden op uwe lippen.

De Gr. Welnu, waarde jongelingen! wat zoude ons nog verder beletten, om ons besluit op te maken? — Er bestaat voor den rampzaligen een toestand van werkelijk heil, die onveranderd kan blijven, terwijl het aardsch geluk, in gestadige ebbe en vloed, ons heenvoert naar een vriendelijk strand, of terugwerpt in den schoot der opgeruide golven. — Wij kunnen, doordrongen van de echte Godsdienst, een inwendig hoog genot smaken, wanneer ook het ligchaam wordt gemarteld en wegkwijnt: dat is eene andere en betere zegepraal, dan waarop de school van *Zeno* zich ooit kon beroemen, dat is de zegepraal des Christendoms! —

Werpt nog eens uw oog op deze watervloeden: daar is verwoesting, daar is het beeld des doods, daar huiveren wij bij den aanblik van dit groote graf; — maar ziet gij niet ginds hoe de zon op de kimmen hangt, en haren laatsten gloed voor dezen dag over den waterspiegel verspreidt? — Eenmaal daalt die koesterende gloed weder op deze velden, wanneer de wateren zijn verdwenen, en de welvaart hier haren zetel weder innam. Zoo drijven de jammeren dezes levens voorbij; maar eeuwig en onverdoofbaar is die heilige gloed, welke de Godsdienst in het hart ontsteekt, en vruchten kweekt, niet voor deze wereld, maar voor eene andere, waar het aardsche begrip: *geluk*, zal wegsmelten in dien geheimzinnigen toestand, welke wij, kinderen der aarde, hier met dit woord beteekenen: *zaligheid!*

Digitized by Google

JULIUS.

Over de ware grootheid.

De openlijke Godsdienstoefening was juist geëindigd; de schaar der aandachtigen stroomde buiten de hooge poorten; de krachtige orgeltoonen weergalmden nog langs de gewelven, en schenen eene laatste poging aan te wenden, om den Godsdienstigen indruk bij hen levendig te houden, die het stille leven binnen de kerkmuren weder verwisselden met het gewoel der altijd drukke en levendige wereld. Reeds was het eenzaam geworden in het gebouw, dat zich boven den sloopenden tijd scheen te verheffen, en in den verheven Gothischen bouwtrant, als eene gedenkzuil van der vaderen hoogen ernst en vroomheid was overgebleven. Een zacht avondlicht viel door de smalle hoogopgaande vensters, op den blaauwen zerk, waarop naam en jaartal, met ridderlijk wapen, waren uitgehouwen, en verspreidde een zonderling gekleurd licht over de zwijgende voorwerpen. Hier en daar sluimerden de onbewegelijke marmeren gestalten op hunne graven, met de zinnebeelden hunner daden omgeven, als zoo vele slapende Geniussen uit vroe-

Digitized by Google

gere eeuwen, die door het levende geslacht meestal onbedachtzaam werden voorbijgegaan; nu, evenwel, traden twee jongelingen, arm in arm, zwijgend langs en op de graven; de plaats, waar zij zich bevonden, had onwillekeurig eenen diepen indruk op hun gemoed gemaakt, en met meer dan gewone aandacht beschouwden zij nu deze dan gene grafzerk, en lazen de bijschriften, naauwelijks meer leesbaar door het somber en kwijnend licht. Terwijl zij deze verhevene eenzaamheid, zoo weldadig voor den menschelijken geest, genoten, stond op eenigen afstand de grijsaard, en bespiedde de jongelingen. Hij trad tot hen, met dien vriendelijken lach, welke alleen den eerwaardigen ouderdom eigen is, en werd hartelijk, als de welbekende vriend, ook hier door hen begroet; zijn vriendelijk woord wekte hen uit die overpeinzingen op, zoo natuurlijk voortgebragt door die plaats, waar zij zich bevonden, en hij sprak tot hen:

„ Waarom, mijne jeugdige vrienden! vertoeft gij hier zoo lang op deze plaats? Lokt het bekoorlijk avonduur u niet naar buiten? Eene wandeling onder het hooge geboomte, te midden der woelende, vrolijke menigte, is u toch aangenamer, dan het verblijf onder deze doodsche koude gewelven; of hebt gij mogelijk eenig geheim gesprek met elkander, waarbij geene levende wezens, maar slechts deze zwijgende beelden getuigen mogen zijn, dan zal ik mij gaarne verwijderen, en verzoek verschooning, dat ik u ongeroepen verstoorde."

Digitized by Google

Maar de jongelingen, *Julius* en *Herman*, verheugden zich in het bijzijn van den welmeenenden ouden, en de eerste zeide dadelijk:

„ Wel verre, eerwaardig vriend! dat gij ons hier eenigzins tot last zijt: wij waren in vriendschappelijk gesprek hier binnengetreden, en gij weet het, er ligt in het eenzame, plegtige en heilige, aan deze plaats eigen, iets aantrekkelijks, zoodat wij, ondanks ons zelven, hier langer vertoefden, en ons gesprek eindelijk geheel staakten, zoo als gij ons daar gevonden hebt; wij gingen zwijgend naast elkander, maar hadden zeker ieder onze gedachten."

De Gr. Dat laat zich vooronderstellen van jongelingen, die, op den drempel van den mannelijken leeftijd, de levendige scherts met den nuttigen ernst laten afwisselen; maar, wanneer het niet te onbescheiden gevraagd is, zoo zegt mij, welke uwe gedachten waren, en door welke overdenkingen uw gesprek is afgebroken geworden, opdat ook ik deelgenoot worde daarvan, en misschien iets leere, dat mij op den ouden dag van nut kan zijn.

Julius. Bij mij wekten deze gestalten, hier en ginds voor onze blikken zigtbaar, vele en zonderlinge gewaarwordingen op.

Herman. Ook in mijne ziel scheen het tegenwoordige te verdwijnen, en eene geheimzinnige kracht drong mij naar het verledene terug, toen deze groote en moedige mannen onder de levenden waren, en hunne namen op aller tongen zweefden.

Digitized by Google

De Gr. Even natuurlijk als menschelijk! Ook ik beschouw deze gedenkteekenen nimmer zonder een gevoel, dat mijn hart met eene weldadige warmte vervult, en den wensch bij mij doet ontstaan: mogt de dankbare nakomeling ook u een dergelijk blijk van duurtaam aandenken oprigten! — En gij, jonge mannen! deelt gij dezen wensch niet met mij?

Jul. Wie zou niet gaarne onder die groote en edele mannen geteld worden, wier namen met onuitwischbaar schrift in de gedenkboeken der menschheid staan aangeteekend; maar....

De Gr. Vergis ik mij niet, *Julius!* dan heeft juist de aanblik dezer beelden ook de gedachte bij u verlevendigd, dat het hoogst moeijelijk is, om dien trap van eer en roem te bereiken, waardoor wij, na den dood, op eene dergelijke onderscheiding aanspraak mogen maken.

Jul. Gij spreekt daar mijne gewaarwording, in dit oogenblik, uit!

De Gr. En wat, mijn vriend! zoude u kunnen beletten, om dat doel wezenlijk te bereiken, hetwelk en u beiden en mij zoo gewenscht, zoo hoogst begeerlijk toeschijnt?

Jul. Groote mannen zijn zeldzaam; slechts weinigen vormt de Almagt, en stelt hen, door geboorte, rang, omstandigheid en innerlijke kracht in staat, om den gloed en invloed eener zon te verkrijgen, te midden van millioenen sterren, die zich vermengen, en verwarren tot nevelvlekken.

Digitized by Google

De Gr. Maar waarom zoude ieder dezer sterren niet weder eene zon kunnen worden? — of wat kan u beletten, onder deze zeldzaamheden te behooren? — Wie is er op de wereld, die u stellig verbiedt, een groot en daardoor een beroemd man te worden? wat verhindert u, dat men ook eenmaal voor u den prachtigen grafnaald oprigte?

Jul. O veel, zeer veel, alles! zoude ik bijna zeggen.

De Gr. Zoo noem mij dan toch iets, als ik u bidden mag, uit dit veel en alles! Ik vermoed, dat onze *Julius* de nederigheid hier opzettelijk overdrijft; stemt gij ook hierin overeen met uwen vriend? *Herman!*

Herm. Waarom zoude ik niet? Duizend omstandigheden moeten er zamenloopen om den grooten man te vormen; de wil is hier niet genoeg, de mogelijkheid moet bestaan; hoe velen zouden inderdaad groot en beroemd geworden zijn, wanneer het lot hen niet telkens met teleurstelling gekweld, en eindelijk aan vergetelheid had overgeleverd!

De Gr. Zoo vermeent gij, dat de groote mannen slechts door de omstandigheden geboren en opgekweekt worden? — Dat is sterk gesproken, mijne vrienden! dan zoude de grootheid elke verdienste buitensluiten, en dit, dunkt mij, is tegenstrijdig.

Jul. En durft gij dan, edele grijsaard! bepalen, dat de wil en de ernstige poging reeds voldoende zijn om eenen grooten man te vormen, wanneer zijne

Digitized by Google

pogingen daartoe gedurig worden verijdeld en tegengewerkt?

De Gr. Hierop werp ik u mijne vraag terug: zoude het mogelijk zijn, dat ooit een groot man gevormd is geworden, zonder den vasten en heiligen wil? — Gij kent immers de uitspraak van Rome's dichter: „ Tracht u niet aan de omstandigheden, maar de omstandigheden aan u zelven te onderwerpen?" (*)

Jul. Vooraf, echter, dunkt mij, moeten wij zijn overeengekomen, wie een groot man is, ten einde hier valsche van ware grootheid worde onderscheiden; slechts op deze wijze kunnen wij de moeijelijkheid naauwkeuriger bepalen, om die naam waardig te worden.

De Gr. Dit is ook mijne meening. Welaan, *Herman!* deel ons uwe begrippen daarover mede; wij zullen u getrouwelijk toestemmen, waar gij ons de waarheid voorstelt; in een tegenovergesteld geval zult gij het moeten verdragen, wanneer wij u tegenspreken en wederleggen.

Herm. Deze voorwaarde is niet meer dan billijk. Laat ons dan, om vooreerst zeer algemeene bewoordingen te bezigen, dengenen groot noemen, die door uitstekende verdiensten, en eenen voortreffelijk ontwikkelden aanleg, aan het menschdom, of bijzonder aan zijne tijdgenooten, eenig belangrijk nut of voordeel bewezen heeft, waardoor hij de regtmatige aanspraak op hunne dankbaarheid verkrijgt.

(*) Horatius.

Digitized by Google

De Gr. Alzoo de held, de geleerde, de kunstenaar... — Regt goed! Maar is een uitstekend bekwaam veldheer, een diepzinnige, bijna alles omvattende, geleerde, een kunstenaar, die de eerste in zijn vak is — zijn deze dan reeds groote mannen?

Herm. Ik gevoel uwe bedekte tegenwerping: niet alleen het stoffelijke en vergankelijke, maar het zedelijke in den mensch is eene noodzakelijke eigenschap der ware grootheid; niet de gelukkig ontwikkelde aanleg, het talent, maar de inwendige kracht der schitterende deugd, de verrukkelijke zelfopoffering, de Christelijke menschlievenheid.....

De Gr. In dat geval, lieve vriend! moeten wij al de krijgshelden, die zoo veel bloeds deden stroomen, uit den rei der groote mannen schrappen; want zij veroorzaakten een groot kwaad. — Welk een hard en verschrikkelijk oordeel spreken wij dan uit over zoo velen, wier gedenkteekenen ons thans omringen! Kunt gij vooronderstellen, dat ooit een geheel menschengeslacht zoo verblind is geweest, om de duurzame bewijzen van zijne dankbaarheid voor hen op te rigten, die noch groot, noch verdienstelijk, noch roemwaardig geweest zijn? Hoe zouden zoo velen tot één en dezelfde gemeenschappelijke dwaling vervallen zijn?

Herm. Ik kan uwe tegenwerping niet geheel ontzenuwen; alleen, dunkt mij, is het zeker, dat de tijdgenooten, door eene oogenblikkelijke geestdrift vervoerd, gestreeld door het genot eener aanschou-

Digitized by Google

welijke zegepraal, den grooten man daár meenden te ontdekken, waar inderdaad niets meer was, dan eene enkele stoute, moedige daad, of eene boven verwachting goed gelukte poging.

De Gr. Wij zullen de mogelijkheid daarvan niet loochenen; maar, scherpzinnige vriend! het oordeel eener bezadigde nakomelingschap, de echte maatstaf der ware grootheid — gij zult mij toch wel toestemmen, dat deze geene hersenschimmen zijn? — en ik zoude u voorbeelden genoeg kunnen aantoonen van hen, die door voorgeslacht, tijdgenoot en nakomeling eenparig als groot genoemd en geëerd zijn.

Herm. Derhalve is hier de eerste voorwaarde, dat wij dezen eenigen maatstaf vinden en kunnen aanleggen, — ik heb u mijne gedachten reeds gezegd, gaarne zag ik dezelve verbeterd.

De Gr. Neen, mijn vriend! wij mogen thans nog niet in uwen voorslag treden. Ik weet de reden niet, waarom gij u reeds terugtrekt; bij het onderzoek van gewigtige zaken, zie ik liever den moedigen reiziger, die met vasten voet voorwaarts treedt, en zich niet laat afschrikken door de belemmeringen, welke hij ontmoet; doch wij willen u rust vergunnen, en ik roep uwen *Julius* op, om ons voor te gaan, hij veroorlove mij slechts nu en dan eene enkele, onschuldige vraag. — Gij weet het immers, wij, ouden, zijn niet zoo vlug meer van bevatting: wij moeten één en dezelfde zaak drie en vier maal hooren, en wagen ook dan dikwijls nog niet, onze

Digitized by Google

beslissing te uiten; gij, jongelingen in de kracht uws levens, ziet op ééns juister, dieper en helderder; daarom moeten wij, ouden, van u leeren, en, even als de kinderen, waar men ons bij vergelijkt, door vragen wijs worden.

Jul. Uwe aanmerking, waarde vriend! zoude mij bijna den moed benemen, om nog een enkel woord hier bij te voegen; maar ik steun op de onschuldige vragen. Gij wildet, indien ik u tot nog toe regt begrepen heb, de eigenschappen weten van den waarlijk grooten man?

De Gr. Dat willen wij.

Jul. Mij dunkt, wij moeten groot, goed, edel, standvastig, moedig en deugdzaam voor gelijkluidend houden, en alles, wat den mensch veredelt en vormt, onder het begrip van grootheid te zamen vatten.

De Gr. Gij schijnt te vreezen, dat wij uwen *grooten* man te *klein* zullen nemen, en telt ons op eenmaal zoo vele schatten met milde hand uit, dat wij billijk twijfelen, of dezelve wel ooit door éénen sterveling zijn verzameld. — Is dan een *goed* en een *deugdzaam* mensch reeds een *groot* man? Zult gij den stillen, eenvoudigen daglooner, die goed is, en onophoudelijk voor de zijnen zorgt, zonder iemand te benadeelen, — die deugdzaam is, en zijne pligten naauwgezet beoefent, groot noemen? — en wanneer hij van den morgen tot den avond met zijne spade werkt, zal dan onze *Julius* hem met den vinger aanwijzen, zeggende: ziedaar, dat is een groot man?

Digitized by Google

Jul. In geenen deele; maar hij schijnt mij echter toe op weg te zijn, groot te kunnen worden, eerder dan de doortrapte booswicht of geveinsde deugniet.

De Gr. Dat zal niemand ontkennen; maar ook zal niemand toestemmen, dat hij reeds groot is, die daartoe *mogelijk*, na verloop van tijd, zoude kunnen geraken.

Jul. Dit moet ik u toegeven.

De Gr. Gij gevoelt dus met mij, dat goed, edel, moedig, standvastig, deugdzaam, wanneer wij deze eigenschappen op zich zelve beschouwen, nog geene grootheid voortbrengen.

Jul. Maar misschien vereenigd, innig en naauw verbonden.

De Gr. Zoo ontdek ik wederom uwe neiging, *Julius!* om de stervelingen tot Engelen te maken: gij eischt niet slechts, dat zij al de voortreffelijke eigenschappen, waarvoor de mensch vatbaar is, *bezitten;* gij wilt nog bovendien, dat dezelve op eene volkomene wijze *vereenigd* zijn. Waarlijk, ik bewonder uwe stoutheid; wij, grijsaards, zouden ons daar wel voor wachten!

Jul. En echter kan ik mij geenen grooten man voorstellen, die niet alle voortreffelijke eigenschappen bezit, waarvoor hij vatbaar was.

De Gr. Laat ons dan beproeven, in hoe verre uwe voorstelling den toets kan doorstaan. — Is de krijgsheld, die met opoffering van rust en leven zijn vaderland van vreemd geweld bevrijd, die door wijs-

Digitized by Google

heid en volharding zijne landgenooten de vrijheid, de welvaart, het volksgeluk schenkt, die alleen meer doet, dan duizenden te zamen; is hij groot, of veel eer goed en edel?

Jul. Volgens het spraakgebruik mogen wij hem groot noemen.

De Gr. En waarom niet liever goed en deugdzaam?

Jul. Dewijl hij iets meer heeft verrigt dan datgeen wat gewoonlijk de goede en deugdzame menschen doen.

De Gr. Zie daar u zelven reeds in tegenspraak; Gij steldet dat de grootheid bestond in eene vereeniging van de voortreffelijkheden der menschelijke zedelijke natuur; thans leert gij ons, dat de groote man iets meer is, iets meer doet, — zoo verklaar ons toch, wat wij onder dit veelbeteekenend: *iets meer:* moeten verstaan?

Jul. Gij vat mij, opmerkzame vriend! al te naauw bij het woord: ik heb eigenlijk bedoeld, dat de ware grootheid, eenen hoogen trap vereischt van menschelijke volmaking, even zoo als men, bij vergelijking der ligchamen, van klein en groot spreekt.

De Gr. Derhalve, is uwe grootheid, voor vermeerdering vatbaar: uwe grootheid kan, naar mijn begrip, klein zijn, want ik kan eene veel grootere grootheid aannemen en bepalen dan gij, en gij kunt mij daarin wederom overtreffen; en zoo zullen wij beiden nimmer regt weten, noch in den ligchamelijken, noch in den zedelijken zin, wat eigenlijk groot

Digitized by Google

en klein is, — zie ons daar in eenen noodlottigen toestand gebragt, *Julius!*

Jul. Van waar komt het echter, dat duizenden zich zullen vereenigen, en zonder aarselen bekennen: dat is groot gehandeld! en even zoo, bij den aanblik van eenen voorbedachtelijke misdaad: dat is verfoeijelijk gedaan? — Er moet dus in den mensch zelven een oorspronkelijke maatstaf verborgen zijn, waardoor hij het zedelijk groote en kleine, even als het goed en kwaad, onderscheiden en beoordeelen kan.

De Gr. Juist mijn vriend, en wij wachten met ongeduld, dat gij ons dezen maatstaf aantoont, opdat wij denzelven zien, van alle zijden betasten, en ons met kinderlijke vreugde verheugen, dezen schat gevonden te hebben.

Jul. Vergun mij dan, het onderwerp van eene meer bijzondere zijde te beschouwen. — De ware grootheid veronderstelt niet slechts eene vereeniging der voortreffelijke zedelijke eigenschappen in den mensch, maar ook eene toepassing of werking dezer eigenschappen op den medemensch; of met andere woorden: de maatstaf der waarlijk groote daden is tweevoudig: vooreerst in betrekking tot hem die handelt, vervolgens in betrekking tot het doel, den omvang en den uitslag zijner pogingen. — Om alzoo de ware grootheid te bepalen, moeten wij, en de bronnen waaruit dezelve voortvloeit, en dan de heilzame nuttige gevolgen beschouwen en beoordeelen.

Digitized by Google

De Gr. Alzoo is, volgens uwe meening, dien man slechts groot te noemen, die buiten den raden en krachtigen wil, ook de middelen heeft en bezigt, om tot heil der tijdgenooten te werken?

Jul. Juist, mijn vriend.

De Gr. Maar nu, stem mij toe, dat de wil wel in zijne magt staat, maar niet de middelen; — wij komen hier op deze vraag terug: Kan een mensch reeds groot worden, wanneer hij dit *wil*, en blijft hij ook hier niet het kind, de speelbal der omstandigheden?

Jul. Wanneer nu eene de groote man inderdaad meester der omstandigheden was, alsdan....

De Gr. Geef ik mij gewonnen van gansscher harte, — maar beken vooraf mijne noodlottige bekrompenheid van inzigt, waardoor ik niet begrijpen kan, hoe een sterveling die omstandigheden, waarin hij *buiten* zijnen wil geplaatst is, *door* zijnen wil zoude kunnen wijzigen, veranderen, of naar zijn oogmerk verbeteren.

Jul. Niet door zijnen wil, maar door zijne daden.

De Gr. Zoo moet dan, volgens uw begrip, bij den grooten man, eene verhoogde en krachtige werkzaamheid aanwezig zijn, waardoor hij zich als boven den loop der gebeurtenissen verheft, en zijn doel bereikt zonder zich aan eenig beletsel te storen?

Jul. Ziedaar mijne meening.

De Gr. Hoe meer teleurstellingen en tegenwerkingen de edele en standvastige mensch ondervindt,

Digitized by Google

des te eerder zal hij op den naam van groot aanspraak kunnen maken?

Jul. Voorzeker!

De Gr. Waar derhalve geene teleurstellingen en telkens hernieuwde beletselen hem in den weg staan, daar kan ook geene grootheid aanwezig zijn?

Jul. Dit schijnt zoo.

De Gr. Welaan, zoo hebben wij ten minste een kenmerk van den grooten man gevonden: hij laat zich, in het najagen van een edel en schoon doel, door niets terug houden, maar strijdt den moeijelijken strijd op leven en dood: een Herkules, die de knods niet uit de handen legt, al wassen de Hydrakoppen telkens weder uit; — maar juist hier brengt gij mij tot eene tweede gewigtige vraag; ik waarschuw u bij tijds, dat dezelve niet zoo geheel onschuldig is: *Julius*, waarin moet dan eigenlijk het schoone en edele *doel* van den grooten man bestaan?

Jul. In het bevestigde heil zijner medemenschen.

De Gr. Gij zijt schielijk gereed. — Gij telt toch, vermoed ik, eenen *Gustaaf Adolf*, eenen *Turenne*, eenen *Maurits*, onder de groote mannen?

Jul. Zij dragen dien naam.

De Gr. Hebben zij het heil hunner medemenschen ook *toen* werkelijk bevorderd, waar, volgens hun uitdrukkelijk bevel, onder hunne eigene oogen, duizenden werden verminkt, vermoord en van het kostbaar levenslicht beroofd?

Jul. Zij waren groot als helden en krijgsbevelhebbers.

Digitized by Google

De Gr. En wie geeft u het regt, om den *held* van den *mensch* af te scheiden? Zijn beiden niet oorspronkelijk één? — Of waren zij het niet altijd, deze leger- of vloothoofden, op wier bevel de dood zijne offers wegmaaide? Verbeeld u den held, van welken tijd en op welke plaats ook, overspat met het bloed zijner natuurgenooten, omringd door lijken, omgeven door de gedenkteekenen van den algemeenen moord — is hij, in die gestalte, een bevorderaar van het heil zijner medemenschen — zult gij van *hem* durven verklaren, volgens uwe eigene woorden: hij is *iets meer* dan goed en edel, hij is groot?

Jul. Gij dringt mij te sterk, waarde vriend! en al gevoel ik de kracht uwer woorden, zoo geef mij toe, dat deze helden alzoo handelden met een heilrijk doel voor oogen: de verdediging van hun land, de handhaving der heiligste regten. Buiten dat konden zij dat doel niet bereiken, zonder het vreesselijk krijgsgeweld; zij werden aangevallen en moesten weder aanvallen; ware er een *ander* middel geweest, om de eer of de veiligheid van hun vaderland te redden, waarlijk! zij zouden zeker dat vreesselijke middel niet gekozen, en geenen enkelen droppel kostbaar bloed hebben laten vloeijen.

De Gr. Voortreffelijk! maar uit uwe verdediging blijkt nog geenszins, dat de beroemde krijgshelden, menschenvrienden geweest zijn; slechts zooveel durf ik er uit afleiden: zij hebben, door den drang der omstandigheden, hunne pligten als opperbevelhebbers

Digitized by Google

uitmuntend waargenomen, vervolgens glansrijke wapenfeiten verrigt, — is dit nu uwe grootheid?

Jul. Evenwel, het doel dat zij voor oogen hadden blijft verrukkend; zonder hunne pogingen en daden waren wij misschien slaven, leensmannen, ellendigen.....

De Gr. Lieve *Julius!* waarom moet ik u hier herinneren aan den verfoeijelijken stelregel, die te veel, al te veel wordt toegepast: „het doel heiligt de middelen?"

Jul. Wanneer er nu volstrekt geene andere middelen bestaan, om een heerlijk doel te bereiken?....

De Gr. Welnu, voleindig!

Jul. Dan zoude ik er trots op geweest zijn, onder de vanen dezer helden mede te strijden en te overwinnen, zoo als zij overwonnen!

De Gr. Daar herken ik in u den moedigen jongeling en den fieren Nederlander — aan dezen, al stond hij ook met het uitgetogen zwaard voor mij, brandende van strijdlust, aan dezen rigt ik echter nog eene vraag: moeten wij niet vooraf berekenen, of er door het aanwenden dezer vreesselijke middelen ook meer *verloren* wordt, dan er gewonnen kan worden, door de bereiking van het *heilrijke* doel? en nu verzoek ik mijnen krijgsheld, het zwaard op te steken, tot dat hij deze kleine vraag heeft beantwoord.

Jul. De vrijheid, het volksgeluk, kostte altijd bloed. — Onze helden konden geene wonderen doen, het land redden, en echter bloed sparen, — hadden

Digitized by Google

zij zich, even als wij, in bespiegelingen over de ware grootheid verdiept, waren zij niet in lijfs- en levensgevaar te voorschijn getreden — er zoude waarschijnlijk door geen wonder uit den Hemel verlossing gekomen zijn voor het benaauwde vaderland!

De Gr. Gij wordt warm, waarde jongeling! en als de geesten dezer helden, wier beeldtenissen ons omringen, u hooren en verstaan, zij zouden zich verheugen; vergun mij, dat ik, misschien wat al te koud, u op mijne vraag terug leide: Is de ware grootheid daar te vinden, waar men duizenden ter slagtbank voert, om duizenden te redden?

Jul. Zoo laat mij dan toch dit slechts mogen beweeren, dat onze helden, als helden, en in die betrekking en stand, groot mogen heeten.

De Gr. Dat moet ik laten gelden, wanneer niet allen zich tegen mij, den eenigen, verbinden, en mij alle vaderlandsliefde ontzeggen — tevens toont gij ons door uwe aanmerking, op eenmaal, eenen zeer gewenschten uitweg, welke ons misschien nader tot de waarheid brengen zal. — De held, die op het slagveld dapper, moedig, voortreffelijk handelt, en *daar* groot moet heeten, is om die rede nog niet groot van *ziel*?

Jul. O neen, geenszins!

De Gr. Welnu, zoo worden wij genoodzaakt hier eenigzins naauwkeurig te onderscheiden — kan de ware grootheid zich slechts in ééne rigting of in meerdere rigtingen openbaren?

Digitized by Google

Jul. Mij dunkt, de mensch kan groot zijn, in vele, in alle betrekkingen: als burger, als vriend, als huisvader, als wijze, als....

De Gr. Als krijgsheld, wildet gij er bijvoegen?

Jul. O ja, waarom niet?

De Gr. En wat moet hem in al deze betrekkingen voor oogen zweven; wat moet zijne hoogste en heiligste bedoeling zijn?

Jul. Immers, het heil zijner medemenschen te bevorderen.

De Gr. Maar, *Julius!* hoe kan de huisvader, die in eenen kleinen kring bepaald is, dit doel bereiken? Hoe kan de bespiegelende wijsgeer daar iets toe bijdragen — hunne grootheid zal dan binnen zeer enge perken ingesloten blijven. — Ook hoorde ik nog nimmer: dat is een groot huisvader! maar wel iets minder: een goed, een braaf, een voortreffelijk huisvader, — mogelijk kunnen de huisvaders niet *groot* zijn?

Jul. Ik moet u tegenspreken: ieder, in welke betrekking ook, die het heil der zijnen, in grooteren of kleineren kring, ijverig tracht te bevorderen en daarmede volhoudt tot het einde, zal ik groot noemen.

De Gr. En waarom niet slechts goed, edel, braaf? — daar voert gij ons, lieve vriend! weder op dien plek terug, welken wij reeds verlaten hadden, — vruchteloos zal uw gedurig ontwijken zijn. Ik eisch stellig van u te weten, waarom gij al deze menschen, stout weg, groot noemt?

Digitized by Google

Jul. Zij overtreffen den gewonen maat; — goede brave menschen hebben zeker wel hetzelfde doel voor oogen, als de grooten van ziel; maar trachten dit doel niet zoo vurig, zoo krachtig, zoo edel te bereiken. — Nu vermeen ik mijne gedachten duidelijker gezegd te hebben.

De Gr. Dat deed gij inderdaad, en volgens uw begrip, openbaart de ware grootheid zich in de *wijze* waarop men het hoogste doel der menschheid bereikt; laat ons op dezen grondslag voortbouwen, en vergun mij hier weder eene noodzakelijke vraag: Op welke wijze onderscheidt en verheft de waarlijk groote man zich van en boven dengenen, dien wij goed, braaf en navolgenswaardig noemen? — wacht u echter voor het onbepaalde: iets meer; want wij behoeven iets meer dan een dwaallicht: een heldere fakkel, waardoor wij de voorwerpen kunnen onderscheiden.

Jul. Misschien daardoor, dat hij bij zijne edele pogingen, door volstrekt geen andere drijfveer bewogen en geleid wordt, dan eeniglijk door den wil en de gedachte, om het duurzame heil zijner medemenschen te bewerkstelligen.

De Gr. Inderdaad! eene voorwaarde die onder de zeldzaamheden in het gebied der zedekunde behoort; het kan echter alzoo zijn; maar verklaar mij nu wederom, wat de groote man kan bewegen en bepalen, om zonder inmengsel van eenig belang, geheel en al ten beste zijner natuurgenooten te handelen, te spreken, zoo gij wilt, te schrijven, of te verdichten?

Digitized by Google

Jul. Dit schijnt mij moeijelijker toe om te beslissen.

De Gr. Waarom, *Julius?* Ik wil eens vooronderstellen, dat gij, door het thans levend geslacht, voor eenen grooten man gehouden wierd, dan zoudet gij het mij toch niet ten kwade duiden, wanneer ik met zedige beschroomdheid tot u kwam, met deze vraag op de lippen: „Wat heeft u bewogen, o voortreffelijkste! om zoo veel goeds en heilzaams alom te stichten?" Ik geloof niet dat gij mij dan onheuschelijk zoudt afwijzen.

Jul. In geenen deele. Ik zoude trachten u duidelijk te maken, dat ik het juist voor mijne heiligste en dierbaarste pligt had gehouden, om alzoo te handelen.

De Gr. Derhalven bestaat nu de ware grootheid in het vervullen der heiligste en dierbaarste verpligtingen; goed: deze pligt is de bevordering van 's menschen wezenlijk heil; de wijze waarop deze pligt wordt vervuld, is zelfopoffering, geheel bevrijd van eenig eigenbelang, — zoo blijft ons nu nog te weten over: waarin het *doel* eigenlijk bestaat, hetwelk de groote man bereiken wil; met andere woorden: wat wij onder dit heil voor den medemensch moeten verstaan? — Mogelijk, *Julius!* een vrij en onafhankelijk volksbestaan, door vuur en zwaard gewonnen; een bloeijende rijke handel, een scheeprijke kust, overvloeijing van al de genietingen des levens? — Waarom aarselt gij te antwoorden? of vreest

Digitized by Google

gij dat ik eenen bedekten aanslag waag op uwen krijgsheld? Waarlijk in geenen deele!

Jul. Naar mijn begrip, moet dit duurzame heil veeleer bestaan in de zedelijke ontwikkeling van den mensch, in de vorming van zijn hart, in de verlichting van zijn verstand; en daaruit voortspruitend maatschappelijk geluk in alle standen.

De Gr. Gij hebt verstandig gesproken, want daar het zedelijke met het Godsdienstige in den mensch, het hoogste en heiligste in den mensch is, moet gevolgelijk het hoogste en heiligste doel in het bevestigen daarvan bestaan, — daarin komen wij immers volkomen overeen?

Jul. Volkomen!

De Gr. Welnu, zoo vrees ik wederom, dat wij voor uwe groote krijgsmannen geene plaats zullen kunnen vinden, en ik wenschte toch zoo gaarne, dat wij ook aan hen regt lieten wedervaren, en niet in tegenspraak kwamen met hunne vurige lofredenaars en zwaar gelaauwerde dichters; ja! niet in tegenspraak met deze gedenkteekenen, in wier midden wij ons bevinden, en welke hunne wapenfeiten zoo luisterrijk verkondigen!

Jul. Wanneer zij inderdaad eene zedelijke grootheid gevoegd hebben bij hunne dappere daden, dan aarsel ik geenszins ook hen op te nemen in den rij der ware grooten.

De Gr. Gelooft gij dan, mijn vriend! dat allen, die op het slagveld zoo uitstekend beroemd zijn ge-

Digitized by Google

worden, tevens op de ware zedelijke grootheid aanspraak mogen maken?

Jul. In geenen deele; ik gevoel thans, dat het begrip der eigenlijke grootheid, binnen zekere bepaalde perken moet ingesloten blijven, wanneer wij niet den algemeenen *waan*, maar der eeuwige *waarheid* zullen huldigen.

De Gr. En deze perken: ik bid u toon ons dezelve duidelijk aan!

Jul. Zij staan immers voor ons: krachtdadige bevordering van alles wat den mensch naar verstand en hart beter, heiliger, volkomener maakt; wie daartoe medewerkt, in welke betrekking ook, verdient den naam van groot.

De Gr. Ook dan wanneer hem geen enkel beletsel in den weg staat?

Jul. O neen! wij hebben te voren reeds gezegd: hoe heviger strijd met de tegenwerking, des te meer grootheid.

De Gr. En waarom juist dat?

Jul. Dewijl de vaste kracht en de onwrikbare wil, juist gekend en beproefd worden, door deze tegenwerking.

De Gr. Buiten twijfel, — en nu zal het tijd worden, mijne vrienden! om onze onderzoekingen te toetsen; — wilt gij u met hen vereenigen, die een' *Alexander van Macedoniën*, een' *Julius Caesar*, een' *Karel de XII*, of een' *Napoleon*, groot noemen.

Jul. Bezwaarlijk!

Digitized by Google

De Gr. En om welke reden?

Jul. Ik ontdek te flaauw en te zeldzaam bij deze overweldigers het doel ter bevordering van waarachtig menschenheil, maar des te tastbaarder: eer- en roemzucht.

De Gr. Maar een der verdedigers van ons vaderland, wier namen op de lippen van het dankbare nageslacht leven; een dier zeehelden, die ons vaderland, als bij voorkeur boven andere volken, weet aan te toonen, mogen wij dezen den eerkroon weigeren?

Jul. Mijn Nederlandsch hart zegt onvoorwaardelijk: ja! maar mijn bezadigd oordeel wil eerst weten, in hoeverre zij naar zedelijke beginselen handelden; in hoeverre zij vreemd waren van roemzucht en gloriedorst, en daardoor eerder *dapper*, dan *groot* kunnen genoemd worden.

De Gr. Eene moeijelijke onderzoeking voorwaar! waarbij de naauwkeurigste geschiedkundige kennis ons zoude moeten voorlichten; en zelfs dan nog, zal het eene gewaagde onderneming zijn, om de geheime ons onbekende drijfveeren van het menschelijk hart — te gissen! Willen wij intusschen den held, die zich als burger, als huisvader, als Christen, hoogst gunstig onderscheidt, onaangezien zijn bloedig handwerk, niet groot noemen?

Jul. Niets, dunkt mij, kan ons daarin beletten.

De Gr. Welnu, *Julius!* zoo sluiten wij ons dan toch eenigzins aan de lofredenaars hunner daden aan,

Digitized by Google

en kunnen het niet ontkennen dat wij veel aan onze dappere voorvaders verpligt zijn, even zoo als het nageslacht eenmaal zal beseffen, hoeveel hetzelve schuldig is aan onze helden, die thans leven, en onder wier getal er zeker velen zijn, die liever hun zwaard nimmer in broederbloed gedoopt hadden, wanneer niet de heiligste belangens van het vaderland hen daartoe opgeroepen hadden.

Hoe gelukkig echter is hij te noemen, die in andere betrekkingen tot heil van tijdgenoot en nageslacht werken kan, en met heilige geestdrift medewerkt aan de verspreiding van licht en waarheid, van deugd en waarachtige vorming van den ganschen inwendigen mensch! — Mijne jeugdige vrienden! gelooft mij, ook het heil der uitgebreide maatschappij rust voor een groot gedeelte, op een juist en gevestigd onderscheid tusschen ware en valsche grootheid. — Elk jongeling, die aan den ingang van het mannelijk leven staat, en niet naar ligchaam en ziel door wellust of weelde ontzenuwd is, haakt en streeft om iets groots te volbrengen. — Voor zijn oog zweeft het toonbeeld van den grooten en verdienstelijken man; meermalen gloeit zijn hart in de uren van eenzaamheid; en hij gevoelt inwendig eene onuitsprekelijke krachtige aandrift, om het hoogste doel van zijn aardsch bestaan te bereiken. — O, mijne vrienden! ook gij kent die zalige, maar gewigtige oogenblikken! waren het echter voor velen iets meer dan oogenblikken! Veelal grijpt de eerzucht juist dan in

Digitized by Google

het reine en opene gemoed, wanneer hetzelve nog een ledige tempel is, waar aan elke zijde eene plaats open staat voor altaren der menschenliefde; dan treedt het eigen ik, met meesterachtigen toon, te voorschijn, en terwijl hetzelve met onstuimige drift van den tijdgenoot, de ligt verwelkelijke laauwerkransen afbedelt en afdwingt, verdwijnt de ware grootheid, en een begoochelend beeld zweeft voor den geest van hem, die alleen groot wil worden in zijne eigene oogen, en niet werkelijk tot aller heil leven! — Noemt ze waar met kracht en ijver, die oogenblikken, waarin gij gevoelt dat het menschdom een heilig, een onmiskenbaar regt op u en het uwe heeft. — Ziet terug wat er door groote edele mannen reeds gedaan is, maar bedenkt tevens, wat er nog gedaan kan en moet worden. — Elk jaar dat gij nutteloos laat ontvlieden, is eene zonde tegen uw geslacht, is een verlies dat gij niet kunt herstellen. — Roem en lof, hoe duur gekocht, wanneer dezelve niet de vruchten zijn van belangelooze schoone pogingen, blijven niets waardig, en sterven mede als de mensch sterft; — zelfs trotsche gedenkzuilen worden stof en puin, of wekken bij den nakomeling het onbehagelijke gevoel der menschelijke dwaasheid op, wanneer er niets meer van den zoogenaamden grooten man overblijft, dan — een kunstig uitgebeitelde steen! Maar de handhavers der eeuwige, maar ook eeuwig miskende waarheid, de onverschrokkene vrienden van het licht des geestes, dat eindelijk *dáár* door-

Digitized by Google

dringt, waar de listigste kunstgrepen hetzelve willen buitensluiten, de steunpilaren der vrijheid, wier tongen door geen' dwingeland geboeid, wier pogingen door geen geweld kunnen verijdeld worden, — deze groote mannen hebben zich zelven reeds de gedenknaalden opgerigt, niet slechts op het onpartijdig geschiedblad, maar in de werkelijke veredeling en ontwikkeling van den mensch in zijnen maatschappelijken toestand. — Wee over hem, die hier werken kan, maar in traagheid weggezonken, den woelenden loop der gebeurtenissen beschouwt, en niets meer doet dan beschouwt! hij verkleint zich in die mate, dat zelfs een omgekochte lofredenaar, met eene gezochte en kunstmatige vergrooting, schande zal inoogsten.

En nu, lieve vrienden! zouden wij bijna te warm worden, te midden dezer koude zwijgende gestalten. — Zij deden het hunne, doen wij het onze. Nog beklaagt zich de wereld niet, dat er overvloed is aan waarlijk groote mannen; nog wordt menig een in den loop der tijden opgeroepen, om het menschenheil te bevorderen; vermeent nimmer dat gij, in welke betrekking ook, niet onder hen behoort, die mede zijn opgeroepen tot dat groote, dat groote en verrukkelijke werk, hetwelk vruchten zal dragen tot in het laatste der dagen. — Mogt ons gesprek u daartoe aangevuurd en bemoedigd hebben, — O! gelooft den grijsaard, — hij zoude gelukkig, onbeschrijfelijk gelukkig zijn!

Digitized by Google

KLEON.

Over de dweepzucht.

„Un homme faisoit tous les jours à Dieu cette „prière: Seigneur, je n'entens rien dans les disputes, „que l'on fait sans cesse à vôtre sujet: je voudrois „vous servir selon vôtre volonté, mais chaque homme „que je consulte, veut que je vous serve à la sienne."

Montesquieu.

Waarheen, mijn jeugdige vriend! zeide de Grijsaard tot eenen jongeling, welken hij op zijnen weg ontmoette, waarheen, zoo eenzaam en peinzend? Mij dunkt, er woelen vele gedachten en voornemens in uw hoofd, anders waart gij mij zoo onbemerkt niet voorbij gegaan, met het nedergeslagen oog, met dien langzamen tred, de armen kruiselings over elkander geslagen — dit is immers de gewone Theatrale houding van den wijsgeerigen *Hamlet*, wanneer hij met de schoone alleenspraak: „*to be or not to be*," tusschen de schermen te voorschijn komt — of bedrieg ik mij, *Kleon!* is uw geest zwanger van het een of ander gedicht? — Dichters beminnen de

Digitized by Google

eenzaamheid, zoo als *Horatius* reeds opmerkte. Zweeft gij op de zacht golvende toonen der Harmonie, en zingt gij stilzwijgend uw lied aan de Natuur, of aan uwe afwezende geliefde, — zoo wil ik u weder verlaten, want die oogenblikken zijn kostbaar. — Welnu, mijn vriend! mag ik niet in de verborgenheden van uwen inwendigen mensch indringen? — Zekerlijk! ik schijn u thans te onbescheiden, maar ik ging nimmer eenen deugdzamen, peinzenden jongeling voorbij, zonder dat ik dacht: misschien vormt hier een stoute geest thans plannen tot algemeen menschenheil; misschien speelt deze geest met groote reusachtige onderwerpen, zoo als jongelingen gewoon zijn, en dan kan ik, uit aangeborene zwakheid, mijne nieuwsgierigheid niet bedwingen, om deelgenoot van het groote en goede te worden, en daarom zult gij mij ook heden niet onvoldaan wegzenden.

Kleon. In geenen deele, waarde vriend! maar ik maak noch gedichten, noch vorm denkbeeldige plannen; ik ben op weg naar eene vergadering van vrome regtzinnige vrienden, ten einde een uur toe te wijden aan ernstige Godsdienstige overdenkingen, en dit stemde mij onwillekeurig tot nadenken; waarom zoude ik daarvan voor u een geheim maken?

De Gr. Waarlijk een schoon doel! en daarin mag ik u volstrekt niet verhinderen; verschoon mij, dat ik te roekeloos, dezen loop uwer denkbeelden verstoorde; spoed u voort, *Kleon!* men zal u misschien

Digitized by Google

op die plaats niet gaarne missen; wij zien ons nader weder.

Kl. O neen, waarde vriend! een onderhoud met u is mij ook veel waardig; ik kan de Godsdienstige vergadering altijd bezoeken, en maakte, gedurende den laatsten tijd vlijtig gebruik daarvan; een gesprek met u kan mij niet dan welkom zijn.

De Gr. Dat bevreemdt mij eenigzins, want ik vooronderstel, dat gij meer nut en stichting bij uwe Godvruchtig vereenigde vrienden zult vinden, dan in het vertrouwelijk vriendschappelijk gesprek met mij; daarom nog eens, ga uwen weg in vrede; gij gaat den goeden weg, en ik benijd dien jongeling zijn geluk, wien de vroomheid zoo na aan het harte ligt.

Kl. Vergeef mij, dat ik heden eigenzinnig schijne: ik grijp met vreugde de gelegenheid aan, om met u over ernstige onderwerpen te spreken, en acht dit uur onzer toevallige zamenkomst geenszins verloren; veroorloof mij dus u te mogen vergezellen.

De Gr. Gij schertst immers, *Kleon*? Het is mij onmogelijk, dat ik met den besten wil, die verhevene Godsdienstige gewaarwordingen, die Christelijke gevoelens bij u opwekke, welke ongetwijfeld in den kring van vrome mannen uw deel zullen worden; want ik ben er zeker van, dat gij, de verstandige en gemoedelijke jongeling, niet zonder gewigtige redenen u aan deze lieden hebt aangesloten, welke ons beschamen door hunne herhaalde afzonderlijke Godsdienstoefeningen.

Digitized by Google

Kl. Inderdaad! het was uit behoefte des harten dat ik mij tot hen gewend heb.

De Gr. Gij zoudet bijna door uw voorbeeld deze behoefte ook bij mij opwekken, en wanneer het den ouden man niet een weinig vreemd stond om te blozen, ik zoude de handen voor het gelaat houden, opdat gij het niet zaagt, hoezeer ik beschaamd ben, door eenen jeugdigen man tot wijsheid te worden aangespoord. — Verhaal mij dan, wat u heeft aangedreven om deze vergaderingen te bezoeken?

Kl. Ik gevoelde dat het openbaar onderwijs der leeraars niet voldoende was; ik bemerkte bij mij een groot gebrek aan Godsdienstige kennis, en daarom begaf ik mij in het midden van die lieden, welke blijkbaar hun hoofddoel maken, om echt Christelijk te leven.

De Gr. O, gij zeldzame en tevens gelukkige! hoe duidelijk zult gij, sedert eenigen tijd, den aanwas van Godsdienstige kennis bespeurd hebben. Bedek dan niet langer voor mij, welke groote en gewigtige waarheden u zijn toegedeeld in het midden uwer vrienden, welke gij mij straks leerdet kennen als „vrome en regtzinnige."

Kl. Wij wijden eenige uren aan gemeenschappelijk gebed en gezang, en daarop verklaart een der aanwezigen, de eene of andere Godsdienstige stelling, en past dezelve toe met al die kracht en zalving, waartoe onze ongedwongene en tevens vertrouwelijke omgang, de natuurlijkste aanleiding geeft.

Digitized by Google

De Gr. En daardoor zijt gij ongetwijfeld telken reize zeer gesticht, en waarlijk met den echt Christelijken geest bezield geworden?

Kl. Dit was ten minste bij mij steeds het uitwerksel.

De Gr. Welnu, zoo maak mij dan deelgenoot van die voortreffelijke zaken, welke gij daar gehoord hebt; ik wenschte zoo gaarne eenige bijzonderheden te weten.

Kl. Men beijvert zich in onzen kring om alle onregtzinnigheid te weren; men teekent, tot dat einde, de gevaarlijke en gewaagde stellingen der leeraars op, ontleedt en ontzenuwt dezelve en tracht daardoor ten minste eenige Christenen tot de reinheid en waarheid van het oorspronkelijk Christendom terug te brengen.

De Gr. En daardoor kan zeker veel gewonnen worden, bovenal wanneer de beoordeelaars in staat zijn, om de gebreken der leeraars te kunnen ontdekken, en de noodzakelijke kunde, onpartijdigheid en bezadigdheid bezitten om dit werk, tot heil hunner medemenschen, te verrigten. Gij zijt dus wel overtuigd dat uwe vrome vrienden daarvoor berekend zijn?

Kl. Ik geloof, ja.

De Gr. En op welke gronden gelooft gij dit?

Kl. Ik vermeende bij hen eene opregte waarheidsliefde, eene gloeijende zucht om de eer des Christendoms te handhaven, te ontdekken, en eene zekere onbeschroomdheid, welke al te zeldzaam is.

Digitized by Google

De Gr. Alzoo stelt gij vast, dat deze lieden boven anderen bekwaam, geroepen en gehouden zijn om de miskende waarheid te verdedigen, en werkelijk die gebreken kunnen aantoonen, welke gevaarlijk zijn voor ons Christelijk geloof?

Kl. Waarom niet?

De Gr. In dat geval, lieve vriend! moeten wij onze leeraars vaarwel zeggen, of hen beletten om openbaar te leeren, en deze uwe vrienden in hunne plaats stellen, ten einde het doel, waaraan men arbeidt, op eenmaal en volkomen bereikt worde.

Kl. Dit schijnt mij toe op eenmaal te veel gedaan.

De Gr. En waarom?

Kl. Immers, het openbaar onderwijs door de geordende leeraars is altijd nuttig, zelfs noodzakelijk, en velen, die zich daarmede te vrede stellen, zullen moeijelijk te bewegen zijn om onze bijzondere vergaderingen te bezoeken; ook zoude de maatschappelijke orde daardoor gestoord worden; het kon zelfs aanleiding geven tot eene scheuring in de kerk.

De Gr. Neen, *Kleon!* wanneer hier inderdaad de eer des Christendoms op het spel staat, moet gij zoo vreesachtig niet zijn; ik zoude u veeleer aanraden, door een stout voorbeeld, deze zaak op eenmaal tot op eene hoogte te brengen, welke zij nog niet bereikt heeft. Gij zijt een jongeling, vol vuur, moed en warme liefde tot de waarheid. Stel u aan het hoofd van hen, die tot de regtzinnigen behoo-

Digitized by Google

ren, sticht eenen tempel, bouw een' kansel daarin, verkondig onbevreesd de waarheid, ontdek met eene kragtige hand de feilen der leeraars; men zal u van alle zijden toevloeijen, — gij zult een schoon en groot werk verrigten, uw naam zal onsterfelijk zijn, en ik begroet mijnen *Kleon* reeds als den lateren hervormer, op wien de geslachten der menschen reeds lang hebben gewacht. — Wat dunkt u van mijnen voorslag?

Kl. Ik mag mijnen wijzeren vriend deze scherts niet ten kwade duiden, maar hij veroorlove mij daarbij de aanmerking, dat door dezelve het nuttige en heilzame onzer afzonderlijke Godsdienstoefeningen, in geenen deele is tegengesproken.

De Gr. Dat kon immers mijn voornemen niet zijn? Ik wilde u juist uitlokken om mij dit nuttige en heilzame duidelijker te ontvouwen; indien u dit gelukt, zal ik mij gaarne met u aan hen aansluiten, die ons een loffelijk voorbeeld geven; maar zoo lang deze overtuiging mij ontbreekt, moet ik mij, als vriend der waarheid, u in den weg stellen; voldoe derhalve aan deze mijne begeerte, zij is billijk, en de Christelijkgezinde *Kleon* mag geene billijke begeerte onvoldaan laten. Ik zal u met aandacht en genoegen aanhooren, en twijfel geenszins dat gij uw doel met mij volkomen zult bereiken.

Kl. Nuttig en heilzaam durf ik deze vergaderingen noemen, want zij vullen datgeen aan, wat de openbare Godsdienstoefeningen niet kunnen geven:

Digitized by Google

zij stemmen het gemoed tot eene verhoogde levendige vatbaarheid, en brengen ons den Hemel naderbij; eene heilige geestdrift grijpt ons onwillekeurig aan, en wij gevoelen dan eerst in nadere onmiddelijke betrekking tot den Almagtigen te staan!

De Gr. Gij spreekt eene geheimzinnige taal welke mij duister is; — zoudet gij het nuttig en heilzaam oordeelen, om op deze wijze tot Christen gevormd te worden?

Kl. Is dit niet de eenige goede wijze, als de Geest in ons werkt en het vleesch gekruisigd wordt?

De Gr. Wij zullen zien: — Wat is naar uw begrip het eerste en noodzakelijkste vereischte voor den Godsdienstigen mensch: dat hij de waarheid kenne en wete, of dat hij dezelve gisse en vooronderstelle?

Kl. Buiten twijfel, het eerste.

De Gr. En om welke reden?

Kl. De gewigtigste belangens voor den mensch moeten het strengste onderzoek kunnen doorstaan; de waarheid is geen voorwerp van gissing of vooronderstelling — dan is het geene waarheid meer.

De Gr. Juist — waagt gij het nu om die verhoogde levendige vatbaarheid des geestes, die heilige geestdrift, reeds een kenmerk der waarheid te noemen?

Kl. Zij kunnen een gevolg, een uitwerksel der erkende en gevondene waarheid zijn.

De Gr. Het zij zoo — maar hoedanig kan deze verhoogde gemoedsstemming worden voortgebragt?

Digitized by Google

Hoe wordt zij meermalen voortgebragt? Kan een welsprekend begaafd redenaar, door de kracht zijner woorden, deze geestdrift niet voortbrengen?

Kl. Voorzeker!

De Gr. Wanneer nu die welsprekende redenaar zijn onschatbaar vermogen misbruikt, kan hij dan ook niet de gevaarlijkste, de schadelijkste denkbeelden opwekken, en voor dezelve eene vurige geestdrift in de boezems zijner hoorderen ontsteken?

Kl. Helaas! dit is niet te loochenen.

De Gr. Zoo stemt gij mij toe, dat er eene begoocheling kan bestaan, wanneer de mensch, door anderen opgewonden, in eenen staat van geestdrift en geestverrukking gebragt is, zonder nog dadelijk de waarheid gevonden te hebben?

Kl. Ik moet dit toegeven.

De Gr. En verder, dat menig een zich gaarne in dien toestand van geestdrift laat brengen, opzettelijk de middelen daartoe zoekt, en liever door een duister gevoel geleid wordt, dan luistert naar de koele en bezadigde uitspraken zijner rede?

Kl. Ook dit leert de ondervinding.

De Gr. Wilt gij nu nog beweren, dat men in eenen dergelijken toestand bijzonder vatbaar is, om waarheid, en Godsdienstige waarheid te erkennen en hoog te schatten?

Kl. O neen!

De Gr. Welnu, dan moeten wij uwe heilige geestdrift en opgewekt gevoel niet slechts voor nut-

Digitized by Google

teloos, maar ook voor schadelijk verklaren; want gij wordt daardoor blootgesteld om schijn voor waarheid te houden. — Gij bouwt een schoon lustslot, met pragtigen gevel en schitterend sieraad, maar, in plaats dat gij het hebt gevestigd op vasten beproefden grond, stelt gij hetzelve op de wolken! — Ik geloof, wanneer gij derhalve Godsdienstige waarheid en kennis begeert, dat een zien door eigen' oogen, een bedaard en onpartijdig onderzoek, een juist oordeel, allernoodzakelijkst zijn. — Nu verklare mij *Kleon*, of hij juist dit alles in den kring zijner vrome en regtzinnige vrienden, bij voorkeur gevonden heeft, of hoopt te vinden?

Kl. Wat zal ik u antwoorden, edele vriend! Ik vermeende in hunne bijeenkomsten alles te vinden, wat mij ontbrak, en verkoos een middel dat toch nimmer schadelijk kan zijn.

De Gr. Zoolang geene dweepzucht en overdrevene gevoelens daar heerschen, — maar wilt gij hoogere Godsdienstige kennis, zoo begin door u zelven, met u zelven, en gij zult bewaard blijven voor die noodlottige begoocheling des geestes, waarin wij zoo ligtelijk gebragt worden, wanneer het onderzoek zwijgt, het oordeel sluimert, en slechts het gevoel door kunstmiddelen en hefboomen wordt opgewonden. — Maar ik herinner mij thans eenen uwer bijzondere uitdrukkingen: gij hebt het woord *regtzinnig* gebezigd; zoo leer mij, wat gij daar onder verstaat?

Digitized by Google

Kl. Ik verstond steeds daaronder, eene juiste en zuivere kennis der Christelijke waarheid, ontdaan van alle menschelijke bijvoegselen.

De Gr. Voortreffelijk! volgens uwe bepaling kunnen dan alle Christenen, wie en waar ook, regtzinnig zijn, — van waar komt het echter, dat men zoo gereed is, om velen den naam van onregtzinnigen te geven?

Kl. Men merkt bij eenigen valsche, onjuiste of geheel onbijbelsche stellingen op; zij, die deze stellingen voordragen, ontwikkelen en verdedigen, verdienen den naam van onregtzinnig.

De Gr. En wie zijn deze opmerkers en keurmeesters van het geloof?

Kl. Het zijn....

De Gr. Waarom voleindigt gij niet, lieve vriend? was mijne vraag niet billijk? Heb ik geen regt om hen te leeren kennen en vervolgens nederig te vereeren, die zulk een groot en gewigtig werk hebben ondernomen, als de kennis en onderscheiding is van het ware en valsche geloof? — Of wanneer ik met een vreemd en kostbaar muntstuk naar den veelgezochten goudsmit ga, om de regte waarde van mijnen kleinen schat te weten, dan mag ik vooraf de zekerheid wel zoeken te verkrijgen, of de man inderdaad in staat is, om goud van andere metalen te onderscheiden?

Kl. Buiten twijfel!

De Gr. Wanneer nu deze zekerheid mij ont-

Digitized by Google

breekt, — wanneer ik, misschien al te ergdenkend, ga vooronderstellen, dat de keurmeester geenen behoorlijken toetsteen heeft, of dat de metalen zoo kunstig zaamgesmolten zijn, dat zijn gescherpt oog hem bedriegen kan, — of, wat het ergste is, dat hij, om mij slechts te vrede te stellen, goud voor geen goud, en geen goud voor goud verklaren zal — indien ik al deze zwarigheden bij mij zelven overweeg, dan moet ik immers, volgens den eisch van mijn gezond verstand, weten, in hoe verre de keurmeester geschikt is om mij de waarheid te zeggen?

Kl. Ik moet u toestemmen en voorzie reeds uwe gevolgtrekking.

De Gr. Die ik niet voor u verbergen wil: — zij, die het onderscheid tusschen regtzinnig en onregtzinnig willen maken, verklaren zich immers tot regters en scheidsmannen in de geloofszaken?

Kl. Dat schijnt zoo.

De Gr. Wat is nu de eigenschap van eenen regter, in welke betrekking ook?

Kl. Kennis, volkomene kennis van het voor en tegen, en daaruit voortspruitende onpartijdigheid.

De Gr. Gewigtige woorden, *Kleon!* die gij daar hebt uitgesproken. Maar, waardoor zal een regter deze kennis verkregen hebben? — mogelijk, volgens hetgeen wij reeds behandelden, door die „onbegrijpelijke, verhoogde, levendige vatbaarheid des gemoeds, door die heilige geestdrift, waardoor men

Digitized by Google

onwillekeurig aangegrepen, en op eenmaal naderbij den Hemel gebragt wordt?"

Kl. O neen! hij behoeft bovenal een juist en bezadigd oordeel, en eene naauwkeurige kennis van de schuld of onschuld dergenen, die voor zijnen regterstoel gebragt worden.

De Gr. Derhalve, lieve vriend! moet uw regter eene diepe en juiste kennis dragen van het geschilpunt. — Kan deze kennis dan verkregen worden, wanneer men slechts door een opgewonden gevoel geleid is, of zich bewegen en medeslepen laat, door de krachtige en zalvende taal van eenen begaafden redenaar?

Kl. Toch niet, dit is mij duidelijk, — maar altijd bestaat voor mij de mogelijkheid, dat er dergelijke lieden zijn, die, volgens eigene gegronde overtuiging en behoefte des harten, zich gedrongen vinden, om de Christelijke waarheid, waar zij aangevallen en verduisterd wordt, te verdedigen.

De Gr. Gewis, en dit zijn juist de regters der onregtzinnigen; — maar vermeent gij, dat hunne bijzondere overtuiging en deze hunne behoefte des harten, hun reeds volkomen regt verschaffen, om het beslissend oordeel over anderen uit te spreken?

Kl. Volstrekt niet, wij zijn straks overeengekomen, dat zij de noodige kennis moeten bezitten.

De Gr. Dat was ons besluit; en nu zult gij mij wederom toestemmen, dat wij inderdaad deze bewijzen mogen eischen van deze regters in de geloofs-

Digitized by Google

zaken. — Of, zult gij gedwee en tevreden toezien, als men u eenen geheel onbekenden en vreemden scheidsman opdringt, en daarbij bepaalt: deze moet uw pleit beslissen?

Kl. Nimmer, bovenal niet in zaken van het hoogste en heiligste belang.

De Gr. Alzoo gebiedt uwe reden u, waarde *Kleon!* om zeer voorzigtig te zijn, wanneer gij tot vermeerdering van Godsdienstige kennis uwe leidslieden zult kiezen. — Gij moet uwe regters leeren kennen, en bovenal onderzoeken, of zij volgens een juist en wel ontwikkeld oordeel hunne uitspraken doen, dan wel met *andere* oogmerken, en niemand kan het u ten kwade duiden, als gij een heilzaam mistrouwen in hen stelt, die zich uw vertrouwen nog niet waardig maakten. — Wij zijn dus reeds zoover, als vrienden, hand aan hand voortgewandeld, maar wanneer gij mij nog eenige schreden wilt vergezellen, vrees ik dat onze eendragt, zoo niet verbroken, dan toch verkoeld zal worden; want ik ga nu verder beweren, dat de meeste dier afzonderlijke Godsdienstige vergaderingen, inderdaad voedsel geven aan menige dwaling, en de dweepzucht onzer dagen sterk bevorderen; — door dit te beweren, spreek ik u in het aangezigt tegen, want gij hebt mij verhaald, dat deze bijeenkomsten nuttig en heilzaam waren; ik beweer het tegenovergestelde. — Waarom, mijn *Kleon!* deze droefgeestige blik op mij geworpen? gij miskent toch mijne liefde

Digitized by Google

tot de waarheid niet, en duidt het mij niet ten kwade, wanneer ik mijne overtuiging rondborstig in het midden brenge?

Kl. Ik ben treurig geworden, edele Grijsaard! door de gedachte, dat gij mij, hoe welmeenend ook, een der laatste middelen wilt ontrooven, om tot rust des gewetens en vaste overtuiging in den Godsdienst te geraken. — Het was reeds lang duister in mijne ziel, en ik meende eindelijk in het midden van bijzonder vrome menschen, die rust en dat licht te vinden, welke mij ontbraken.

De Gr. Nu opent gij mij, en ik dank u daarvoor, uw hart. Gij bedekt de beweegreden niet langer, welke u aandreef om tot deze lieden te gaan. Er was menig geheime twijfel, aangaande de waarheid van onzen geopenbaarden Godsdienst, in uwe ziel geslopen, dat verontruste en kwelde u, — gij hebt wel gedaan naar middelen te zoeken; maar, volgens het geen wij reeds gesproken hebben, naamt gij uwe toevlugt tot een nog onbeproefd middel, — want, spreek openhartig: zijn uwe geheime twijfelingen verdwenen, door den omgang met uwe vrome vrienden?

Kl. Helaas! mogt ik dit toestemmend kunnen beantwoorden!

De Gr. Zoo stond gij, een groot onregtzinnige, te midden der regtzinnigen; een schuldige tegenover zijne regters; en echter, *Kleon!* — het is immers zonderling: gij hebt mede die verhoogde levendige

Digitized by Google

vatbaarheid des gemoeds, die heilige geestdrift, die Godvruchtige verrukking bij u zelven waargenomen. O, ik bid u, verklaar mij dit raadsel, los deze tegenstrijdigheid op!

Kl. Ik vermag het niet, waarde vriend! misschien herleefde de betere inwendige mensch in die oogenblikken.

De Gr. Maar herleefde ook de krachtige overtuiging tevens, en zijt gij op toereikende, duidelijke gronden van uwen twijfel terug gebragt?

Kl. Geenszins!

De Gr. Zoo moeten wij beiden besluiten, dat uw onlangs begonnen Godvruchtig verkeer, nog geene vruchten heeft voortgebragt, maar tevens dat gij u in eenen hoogst gevaarlijken toestand bevonden hebt, in den toestand van eenen kranken, die in angst en wanhoop, naar een middel grijpt, zonder te kunnen vooruitzien, of hij daardoor gered of verloren zal worden, — met één woord, al klinkt het hard, — uw ongeloof zoude oorzaak geworden zijn uwer dweepzucht. — Gij hebt den aard van uwe kwaal miskend, en zoudet voor het leven den dood gevonden hebben!

Kl. Dat is vreesselijk, welk een zelfbedrog!

De Gr. Matig u, jongeling! gij zijt de eerste niet, bij wien de koele reden en het gloeijende gevoel, als twee strijdende hoofdstoffen, den inwendigen mensch beroeren; — ware, in dezen geduchten worstelstrijd, uw warm gevoel geheel meester gebleven,

Digitized by Google

ware uw oordeel tot zwijgen gebragt, waren de overdrevene voorstellingen van den dweeper met stormend geweld bij u ingedrongen, gij zoudet voor de waarheid verloren geweest zijn, dwaling op dwaling zoude u vervuld hebben, en wij zouden u met heete tranen beweenen, als een offer der dweepzucht. — Eene hoogere hand heeft u genadig bewaard, en terwijl gij van de eene zijde het ongeloof terugwijst, verdraagt gij van de andere zijde even zoo min, dat eene gemoedsstemming, die door overspannen en opgewonden gevoeligheid ontstaat, u den naam eens Christens onwaardig maakt. — Ik durf beweren, dat de kiem reeds aanwezig was in uw hart, om van het *niet* gelooven tot het *alles* gelooven over te gaan, — mogelijk bedrieg ik mij; intusschen zult gij mij deze vraag wel willen beantwoorden, waarom de dweepzucht zoo schadelijk is?

Kl. Dewijl zij ons onvatbaar maakt om de waarheid te erkennen, en deze van de dwaling te onderscheiden.

De Gr. Acht gij het van belang de waarheid te kennen?

Kl. Welk eene vraag! dit is de heiligste taak voor den mensch, bovenal voor den tot Christen veredelden mensch.

De Gr. Maar, mijn vriend! er zijn in onze Openbaring zoo veel verborgenheden, zoo vele onbegrijpelijke gebeurtenissen, welke wij uit den gewonen loop der dingen nimmer kunnen verklaren; hier

Digitized by Google

blijkt het dat ons juist oordeel krachteloos is. — Ware het dan niet beter, dat wij deze verborgenheden, door ons opgewekt Godvruchtig gevoel, trachten te bevatten, en ons afkeerden van de besluiten eener alles wegende en wikkende rede, en ons die heilige geestdrift in de armen wierpen?

Kl. Ik versta u niet geheel: gij bedoelt misschien, dat wij de verborgenheden onzer Openbaring niet mogen onderzoeken?

De Gr. Wat niet kan onderzocht worden, blijft van zelfs buiten ons bereik; maar, daar over het algemeen het geheimzinnige en onverklaarbare in de Openbaring, de gewonelijke aanleiding geeft tot ongeloof, en juist dit verborgene wederom tot de dweepzucht heenvoert, zoo hoorde ik gaarne van u, wat wij moeten doen, als kloeke en bedachtzame zeelieden, om deze twee klippen te vermijden, denkende aan de spreuk van den ouden dichter: „die de Charybdis wil ontwijken kan op de Scylla stranden!"

Kl. Mij dunkt, een nederig geloof en een vast vertrouwen, om datgeen namaals geheel te kennen, wat hier door onze bekrompene vatbaarheid nimmer kan doorgrond en gekend worden.

De Gr. Ik reik u hier van harte de vriendenhand, — maar, hoe hemelsbreed is *deze* wijze van handelen verschillend, van die verhoogde vatbaarheid, welke gij bij u zelven hebt waargenomen! daardoor zijt gij immers tot eene dadelijke onmiddelijke kennis en aanschouwing der verborgene waarheid geraakt?

Digitized by Google

Hoe is het mogelijk, dat deze vatbaarheid, welke gij thans eene *bekrompene* noemt, op eenen anderen tijd, zelfs de geheimzinnigste dingen kan omvatten en waarnemen? *Kleon!* gij schrijft u hier of te veel, of te weinig toe.

Kl. Thans vermeen ik het gevaarlijke te bespeuren van eene Godsdienstige kennis, welke op geene andere gronden berust, dan alleenlijk op eene oogenblikkelijke gewaarwording, wanneer het gevoel krachtig wordt opgewekt, en het hart geheel geopend is voor elken indruk, van welken aard ook.

De Gr. Zoo wilt gij dan aan den Godsdienstigen mensch verbieden dat zijn gevoel werke, of dat zijn hart door de heiligste gewaarwordingen worde vervuld?

Kl. In geenen deele!

De Gr. Dit schijnt echter door u beweerd te worden, — gij bespeurt het gevaarlijke, wanneer men slechts door gevoel en hart geleid wordt, — zullen dan die Christenen de besten zijn, welke enkel rede-menschen zijn, en die verklaren: wij willen begrijpen en oordeelen, en niet gevoelen?

Kl. Waarlijk niet! alleen geloof ik te mogen vaststellen, dat er een behoorlijk evenwigt moet bestaan, tusschen de uitspraken van ons Godsdienstig gevoel en de beslniten onzer rede.

De Gr. Voorwaar een alleszins billijke eisch. — Evenwel, dit begrijpt gij, moet er weder eene hand of arm zijn, waardoor dit evenwigt, wanneer het

Digitized by Google

verbroken is, worde hersteld. — Hier denk ik onwillekeurig aan die oude platen uit onzen braven Vader *Cats*, alwaar een arm en hand, met wolken omgeven, uit den Hemel reikt, en aan de lieden op aarde, het een of ander geeft, of laat lezen. — Zoo zeg mij wederom, welk een arm of hand of kracht, dit evenwigt kan herstellen?

Kl. Welnu, waar ons oordeel, onze reden ontoereikend bevonden worden, daar laat ons gelooven, gelijk den Christen wordt geboden.

De Gr. Dat laat zich niet wederleggen, — maar bestaat de mogelijkheid niet, dat men *meer* wil gelooven, dán ons geboden wordt, en dus nuttig is? Indien men nu met geweld tot de kennis en aanschouwing van die zaken wil komen, waarvan de kennis en aanschouwing voor ons onmogelijk is, — indien men onophoudelijk naar de middelen zoekt, om datgeen te verklaren, wat onverklaarbaar blijft en blijven moet, — zal men dan ook niet ligtelijk in den waan geraken, deze middelen werkelijk gevonden te hebben?

Kl. Voorzeker!

De Gr. Nu worden deze middelen dan ook toegepast; men komt op de gedachte, door een hooger inwendig licht bestraald te zijn; men vermeent door dat licht, het onbegrijpelijke en onverklaarbare, verhelderd te aanschouwen; door dezen waan verheft zich de sterveling, in ellendigen hoogmoed, boven zijne natuurgenooten; hij gelooft op eene wonderbare

Digitized by Google

wijze in het bezit der volkomene kennis gekomen te zijn; hij gebiedt zijn oordeel te zwijgen, en wordt eindelijk zoo zeer in dezen waan gesterkt, dat hij zich weldra onvatbaar gelooft om te dwalen, te feilen, ja zelfs te zondigen. — Ziedaar, *Kleon*, den dweeper!

Kl. Ik treed terug voor deze schilderij, echter naar waarheid geschilderd. — Veroorloof mij hier eene bescheidene vraag: was uwe vrees gegrond, dat ik door het meer gemeenzaam verkeer met eenige menschen, die de afzonderlijke Godsdienstoefeningen zoo hoog in waarde houden, ook tot eenen dergelijken toestand zoude vervallen?

De Gr. Deze vraag kunt gij beantwoorden en niet ik. Bestond bij deze lieden het behoorlijk evenwigt tusschen de uitspraken van een Godsdienstig gevoel en de besluiten hunner rede?

Kl. Dit waag ik thans nog niet te beslissen.

De Gr. Welnu, zoo wacht met uwe beslissing, in hoeverre uw verkeer met hen nuttig en schadelijk is en worden kan, tot dat gij dit onderzocht hebt, en stel dit onderzoek niet uit, volgens den gulden Apostolischen regel: „Beproeft alle dingen en behoudt het goede!" — Evenwel geloof ik, dat er voor u, mijn vriend! een' beteren en veiligeren weg open staat om uwe twijfelingen te overwinnen, en tot rust en kalmte te geraken. — Wat is de eigenlijke oorzaak, zoowel van ongeloof als van dweepzucht?

Kl. Ik vergis mij niet, wanneer ik hier de onkunde noem.

De Gr. Wij zullen zien: Als wij van eenige zaak een onvolledig verward begrip hebben, dan kunnen wij over die zaak immers geen oordeel vellen?

Kl. O neen!

De Gr. Wanneer er nu verwarde en onvolledige begrippen bij den mensch aanwezig zijn, aangaande de waarheden van zijnen Godsdienst, dan is hij niet in staat om te onderscheiden wat waarheid en schijn is?

Kl. Dit is mij duidelijk.

De Gr. Nu staan hem gevolgelijk twee wegen open: of hij moet bij de verwarring en verduistering zijner begrippen, eindelijk van alle verder onderzoek afzien, en zich geheel onttrekken aan het onderzoek der waarheid, — daardoor ontstaat immers vroeger of later.... wat, mijn vriend?

Kl. Onverschilligheid en ongeloof.

De Gr. Of hij neemt alles zonder onderzoek aan, en vindt zich gelukkiger alles blindelings te gelooven, zonder toetssteen, zonder nadenken; dan ontstaat, mijn vriend?

Kl. De dweepzucht.

De Gr. Indien wij hiervan overtuigd zijn, dan is het onze eerste heiligste pligt, om de naauwkeurigste kennis der Godsdienstige waarheden te verkrijgen, en ons niet te laten leiden door het gezag van anderen, maar met aanhoudende opmerkzaam-

Digitized by Google

heid, die oorkonden te raadplegen, welke onze Openbaring bevatten. Ik geloof, waarde vriend! dat gij eerst dezen veiligen weg moet inslaan, wanneer gij uwe twijfelingen wilt wegruimen, — wanneer gij aan dat groote en gewigtige werk eenigen tijd met gelukkigen uitslag zijt bezig geweest, dan ga tot uwe vrienden, die ik gaarne voor vroom en regtzinnig houde, en gij zult met meer vrucht in hun midden zijn; hunne regtzinnigheid zal beter door u beoordeeld worden; misschien zult gij zelf, thans een leerling, weldra meester worden. Ziedaar mijnen raad, hij is opgeweld uit een deelnemend vriendenhart.

Kl. En ik neem denzelven hartelijk aan, overtuigd, dat op deze wijze den inwendigen mensch voor het gevaarlijke vergif der dweepzucht zal bewaard blijven.

De Gr. Wees intusschen op uwe hoede, om echte Christelijke vroomheid niet terstond voor dweepzucht uit te krijten. — Men is, ook in onze dagen, gewoon, alles wat meer ernstig, bezadigd is, uit een verkeerd oogpunt te beschouwen. — Gij zult in uwen verderen leeftijd lieden ontmoeten, die zich ter naauwernood kunnen bedwingen, om telken reize, den Godsdienst, deszelfs openlijke verkondiging, en de plegtigheden daarmede verbonden, te beschimpen, of met minachting te behandelen; het is natuurlijk dat deze lieden de woorden: *dweeper* en *dweepzucht*, steeds op de lippen hebben, en het

Digitized by Google

niet kunnen verkroppen, wanneer er zoo velen zijn, die eene doorgaande behoefte gevoelen aan Godvruchtige stichting en toespraak. Waarde vriend! mistrouw dergelijken niet minder, dan de eigenlijke dweepers: zij strijden onophoudelijk tegen hunne eigene betere overtuiging, en wandelen rond als de booze geesten, die bij nacht het onkruid onder de tarwe zaaijen, — zelfs wanneer zij zwijgen, zijn zij ten kwade werkzaam, want waar Godsdienst en Openbaring worden aangetast, stemmen zij, door hun zwijgen, toe. — Gij zult ook onder de zoogenaamde hoogere standen, deze soort van menschen, de Antipoden der dweepers, aantreffen: opvoeding, dagelijksch verkeer, en de lezing van schadelijke boeken, werken hier met magt van geslacht op geslacht.

De ongelukkige dweeper, die door waan en duisternis beneveld, van den eenen afweg op eenen anderen geraakt, die in de grootste tegenstrijdigheid vervalt, de rampzalige speelbal van bijgeloof, de slaaf van elk duister ontwaakt gevoel, — O! zouden wij dezen de vriend- de broederhand niet toereiken, en, waar wij kunnen, het verkwikkende licht der waarheid in zijn verstand en in zijn hart laten doordringen? — of zullen wij den versmachtenden kranken laten sterven, wanneer er nog mogelijkheid van herstel is? — Maar, *Kleon!* wanneer de dweepzuchtige, tevens partijdig, liefdeloos en onbarmhartig oordeelt en veroordeelt; wanneer hij eigen-

Digitized by Google

magtig elken geestelijken regterstoel wil beklimmen, en als een onchristelijke *Jupiter*, den bliksem op ieder slingert, die in denkbeelden en geloof van hem verschilt, en voor ieder den banvloek gereed heeft, dan zal het ook ons voegen om te spreken, met nadruk te spreken, en de eer onzer Openbaring te handhaven, welke op deze twee hoeksteenen gebouwd is: Liefde en Waarheid! — Deze booze geesten spreken over zich zelven reeds het oordeel uit, want zonder menschen- en broederliefde kan de leer des Verlossers niet bestaan. — Liefde is de eenige en eeuwige vorm, waarin wij menschen de hoogste en heiligste waarheden *moeten* ontvangen, en *kunnen* voortplanten.

Welaan, mijn vriend! ga uwen weg, met die liefde in het hart, met die brandende begeerte naar de waarheid, die uit God is. Menschen en menschelijke stellingen zullen u hierin vruchteloos verhinderen. — „Gij hebt het goede deel gekozen, dat niet van u zal genomen worden!"

Digitized by Google

THEODOOR.

Over het beoefenen der schoone kunsten.

Καὶ τοὺς ῥυθμοὺς τε καὶ ἁρμονίας ἀναγκάζουσιν ἐπιτηδεῦσαι ταῖς ψυχαῖς τῶν παίδων, ἵνα ἁμαρτιερόι τε ὦσιν καὶ εὐρυθμότεροι καὶ εὐαρμοστότεροι γιγνόμενοι, χρήσιμοι ὦσιν εἰς τὸ λέγειν τε καὶ πράττειν, πᾶς γὰρ ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου εὐρυθμίας τε καὶ εὐαρμοστίας δεῖται.

Plato in Protag. 326.

Zij (de Onderwijzers) noodzaken de zielen der knapen en jongelingen, om met de welluidende maat en de harmonie als zaam te wonen, ten einde deze zielen zacht en gelenigd, welgestemd en harmonisch geworden, de vatbaarheid verkrijgen om behoorlijk te spreken en te handelen; want de mensch behoeft inderdaad, gedurende zijn gansche leven, deze welluidende maat en deze harmonie.

De goede Grijsaard had, onder andere gebreken aan den ouderdom eigen, ook het gebrek van nieuwsgierig te zijn, zoo als de vorige gesprekken ons hem deden kennen; hierdoor sloot hij zich gemakkelijk aan anderen aan, en drong gaarne, zoo diep mogelijk, in het gemoed zijner jeugdige vrien-

Digitized by Google

den. Daar hij den ernst, aan zijne jaren eigen, met gepasten scherts wist te kruiden, vondt hij meestal een open oor en hart; zijne bedoeling was altijd, om de zaden van het ware, goede en schoone in de harten zijner jeugdige vrienden te strooijen; dikwijls oogstte hij de vruchten zijner pogingen in, want hij ontweek elken verwaanden opgeblazen jongeling; deze, zeide hij, heeft eene betere raads- en leidsvrouw, dan de onde prater, al is het eene deftige matrone: zij onderwijst met meer kracht, *a priori* en *a posteriori*, heeft *argumenta ad hominem* en *ad crumenam*, — hij bedoelde de ondervinding. —

Een zijner jeugdige vrienden, *Theodoor*, een bescheiden en welopgevoed jongeling, was geplaatst als huisonderwijzer in een zeer aanzienlijk gezin, en bragt menig uur bij onzen Grijsaard door, toegewijd aan gesprekken over de opvoeding, derzelver strekking, heerschende gebreken, en middelen ter verbetering. — Meermalen nam het vertrouwelijk gesprek eene wijsgeerige honding aan, en hield de sprekenden aangenaam bezig. — *Theodoor* verhengde zich over het welgelukken zijner pogingen, maar kwam altijd weder met de oude klagte op de lippen: dat de omvang der kundigheden, welke hij aan zijne leerlingen moest mededeelen, te groot, te ruim was. — Toen hij op zekeren tijd zijne bedenkingen hiervoor weder in het midden bragt, vatte de Grijsaard hem minzaam lachende bij de hand, en zeide:

De Gr. Maar, lieve vriend! gij hebt dezen kring immers zelf zoo wijd getrokken? Het is uwe eigene schuld, dat gij te veel wilt onderwijzen. Besnoei den al te weelderigen boom van zijne loten, en leer anderen weinig, maar dat weinige, goed en grondig.

Th. Waar gesproken, indien men in onze dagen niet zoo verbazend veel eischte van den onderwijzer. Hij moet bijna een alweter zijn, eene levende Encyclopedie, een geschied- en natuurkundige, een man van smaak en geletterde, een beoefenaar der schoone kunsten — ja alles wat gij wilt!

De Gr. Niet alles wat ik wil, maar alles wat de ouders willen, die vreezen dat hunne kinderen iets, niet zullen weten. — Ik geef u toe, dat is een reuzenwerk; en ik zoude in verzoeking komen om menig' huisonderwijzer, een uur na zijne aanstelling, bij eenen Herkules te vergelijken, die eenen Augiasstal moet reinigen; — maar, *Theodeor!* wat is naar uw begrip het gewigtigste gedeelte der hedendaagsche opvoeding?

Th. Wij hebben reeds meermalen daarover te zamen nagedacht, en kwamen daarin overeen, dat de Godsdienstige en Zedelijke ontwikkeling en vorming der kinderen boven aan moet staan.

De Gr. Dat was inderdaad telken reize de slotsom onzer gesprekken. — Indien nu echter bewezen kan worden, dat het beoefenen der schoone kunsten werkelijk veel kan bijdragen, om dit doel te bere-

Digitized by Google

ken, dan zouden wij tevens de noodzakelijkheid inzien deser veelomvattende kennis.

Th. O ja! maar mij dunkt, dit bewijs zoude niet zoo gemakkelijk te ontwikkelen zijn.

De Gr. En waarom niet?

Th. Om eene zeer eenvoudige reden: De kennis van zoo vele en zoo vele verschillende dingen, welke niet tot het gebied van den Godsdienst of der Zedekunde behooren, leidt het kinderlijk gemoed af; het kind moet slechts éénen weg gaan; nu voert men hetzelve op tien en twintig zijpaden. — Zou de reiziger, die naar eene bepaalde plaats wil gaan, dan niet dwaasselijk handelen, indien hij zijnen tijd verbeuzelde, door kleine wandelingen en togten te doen ter regter en linkerhand?

De Gr. Maar, *Theodoor!* laat ons vooronderstellen, dat de wijze opvoeder, juist door dit heen en weder wandelen ter regter en linkerhand, zoo als gij zegt, zijnen onschuldigen kleinen reisgenoot, ongemerkt, op den goeden en eenigen weg bragt, — zal hij niet met meer vrucht werken, dan wanneer hij den kleinen wandelaar steeds op den droevigen, eentoonigen regten weg leidt, waar minder afwisseling, minder genot is voor het kind, dat toch altijd liever een' vlinder zal vangen, dan een hoofdstuk hooren toepassen uit de zedelessen van den voortreffelijken *Gellert?* — Beproeven wij, mijn waarde vriend! in hoeverre mijne gedachten waar en juist zijn, ten einde ik u eenigzins verzoene met mijne

denkbeelden. — Gij beoefent immers met uwe jeugdige leerlingen de zoogenaamde schoone kunsten?

Th. Voorzeker! en dit is niet het meest onaangename vak, waaraan ik mij heb toegewijd.

De Gr. Dit weet ik, en herinner mij zoo levendig; met welke geestdrift gij mij het genot hebt trachten af te schilderen, hetwelk toon- en teekenkunst u opleverde; ja! ik vond in u bevestigd, wat de keurige *Addison* reeds opmerkte: „dat hij, die de schoone kunsten beoefent, in vergelijking met anderen, beschouwd kan worden, als een bijzonder zintuig meer te bezitten." — Hebt gij, waarde vriend! het penseel of speeltuig slechts behandeld om u te vermaken? Beschouwdet gij het gebied der schoone kunsten, als eene welaangelegde wandelplaats, waar men zich heen begeeft om verademing te zoeken van ernstige bezigheden, als een aangenaam tijdverdrijf, — of hebt gij eene hoogere bedoeling met de beoefening der schoone kunsten verbonden?

Th. Zal ik opregt zijn? — Welnu, dan hield ik deze minder ernstige bezigheden, voor uitspanning; thans bezitten dezelve meerdere waarde voor mij, als noodzakelijke vereischten bij de opvoeding der kinderen, aan mijne zorg toevertrouwd.

De Gr. Gij zinspeelt hier bedektelijk op de geldelijke waarde. Het zoude echter droevig zijn, indien de Muzen in zulk eenen afhankelijken staat van den oppermagtigen Plutus gekomen waren; ik vrees echter

Digitized by Google

dat dit al te dikwijls plaats grijpt. — Er ligt iets onbehagelijks in, om deze Godinnen tot leensvrouwen te vernederen, die van den gebiedenden wenk des ouden geldgods afhangen; zij zouden daardoor hunne plaats op den Olympus moeten verlaten, en aan de zijde van eenen armen Irus, aan de palerzen der Grooten, moeten bedelen. Dooh, zoude het ons niet kunnen gelukken, aan de schoone kunsten, deze bevallige Geniussen op onzen levensweg, eenen beteren stand aan te wijzen? Laat ik de vraag nog eens herhalen, opmerkzame vriend! met welk doel worden in beschaafde kringen, de schoone kunsten, onderwezen?

Th. Mogelijk wel in de eerste plaats — om te behagen.

De Gr. Dit zij u toegegeven. Het woord en begrip: *schoon:* vooronderstelt reeds iets behagelijks, — nu zal ik verder vragen: Is het ook de pligt van eenen waardigen onderwijzer, dat hij zorge dat zijne kweekelingen in de kunst worden ingewijd — om te behagen?

Th. Men verwacht dit, bovenal in den beschaafden stand, — en juist om deze reden, dunkt mij, nemen de schoone kunsten eenen zeer lagen en ondergeschikten rang in. — De vorming van den mensch tot een Godsdienstig, deugdzaam, edel wezen, blijve afgescheiden van deze poging, om anderen te behagen. Er ligt zelfs veel gevaarlijks in, om aan den jeugdigen mensch de middelen in handen te

Digitized by Google

geven, waardoor hij eenen al te diepen indruk op het hart van anderen kan voortbrengen. — Ziedaar de bron van den hoogmoed, der ijdelheid, der verwaandheid!

De Gr. Arme Kunsten! dewijl gij zoo behagelijk zijt, wil men u geheel verwijderen; en zoo moeten wij elken Muzentempel met dit opschrift aan den gevel beteekenen: — *Broodstudie!* — Dat is te veel gezegd; want ik zoude u, wijze *Theodoor!* onze druk bezochte Tentoonstellingen, onze uitmuntende Concerten en Kunstverzamelingen, als zoo vele bewijzen kunnen aanvoeren, dat er behoefte en begeerte bestaat, om het onsterfelijk *schoon* in die vormen te genieten, welke de Kunst oplevert; — van het troetelkind onzer dagen, de Poëzij, wil ik niet eens gewag maken; er is bijna geen voorwerp op aarde, hetwelk niet met het een of ander gedicht is vereerd geworden; enkele voorwerpen, die algemeen belang inboezemen, worden zelfs onophoudelijk bezongen; denk aan de Lente, aan de Maan, aan zoo menige Overwinning, aan zoo menig' Krijgsheld — om de Verjaars- en Bruiloftsgedichten daar te laten. — Doch ik wilde niet gaarne het doel uit het oog verliezen; hetwelk ik mij thans, door ons gesprek, voorstel te bereiken. — *Theodoor!* acht gij het beoefenen der schoone kunsten voor den mensch noodzakelijk?

Th. Dit zoude ik bezwaarlijk durven beweren; men vindt zeer beschaafde waardige menschen, die

Digitized by Google

geheel onverschillig, somtijds afkeerig zijn van de Muzen en derzelver voortbrengsels. — Zij kunnen hoegenaamd geen begrip vormen van datgeen, wat men geestdrift voor de kunsten noemt.

De Gr. Gij hebt wel gezien; — zoude er echter geene mogelijkheid bestaan, dat de kundige Onderwijzer, door de beoefening der schoone kunsten, iets meer bewerkte, dan het al te onvolledige behagen? Daardoor zouden de wijsgeerige menschen zich met het miskende Negental eenigzins verzoenen, en jegens hetzelve niet meer zoo afkeerig gezind zijn, wanneer dit Negental als middel konden beschouwd worden tot 's menschen vorming en veredeling.

Th. Nog altijd komt mij deze toepassing te denkbeeldig voor. — Hoe zal, opdat wij voorbeelden te baat nemen, hoe zal Teeken- en Schilderkunst iets kunnen bijdragen tot veredeling van het gemoed, tot aankweeking van vroomheid, deugd en zelfbeteugeling?

De Gr. Gij valt mij, den onvoorbereiden, met uw voorbeeld zoo sterk op het lijf, dat ik mij van den onverwachten schok dien te herstellen. — Ware mijn geheugen niet reeds uitgesleten, ik zoude uwe vraag langwijlig genoeg kunnen beantwoorden, door menige Verhandeling en menigen dichtregel, waarin ons bewezen, of ten minste aangewezen wordt, dat de kunsten hoogstweldadig werken op 's menschen zedelijke ontwikkeling; en ik heb mij, met deze

Digitized by Google

wijze van zien, steeds van ganscher harte vereenigd.

Th. Intusschen, edele vriend! moet ik u hier herinneren aan het zeer groote getal dergenen, die door hunnen rang en stand in de maatschappij, hier geheel buitengesloten blijven; die noch tijd, noch behoefte gevoelen, om zich met de schoone kunsten te bemoeijen, en reeds tevreden zijn wanneer zij het dagelijksch brood verkrijgen — aan dezen, op verre na de meesten in getal, zal toch wel de noodzakelijkheid van de beoefening der schoone kunsten niet behoeven bewezen te worden? — En zijn zij juist niet de grond- en steunpilaren der maatschappij, de vruchtbare boomen in den hof, terwijl men de hoogbeschaafden, hoogaanzienlijken, bij kostbare pragtige bloemen in dien zelfden hof zoude kunnen vergelijken!

De Gr. Gij vergunt mij naauwelijks tijd eene tegenwerping behoorlijk te wederleggen, of gij zijt reeds weder gereed met eene tweede — en ik zal, zoo hevig aangevallen, mijne zaak moeten laten varen, welke ik zoo gaarne verdedigd had. — Wilt gij dan ook loochenen, dat de schoone kunsten op het menschelijk hart eenigen invloed uitoefenen?

Th. Geenszins; maar gij verrast ook mij hier door eene vraag, waarop het thans minder aankomt, als wij de noodzakelijkheid trachten te bewijzen van de beoefening der fraaije kunsten.

De Gr. Dat zullen wij zien: — Welke gewaarwordingen worden er bij den mensch opgewekt,

Digitized by Google

wanneer gij hem plaatst voor een keurig schilderstuk, waar het onbezielde doek ademt en leeft, (om dichterlijk te spreken) of wanneer de hand des meesters een der stukken van *Mozart*, *Weber*, of anderen uitvoert? Gij zult toch niet ontkennen, dat er dan *eenige* gewaarwordingen bij uwen natuurgenoot worden voortgebragt?

Th. Wie zoude daaraan twijfelen? Ik gevoel mij geheel onvermogend dien indruk, of die gewaarwording, te schilderen.

De Gr. En zoudet gij die gewaarwordingen onder de heilzame of schadelijke gewaarwordingen rangschikken?

Th. In de eerste plaats onder de aangename indrukken; nu zal ons echter hier te bewijzen staan, in hoeverre het aangename reeds heilzaam is.

De Gr. O, mijn wakende Wijsgeer! ik begin u te vreezen, bij deze fijne onderscheiding der begrippen; en gij leert mij, dat ik behoedzaam met u moet handelen. — Welaan, zoo verklaar mij, of onze medemenschen, door liefde tot de kunsten, ooit tot misdaden en booze driften kunnen worden aangezet?

Th. *Nero* was een bekwaam zanger.

De Gr. Ik erken deze uitzondering, maar gij herinnert u, dat de grilligste eerzucht, en niet de kalme liefde tot de kunst, den dwingeland aanspoorde, om dezelve te beoefenen, — maar zal in het algemeen, de beoefenaar van Teeken- en Schil-

Digitized by Google

derkunst, de dichter, of elk, die de welluidende klanken en schoone gestalten bemint, — zal hij zich door dat genot, gelukkiger of ongelukkiger gevoelen?

Th. Gelukkiger.

De Gr. En waaruit ontspruit dit geluk of dit genot?

Th. Misschien uit het duistere gevoel, dat wij iets voortbrengen dat schoon, welluidend, behagelijk is, — dat gevoel streelt en verrukt ons.

De Gr. En waarin bestaat het inwendig genot, dat de vrome en Godsdienstige mensch smaakt, wanneer hij zijne pligten vervult? Immers ook in een gevoel dat hem streelt en verrukt! Welnu, *Theodoor!* ziedaar het verband aangewezen tusschen het aangename en heilzame. Of hebt gij eenige tegenwerping?

Th. Juist geene tegenwerping, maar wel eene bedenking: Het zedelijk genot, indien ik dit woord mag bezigen, dat een gevolg is onzer deugdzame daden, verschilt hemelsbreed van die genietingen, welke door Dicht-, Schilder- of Toonkunst worden voortgebragt. — Hier wordt het gemoed, de inwendige mensch, door het eeuwig ware en goede, tot heilig genot gestemd, — daar worden slechts de zintuigen gestreeld, en ik bespeur nog geene dadelijke aanwinst voor den zedelijken mensch, wanneer de gezigtzenuwen of gehoorwerktuigen op eene aangename wijze worden aangedaan.

Digitized by Google

De Gr. Maar, mijn vriend! is dan *die* mensch, welke door een heerlijk voortbrengsel van onzen *Young*, of van *Lamartine*, in verrukking geraakt, niet *dezelfde*, die weggesleept wordt wanneer hij ooggetuige is van eene groote zedelijke daad? — Of wilt gij den mensch in tweeën scheiden: hier de zinnelijke kunstmensch, daar de zedelijke, Godsdienstige? Wij zouden dan eene vergelijking kunnen maken, met den welbekenden dubbel-mensch uit *Plato's* Gastmaal.

Th. Geenszins! Ik blijf echter beweren, dat de invloed der schoone kunsten zich hoogst onduidelijk openbaart op de vorming van den zedelijken mensch.

De Gr. Gij zijt een hardnekkig tegenstrever; maar ik mag uwe overtuiging niet onderwerpen aan de mijne, dan op billijke voorwaarde van weêrszijde. Ik zal daarom trachten, als het mij mogelijk is, een verdrag met u te sluiten. — Willen wij niet in dit eerste stuk overeenkomen: dat het wenschelijk ware, om de schoone kunsten tot een hooger doel te bezigen, dan slechts om te *behagen*?

Th. Dit stem ik onvoorwaardelijk toe.

De Gr. Derhalve wilt gij ook gaarne uwe pogingen in het werk stellen, om dit doel in uwen werkkring, wezenlijk te bereiken?

Th. Voorzeker!

De Gr. En op welk eene wijze zult gij deze pogingen nu in het vervolg ontwikkelen?

Digitized by Google

Th. Hier, waarde vriend! ligt juist de knoop; en ik hoorde gaarne van u, wat gij in mijne plaats zoudet doen?

De Gr. Welnu, ik zal u mijne denkbeelden mededeelen, met de bede, dat gij dezelve toetst aan uwe ondervinding en menschenkennis, en mij rondborstig uwe bedenkingen mededeelt:

Vooreerst geef ik u toe, dat de beoefening der schoone kunsten zich vrij algemeen bepaalt tot de zucht om te behagen, te schitteren. — De schoone lieve maagd laat zich gaarne eenige malen bidden, om voor het kostbaar Piano te gaan zitten, en oogst daar de vleijendste loftuiting in, wegens haar verwonderlijk kunsttalent; of misschien de zwarte ebbenhouten toetsen tegelijk iets bijdragen, om de schoone vorm der sneeuwwitte hand met edelgesteenten bedekt, beter te doen uitkomen, laat ik in het midden, — want ik heb wel eens zeer onbevallige vingers, de bevalligste en heerlijkste stukken hooren uitvoeren. — Wederom heb ik onze jeugdige kunstenaars en kunstenaressen bespied, als de ouders, en grand Cercle, de portefeuilles lieten brengen, en allen zich om strijd beijverden, om de keurige teekening: de teedere *Sappho*, den mannelijken *Hector*, den gevleugelden *Amor* te bewonderen, — dan straalde er innige vreugde uit het oog der jeugdige *Apellessen*.

Niet anders dacht ik, wanneer in een kunstminnend gezelschap, deze of gene jongeling zijne Ge-

Digitized by Google

dichten deed weêrgalmen, en de spierkracht der armen, het rollen der oogen, aan de forsche en al te verstaanbare stem paarde, zoodat wij werden opgenomen en weggevoerd op de leeuwriksvleugels van het bekoorlijk lied, of weggerukt op de arendswieken van het heldendicht. — Zoowel hier als daar, ontdekken wij, zonder veel inspanning, de zucht om te behagen, — en het is inderdaad behagelijk, na vermoeijenden arbeid des geestes, mede te offeren op deze altaren der Muzen.

Maar, mijn lieve vriend! dit geldt alles de menschen, die reeds eenigzins ontwikkeld zijn, — nu wilde ik uwe kweekelingen, die gedeeltelijk nog te onschuldig, gedeeltelijk nog te weinig in de groote wereld ingewijd zijn, om slechts anderen te behagen, ik wilde hen, door de beoefening der schoone kunsten, vatbaar maken, om de zachte, liefelijke, vriendelijke zijde des levens te aanschouwen, en zich daar regt te huis te bevinden; en dat zult gij toch niet voor ongeoorloofd, voor tijdverlies rekenen?

Th. Welk eene vraag! ik bid u, vervolg.

De Gr. Het kinderlijk hart kan onder uwe handen tot eenen tempel der schoonheid gevormd worden; maar daartoe behooren ook zeer fijne en zachte handen, en geene harde werktuigen, zoo als schreeven, hamers en houweelen. — Gij wilt uwen kweekeling beschaven, dat is immers, gij wilt hem, of haar, vatbaar maken, om alles wat onder hun bereik valt, op eene welluidende, aangename wijze te beschou-

Digitized by Google

wen, op te nemen, en aan de hoogere bedoelingen des levens te onderwerpen. — Laat ons een voorbeeld te baat nemen: Gij hebt een uur bepaald om uwe kleine vrienden of vriendinnen in de Godsdienst te onderwijzen, gij legt daartoe het geopenbaarde Woord Gods ten grondslag, maar leest daarop met uwe leerlingen, een der waarlijk schoone liederen van den, voor onze dagen al te eenvoudigen, *Gellert*, — nu zinge de knaap of het meisje, ditzelfde lied, volgens de toonen van eenen *Beethoven* of anderen, en trachte den inhoud, op deze wijze, dieper te gevoelen en inniger uit te drukken. Gelooft gij niet, dat het Godsdienstig gevoel op *deze* wijze gelouterd en verhoogd zal worden? Zorg echter, dat bij deze oefening geen altijd goedkeurend ouder, geen vleijend huisvriend tegenwoordig zij, die zeggen: „schoon en kunstmatig gespeeld!" Alleen gij moet deze oefeningen leiden. — Of, dat uwe kweekelingen zich luisterend aan uwe zijde scharen, wanneer gij aan hen de waarlijk en eenig groote mannen, volgens de Geschiedenis, afschildert. Ik bedoel hier niet eenen *Sokrates*, *Aristides*, of anderen, maar die weinige heiligen, welke de Openbaring, even zoo krachtig als eenvoudig, voorstelt; hebt gij hier de zedelijke verhevene grootheid verstaanbaar gemaakt voor het kind, is deszelfs verbeelding nog vervuld met deze dierbare beelden, — dat dan de teekenpen, naar een schoon voorbeeld, het gelaat van eenen edelen *Johannes*, eener door

Digitized by Google

de heiligste liefde vervulde *Maria*, trachte na te bootsen. Dat kan de nagalm worden uwer lessen, en dit is althans even zoo goed en schoon, als de *Venus* de *Medicis*, de *Apollo* van *Belvedere*, de *Gladiator*, of dergelijken. — Zal dan uw leerling, door het ontwikkelen van zijn kunsttalent, niet tevens zijn vroom gevoel leeren ontwikkelen en aanschouwelijk maken?

Wat de Poëzij hier kan uitwerken, zal ik eindelijk voor mijn' vriend niet in het breede behoeven op te halen. — Het kind leeft in zijne eigene dichterlijke wereld, zoo als de volwassen mensch in de zijne, met dit verschil, dat hier de natuur, daar de kunst, den boventoon aangeeft. — Uwe leerlingen zullen de zedelijke waarheden geredelijk aannemen in het kleed van den Fabel; — het verhaal, de vertelling, zal zich dieper in hun gemoed indrukken, als de dichter de stof bewerkt heeft, verstaanbaar voor den kleinen mensch; doch dit alles is reeds zoo juist en grondig door anderen betoogd, dat het boven alle bedenking verheven is. — Welnu, ik heb u op mijn standpunt trachten te plaatsen, en wensch nu te weten, of dit zoo goed gekozen was, dat wij beiden, en velen met ons, daar behoorlijk kunnen blijven staan, zonder ons dien plek onderling te betwisten.

Th. Ik zoude u zoo gaarne geheel toestemmen, indien ik mij slechts eenige voorbeelden voor den geest kon brengen, waar de beoefening der schoone

Digitized by Google

kunsten inderdaad eenen dergelijken grooten en heilzamen invloed had te weeg gebragt; maar wat zal ik zeggen? Gij hebt mij dezen invloed geschetst zoo als dezelve zijn kan; zal het ooit zoo ver komen?

De Gr. Gij, als Onderwijzer, zult dit beter kunnen beslissen, dan ik. — Hoe levendiger gij er belang in stelt om uwe kweekelingen tot ware deugdzame, maar tevens beschaafde, aangename menschen te vormen, des te opmerkzamer zult gij alle middelen leeren kennen en toepassen, welke tot bereiking van dat doel iets kunnen bijdragen. Gaarne beken ik het met u, dat men het gebied der waarheid en deugd, als geheel afgescheiden beschouwt van het gebied der schoonheid; wij behoeven in onzen Christelijken tijd juist niet te streven naar den Griekschen schoonheidszin; maar het aardsche leven, meermalen zoo treurig, zoo eentoonig, zoo rijk aan teleurstellingen, zal toch behagelijker voortvloeijen, als wij ons gewennen, om alles in schoone, welluidende, en zachte vormen te ontvangen en aan anderen mede te deelen!

Th. Eene aanmerking, waarde vriend! — Hoe zullen wij de schoone kunsten beoordeelen, wanneer zij aanleiding geven tot zedeloosheid en ondeugd in den ruimen zin des woords? — Ik zoude u naar zoo menig kunstgewrocht uit onzen tijd kunnen heen wijzen, waar de Romantische dichter, hetzij in proza of in poëzij, de schandelijkste ontucht bevallig

Digitized by Google

voorstelt, of alle beginselen der zedelijkheid te gronde tracht te rigten; — gij kent de hedendaagsche Dichtrenschool in Frankrijks hoofdstad toch wel bij naam; gij weet het, door welke gedrochtelijke en verfoeijelijke, zoogenaamde kunstwerken, deze school zich onteert. — Wat moet ons oordeel zijn over hen, die de schoone kunst alzoo beoefenen, die hunnen leeftijd, hunnen tijdgenoot, vergiftigen, en evenwel de algemeene toejuiching wegdragen?

De Gr. Uwe verontwaardiging, *Theodoor!* is edel en regtmatig; maar gelukkig, dat men nog niet alom dezen afgod des tijds bewierookt; alles, wat zoo lijnregt tegen Godsvrucht, deugd en goeden smaak strijdt, zal eenmaal in dien zelfden stinkenden en vuilen kolk verdwijnen, waaruit het te voorschijn kwam. — Wilt gij uit het misbruik echter de volstrekte schadelijkheid afleiden? — als onze eeuw eene bepaalde rigting schijnt te verkrijgen naar de uitersten, dan geloof ik, dat eene volgende het gouden midden weder zal vinden; — 's menschen geest is rusteloos, ook in het zoeken naar vormen voor de schoonheid, — gij zult den Schilder, even min als den Componist, den Dichter, even min als den Redenaar, aan ketenen kunnen leggen, — maar wanneer gij met uwe lieve kleine vrienden en vriendinnen, het duurzaam en waarlijk schoone beoefent, en de schoone kunsten als bloemen in uwen hof plant, waaruit de nijvere bij ook voedsel kan putten, dan doedt gij het uwe.

Digitized by Google

Th. Als bloemen! ja teregt, maar bloemen dragen geene vruchten.

De Gr. Welnu, noem de schoone kunsten dan bloesems, welke men ook als een soort van bloemen zoude kunnen beschouwen, en waaruit eenmaal vruchten ontwikkeld worden; laat ons niet haarkloven over de beteekenis van een beeld, maar trachten om den mensch veelzijdig te vormen, en hem vroeg te gewennen aan het welluidende, bekoorlijke, reine, ten einde hij aanspraak moge maken op die eigenschap, welke ik, helaas! slechts met een vreemd woord kan uitdrukken: Humaniteit!

Th. Er is niets dat ik vuriger wensch, om bij mijne kweekelingen te bevestigen, dan deze eigenschap of strekking des ganschen menschen.

De Gr. Daar ben ik, waarde *Theodoor!* volkomen van overtuigd, — maar kan deze Humaniteit bestaan, zonder een heilig gevoel voor al wat schoon en groot is? — Verbeeld u den man, die voor smaakvol wil doorgaan, met een oor dat gesloten blijft voor de wegsleepende toonen eener weluitgevoerde Symfonie; met een oog, dat niet gloeit en vlamt, wanneer de levende tafereelen van eenen *Rubbens*, *Potter*, of zoo vele anderen, ontsluijerd worden; met een hart, dat niet heviger klopt, wanneer een schoon en krachtig Dichtstuk, als de volmaakte vereeniging van Harmonie en Schilderkunst, zijn oor treft! — Ik kan mij naauwelijks eenen dergelijken inhumanen mensch verbeelden, en

Digitized by Google

mij dunkt, ik zoude aarselen om hem tot mijnen vriend en vertrouwden reismakker op den levensweg te kiezen. — Waarom ziet gij mij, lieve vriend! hier eenigzins verwonderd aan? of bevreemdt het u, dat in de borst des Grijsaards nog de vurige liefde tot het eeuwige en Goddelijk schoon kan ontgloeijen? O benijd ons toch deze genieting niet, waar wij reeds zoo veel moeten ontberen! waar wij, ouden, gedurig als tusschen de grafzerken onzer ontslapene vrienden wandelen; wij behoeven sterke en hechte banden, om ons aan eene wereld te verbinden, alwaar wij dagelijks het drukkende der vreemdelingschap meer en meer ondervinden. — Daarom staat ook voor ons het bloeijend land der schoone kunsten geopend, en wij laten ons daaruit volstrekt niet verdrijven door zekeren inhumanen beenderen-man met klepperende knokkels; — alleen de Genius met den omgekeerden fakkel, vindt daar ingang, en aan zijne zachte, vriendelijke hand, worde het onsterfelijke *ik*, uit het ondermaansche land der schoonheid overgevoerd naar dat gewest, waar voorzeker alles oneindig en volkomen schoon zal zijn!

Th. Ik verheug mij den Grijsaard aldus te hooren, mogt hij nog lang dienzelfden gloed behouden, waar zijn leven langzaam ten einde spoedt!

De Gr. Als dat woord u ernst was, o! zorg dan dat zij, voor wier vorming gij waakt, ook vatbaar worden en blijven, om de zachtere en schoonere

Digitized by Google

zijde des levens, steeds te aanschouwen; verbind deugd en waarheid met de beschermheiligen der stervelingen, en ik aarsel niet, om deze de schoone kunsten te noemen. — Ziet niet uw geoefend oog in de toekomst, waar het dartelend knaapje, hetwelk thans zoo gemakkelijk door u geleid wordt, tot den driftigen opbruischenden jongeling is opgewassen? Hoor, hoe hij in het verkeer met vrolijke makkers, tot ruwheid en lossinnigheid wordt aangespoord; dan zullen de beginselen van Godsdienst en deugd hem kunnen beschermen; maar, durft gij het te loochenen, dat zijne ziel, reeds vroegtijdig gewoon aan den verkwikkenden omgang met de geliefkoosde Muze, en door liefelijke toonen en beelden gekneed, daardoor geenen afkeer zal gevoelen van dit harde, ruwe, en in alle opzigten inhumane verkeer? — Nog iets, mijn vriend! in welk eenen vorm ontvangen wij allen, de Godsdienstige waarheden en verpligtingen? Is een onbehagelijke, liefdelooze Stoïcyn ons voorbeeld, waarnaar wij hart en gemoed moeten omsmelten? — of erkent gij niet met mij, de volmaakste zedelijke schoonheid, ja de wegsleepende welluidendheid der ongelijkbare deugd, en de verrukkende harmonie der nooit volprezene liefde in Hem, wiens Rijk niet dezer wereld is, en die boven aardschen lof verheven blijft, al zijn er velen, die Hem niet willen erkennen, en alleen Hem niet willen zien?

Maar, voor dat wij ons gesprek eindigen, moet

Digitized by Google

ik nog op eene aanmerking, door u gemaakt, terug komen: Ik herinner mij, dat gij u beroepen hebt op het zeer groote getal dergenen, die door hunnen stand in de maatschappij uitgesloten zijn, om de schoone kunsten te beoefenen, — en niemand zal loochenen, dat onder deze duizenden vele vrome, edele, voortreffelijke menschen gevonden worden. — Zoude echter alleen dit grootere getal iets kunnen bewijzen, tegen den heilzamen invloed, welke door het beoefenen der schoone kunsten kan worden te weeg gebragt?

Th. O neen! maar ook niets ten voordeele dezer beoefening.

De Gr. Derhalve stemt gij mij toe, dat daardoor de volstrekte nutteloosheid dezer beoefening niet kan gestaafd worden?

Th. Volkomen.

De Gr. Welnu, zoo zal het wenschelijk zijn, dat men bij de verschillende stelsels van Opvoeding, nimmer uit het oog, of beter gezegd, uit het hart verlieze, om den aanleg tot het schoone te ontwikkelen, zelfs daar, alwaar eene mindere beschaving voldoende schijnt. — Het was mij steeds regt aangenaam, wanneer uit de volgepropte Stads- of Armenschool, het welgeregeld kinderen-gezang naar buiten klonk, en menig voorbijganger even bleef stilstaan om deze welluidende gezangen te hooren; wanneer de Onderwijzer gezorgd heeft, dat bij deze muzijk, schoone, eenvoudige, gepaste woorden gevoegd wa-

Digitized by Google

ren, werkt hij zeker ook daardoor veel goeds voor de toekomst. Beter toch zal het zijn, wanneer deze arme knapen, eens tot jongelingen opgewassen, vrolijk zingende langs de straten wandelen als den arbeid volbragt is, dan dat zij vloekend en scheldend zich willen laten gelden; het is dus waarlijk alweder niet strookende met de Humaniteit, als men over de hedendaagsche Opvoeding den banvloek uitspreekt, dewijl zij de kleine menschen veelzijdig wil ontwikkelen; die strekking komt zekerlijk zeer kwalijk overeen met den geest van zielendwang en verduistering, welke blijft heerschen in eenige gedeelten van ons werelddeel. In *Nederland* zal deze geest zich bezwaarlijk vastnestelen, want men kan toch met opene oogen en hoorende ooren den gezegenden invloed niet miskennen, welke voortgebragt is en voortgebragt wordt door deze waarlijk vrijzinnige Opvoeding. — Genoeg over dit onderwerp, mijn vriend! ik wenschte thans gaarne te weten, of gij u met mij kunt en wilt vereenigen, en een verdediger zijn zult der schoone kunsten, als werkzame middelen, niet slechts om te leeren behagen, maar om den mensch te louteren, te veredelen, te volmaken?

Th. Voorwaardelijk, ja! Ik zal bijzonderen vlijt aanwenden, om, volgens uwe gedachten, de zedelijke vorming mijner kweekelingen met het beoefenen der schoone kunsten te verbinden, en den uitslag zal misschien mijne pogingen bekroonen.

Digitized by Google

De Gr. Meer kan ik billijk van mijnen vriend niet eischen; hij doe alzoo en plukke de vruchten van zijn werk. Het groote, onafzienbare groote veld der wetenschappelijke kennis, ligt in ernstige pracht voor u; maar daar zijn bergketens te beklimmen, afgronden te vermijden, en boven alles dwaalwegen te ontwijken. — Menig Geleerde klautert, gelijk een Alpenjager, nu hoog, dan laag, en al is hij ook van top tot teen gewapend, hij mist somtijds zijn doel, of staat aan den steilen rand van eene zwarte klove, waar de Geleerdheid en de Wijsbegeerte hem verlaten, zoodat hij, na eenige malen in de diepte gezien en weder gezien te hebben, genoodzaakt is behoedzaam en teleurgesteld terug te treden. — Hoe gelukkig, dat te midden dezer bergen en afgronden, hier en daar eene bloeijende vallei ligt, waar de schoone kunsten, sedert onheuchelijke tijden, hare kleine tempels gebouwd hebben, en den moedigen maar toch afgematten jager binnen noodigen, opdat hij den Nektar en het Ambrozijn der reine en Goddelijke kunsten geniete! Dan moge hij met de onsterfelijken aanzitten, met eenen *Homerus*, *Ossiaan*, of zoo menigen held uit de reeds lang vervlogene wereld; verkwikt en bemoedigd zal hij zijnen moeijelijken togt weder voortzetten, en dikwijls terugkeeren tot die kleine tempels, waarin hij een' voorsmaak geniet van het betere en daarom ook schoonere leven, — maar reiner zal zijn genot, en heiliger zal zijne vreugde

Digitized by Google

zijn, wanneer hij deze gewijde plaatsen, aan de hand van kleine en onschuldige reisgenooten, binnentreedt, en hen ook dáár voorbereidt tot het groote en gewigtige doel des levens: Waarheid en Deugd! — dat alle goede Geniussen u mogen geleiden op dien togt — O *Theodoor!* dat is en blijft mijn zegenende wensch.

Digitized by Google

GUSTAAF.

Over het huiselijk leven.

Noch sterker bint de bant
Van 't paer, door hant den hant
Verknocht om niet te scheiden,
Na dat ze jaeren lang gepaert,
Een kuisch en vreedzaam leven leiden
Gelyck van aert.

v. d. Vondel.

Onze Grijsaard stond op eenen schoonen herfstavond onder eenen bijna ontbladerden boom, en telde de verdorde bladeren, welke bij ieder opkomend windkoeltje voor hem nedervielen; hij vergeleek dezelve bij zijne verloopene levensjaren, en was in die zoete kalme mijmering verzonken, welke somtijds den ouderdom met behagelijke droombeelden omgeeft, die als vriendelijke beschermengelen den sterveling de hand bieden, waar hij zijne laatste schreden op aarde zet, en wel te vreden grafwaarts gaat. — Niet gaarne werd de Grijsaard in zijne overpeinzingen gestoord; evenwel bezat hij het voorregt, om ook

Digitized by Google

dan nog met een opgeruimd en helder gelaat den ongebeden gast te kunnen begroeten. — Reeds lang stond hij daar en zag niets dan het nederzwevend blad, dat den grond rondom hem bevloerde, en hoorde niets dan het eentoonig geritsel door de naakte takken; eindelijk hief hij het eenigzins gebogen hoofd op, en luisterde naar eene verwarde menigte stemmen, welke hem meer en meer naderde. — Weldra zag de Grijsaard een gezelschap van vrolijke jeugdige lieden, die in levendig gesprek zich onderhielden, en den eenzamen niet ontdekten, voor dat 'zij hem op weinige schreden afstand genaderd waren; toen staakte het gesprek voor een oogenblik, men omringde den ouden man, die aan de meesten der jongelingen bekend was, en bragt hem eenen welgemeenden avondgroet, terwijl een uit hun midden, die meer vertrouwelijk met den Grijsaard verkeerde, eenen hartelijken handdruk daarbij voegde, en hem uitnoodigde om het genoegen der wandeling met hen te deelen. — Vriendelijk zag de Grijsaard zijnen welbekenden *Gustaaf* in het open blaauw oog, en hernam, eenigzins bedenkelijk:

„Ik treed gaarne in uwen voorslag, lieve vriend! maar weet gij niet dat wij, die zoo vele levensjaren meer dragen dan gijlieden, zeer langzaam te werk gaan naar ligchaam en geest? Onze voeten beginnen somtijds de dienst te weigeren, onze tongen zijn niet meer zoo rad en onvermoeid, onze geesten

Digitized by Google

hebben zelfs iets van de loome traagheid des ligchaams overgenomen, zoodat ik er aan twijfel of gijlieden er u wel bij bevinden zult, om een dergelijk traag en afgestompt wezen in uw midden op te nemen. Ik weet het echter, gij zijt allen bescheiden en wellevend genoeg, om daar niets van te laten blijken; gij zult zelfs, om mij te gerieven, mij, den ouden man, in tred en gesprek trachten na te bootsen, ten einde ik u in beiden kan bijhouden. Is dat niet te veel gevergd? Laat mij, *Gustaaf!* liever hier blijven staan tusschen mijne dorre bladeren."

De jongeling wist echter dat de Grijsaard dit zoo ernstig niet meende, en wandelde, zoo als gewoonlijk, reeds aan zijne zijde, terwijl zijne vrienden zich meer voor- of achterwaarts begaven, en hunne gesprekken ongestoord vervolgden.

Ik dacht daar zoo even, zeide de Grijsaard na een poos zwijgens, aan den grooten Dichter: (1)

Οἵη περ φύλλων γενεὴ, τοίηδε καὶ ἀνδρῶν,

toen ik de herfstbladen met de punt van mijnen stok, zachtkens heen en weder bewoog, en er telkens weder andere van dien boom afdaalden. Maar gij hadt, zoo als billijk is, geheel andere gedachten. Ik meen zelfs uit uw opgeruimd gelaat te mogen opmaken, dat het een of ander aangenaam voorwerp uwen geest bezig hield; gij zijt mij zoo regt

(1) 't Geslacht der menschen is als 't wufte blad der boomen. Hom. *Il.* Z. 146.

Digitized by Google

vrolijk te gemoet gekomen; gij zult mij dus terstond uwe hulp moeten verleenen om uit mijne ernstige stemming te geraken; ten einde ik mij aan u aansluite, en weder jeugdig worde met de jeugdigen. Gij zondet, in den ouden hier, eenen ongelukkigen plaatsvervanger voor uwe schertsende vrienden gevonden hebben, en dien overgang van hitte tot koude wilde ik u liefst op dezen schoonen avond besparen.

Gustaaf. Gij hebt inderdaad eenen gelukkigen aan uwe zijde, want over weinige dagen hoop ik een benijdenswaardig echtgenoot te worden, en zal u ooggetuige maken van het geluk dat mij wacht aan de hand eener afgebedene vrouw. Van dit aanstaande huwelijk is hoofd en hart vol, en ik hoorde niet ongaarne de scherts en de vrolijke aanmerkingen mijner vrienden, wanneer zij mij beklaagden, dat ik nu de kostbare vrijheid ging opofferen, en uit hun midden zal treden, om daar weder te verschijnen als een deftig en bezadigd echtgenoot.

De Grijsaard. Dan hadden uwe vrienden waarlijk niet geheel ongelijk, en gij zult menige duchtige waarheid gehoord hebben; misschien brengen zij u nog terug, en handhaven de beproefde regten der vriendschap boven die der vurige liefde; het zal althans van belang zijn, dat gij hunne bewijzen nog eens ernstig in overweging neemt; bovenal wanneer het de voorwaarde tot alle daarzame genietingen geldt; deze voorwaarde is — de vrijheid.

Gust. O, waarde vriend! er ligt een al te ver-

Digitized by Google

rukkelijk verschiet voor mij open: mijne dierbaarste wenschen worden bekroond; niemand, vriend of vijand, is in staat mijn geluk te verbitteren; nu zal ik het leven genieten in deszelfs hoogste en volkomenste waarde!

De Gr. Dat is zeer wel mogelijk, en ik zoude elken reinen, welgezinden jongeling beklagen, wanneer hij niet, bij zijn aanstaand huwelijk, even zoo juichte als gij; maar het is daarom toch ook mogelijk dat uwe vrienden gelijk hebben, en dat gij uwe vrijheid zult verliezen.

Gust. Nu, al ware dit zoo, ik wil dezelve dan gaarne voor een gedeelte opofferen, wanneer ik in de liefde, in de zaligende liefde mijner beminde, deel, en aan hare zijde het hoogste heil des levens vind, waarnaar mijn hart reeds lang gesmacht heeft.

De Gr. Voortreffelijk, gelukkige *Gustaaf!* zaligende liefde en versmachtende harten, mogen wij thans door u geschilderd zien; zij worden naderhand wel eens eenvoudig: liefde en harten, wanneer deze sterkklinkende *Epitheta ornantia*, de versierende bijwoorden, achterwege blijven; — maar veroorloof mij eene vraag: wat is, naar uw begrip, het hoogste heil des levens?

Gust. Voor mij niets anders, dan het bezit eener innig geliefde gade, die geheel voor mij ademt en leeft, gelijk ik voor haar.

De Gr. Gij stelt deze genieting ten minste dichterlijk genoeg voor, en ik begrijp zeer goed, dat

Digitized by Google

gij van uw tegenwoordig standpunt juist alles zoo, en niet anders kunt beschouwen. Het zoude mij intusschen waarlijk ook vreugde verschaffen, wanneer ik op eene kalme en bedaarde wijze u kon overtuigen, dat gij wezenlijk het hoogste heil des levens, door uw aanstaand huwelijk zult verkrijgen; maar, dan moet ik eerst van u vernemen, waarom gij vooronderstelt, dat van nu af uw lot zoo benijdenswaardig zal worden; — gelooft gij dan dat er geene zorgen aan den huwelijks-staat verbonden zijn?

Gust. Voorzeker!

De Gr. Of gelooft gij de eenige onder de stervelingen te zijn, die door zijne wijsheid en beleid deze zorgen zal kunnen ontduiken?

Gust. Dat ware dwaas.

De Gr. Of weet gij dan niet, dat van nu af, het leed u steeds met meer geweld zal drukken, wanneer of gij, of de uwe moet lijden, en gij alzoo steeds *verdubbeld* lijdt?

Gust. Hiervan ben ik mede overtuigd.

De Gr. Welnu, mijn vriend! al ademt en leeft gij dan voor elkander, zoo kunt gij daardoor die bezwaren niet verjagen, welke ook uw deel zullen worden, en wanneer gij dan eens uwe opgeofferde vrijheid betreurt, en gebukt gaat onder de zorgen des huiselijken levens, — waar blijft alsdan dit hoogste heil der aarde?

Gust. Maar, mijn waarde Wijsgeer! want zoo moet ik u thans noemen, deze zwartgallige beschou-

Digitized by Google

wing ben ik niet van u gewoon. Ik heb u meer dan eenmaal als den vurigen lofredenaar aangehoord van het ongelijkbaar genot des huiselijken levens, en thans spreekt gij uit een geheel anderen toon; dat hebben de gele herfstbladeren en vader *Homerus* te weeg gebragt!

De Gr. Zie nu, hoe waar ik zoo even gesproken heb! reeds sta ik als een ijsgebergte naast u, den vulkaan — maar gij maaktet mij tevens op iets opmerkzaam, dat voor mij in het vervolg van belang kan zijn, ten einde ik liever zwijge of behoedzamer spreke. — Gij hebt mij gezegd, dat ik met mij zelven in tegenstrijdigheid gekomen ben, en datgeen thans veroordeel, hetwelk ik voorheen heb aangeprezen; — dit zijn de vruchten van den ouderdom! — Hebt gij mij daar niet opmerkzaam op gemaakt, *Gustaaf?*

Gust. Waarom zoude ik het loochenen? Ja, en ik kan dit moeijelijk verklaren.

De Gr. En ik nog minder, maar misschien kunt gij het, beter dan eenig ander.

Gust. Ik? waarom ik, lieve vriend?

De Gr. Dewijl gij in eenen toestand verkeert, waarin de *Pythia's* en *Orakels* zich bevonden, wanneer men demoedig tot hen naderde, om de verborgene toekomst ontsluijerd te zien. De liefde, deze hemelsche geest, heeft u met onwederstaanbare kracht aangegrepen; gij worstelt even vruchteloos als de dichter tegen de inblazing van het Genie,

Digitized by Google

tegen zijne overweldigende kracht; daarom ziet en hoort gij alles, in eenen staat van geestverrukking, en kunt, alzoo aangeblazen en bezield, datgeen verklaren, wat ons te diep, te onbegrijpelijk is; — gij kunt zelfs op dit oogenblik weten, wat ik bedoel, wanneer ik u vraag, en het antwoord zweeft op uwe lippen, als de gevleugelde bode van een bijna al te gelukkig hart; — mag ik u dan bidden om mij, zoo dichterlijk en gloeijend als gij dit verkiest, vooreerst eene beschrijving te geven van het huisselijk leven, hetwelk gij weldra zult beginnen, ten spijt uwer spottende vrienden?

Gust. Dat ware u beter toevertrouwd, die reeds gedurende vele jaren, als gelukkig echtgenoot en benijdenswaardig huisvader, ons op dien schoonen weg zijt voorgegaan, en door uw voorbeeld daartoe hebt aangemoedigd.

De Gr. Dit wil ik voor heden laten gelden, en van uwe verpligtende woorden dadelijk gebruik maken. — Ik vond dan steeds het huisselijk leven zoo ongemeen behagelijk en verkiesselijk, dewijl men voor een groot gedeelte de lasten des levens, van zijne eigene schouders op die eener onbegrijpelijk beminde wederhelft kan wentelen; dewijl men verzekerd was, op eene gemakkelijke en belangelooze wijze, bovenal op den ouden dag, verzorgd en gelaafd te worden; voorts, dewijl ik eenen kleinen walg verkreeg van het ongehuwde leven, en daar toch de afwisseling hier beneden voor ieder onontbeerlijk is, zoo be-

Digitized by Google

proefde ik, in hoeverre het gezelschap eener echtgenoot mij aangename tijdkorting kon verschaffen; eindelijk, (en dit is geene bijzaak) zoo was ik overtuigd, dat mijne vrienden, door de zorg eener kundige huisvrouw, veel beter en duurzamer konden onthaald worden, dan wanneer dit werk aan vreemde handen was opgedragen. — Uit alle deze *praemissen*, of voor waarheid aangenomene stellingen, heb ik ten laatste mijn besluit getrokken, en dit was: — het huisselijk leven is het hoogste heil op aarde!

Gust. Ik sta verbaasd, en verbeeld mij eenen hekelschrijver te hooren, die de scherpe roede links en regts heen zwaait, evenwel....

De Gr. Eer gij van uwe verbazing terugkomt, zoo versoek ik u, mij grondig te wederleggen, en mij aan te toonen, waarin onze beschouwingen onderling verschillen of overeenkomen.

Gust. Lieve vriend! gij zijt heden bijzonder schertsend, en het zal u niet gelukken mij eene terugroeping te ontlokken van mijne innigste overtuiging. Ik leef reeds bij voorraad in mijnen kleinen huisselijken hemel, waar eene lieve vrouw mij alles vergoedt, en dubbel vergoedt wat vrienden of vermaken mij konden verschaffen: dat stil, kalm en eenparig genot, wanneer men binnen de vier muren zijner eigene woning, alles buiten sluit wat ons verontrust en kwelt, en alles daar binnen laat wat het leven veredelt, verheft en versiert; en dan het vooruitzigt om eenmaal de heilige vadervreugde te

Digitized by Google

smaken — ik wil en wensch niets meer; en mijn bestaan zal een voortdurend dankgebed tot den Algoeden zijn, als ik dit werkelijk erlangen mag.

De Gr. Ik benijd u die voorstelling, want zij is de vrucht van een waar en diep gevoel; maar ik zal met mijne noodlottige vrijmoedigheid daar bij aanmerken, dat er buitengemeen veel toe vereischt wordt, om het huisselijk leven juist *alzoo* te vestigen en te genieten, en ik ben zelfs onbescheiden genoeg om u te vragen, of gij u werkelijk in staat gevoelt, om dezen kleinen hemel binnen de vier muren uwer woning te scheppen?

Gust. Wij zullen beproeven.

De Gr. Derhalve bestaat het hoogste heil der aarde nog slechts in eene beproeving; maar deze beproeving kan ook ten uwen nadeele uitvallen, en dan ware het jammerlijk, dat gij uwe vrijheid, uw geluk had opgeofferd aan — eene mislukte proef! Wanneer wij alzoo de genietingen des huisselijken levens zullen leeren kennen, dan behoort daartoe, even als tot alle dingen, eene zekere voorbereiding?

Gust. Buiten twijfel.

De Gr. Kan die voorbereiding ergens geleerd worden?

Gust. Zekerlijk, anders ware dezelve denkbeeldig.

De Gr. Wie zal ons dan in deze oefening behulpzaam zijn?

Gust. Eene zonderlinge vraag! Komt alle hulp niet van buiten, van anderen, van vrienden?

Digitized by Google

De Gr. O ja, maar van welke vrienden?

Gust. Die het opregt meenen, en de noodige ondervinding met een aanprijzend voorbeeld verbinden.

De Gr. Voortreffelijk! daaruit volgt nu: dat de toekomstige echtgenoot zich vooraf moet gespiegeld hebben aan dat onverstoorbaar huisselijk heil, hetwelk in die huisgezinnen bloeit, waar de reinste liefde, de volmaaktste eendragt, de zachtste toegevendheid heerschen; daar leert zich de beminnende jongeling voor te bereiden, om eenmaal een benijdenswaardig echtgenoot, en degelijk huisvader te worden?

Gust. Daar ben ik van doordrongen.

De Gr. Dan is het u derhalve ook zeker bekend, hoe die echtgenooten zich gedragen, wanneer zij dezen kleinen hemel scheppen en bewonen?

Gust. Hoe kan mij iets bekend zijn, daar ik nog geene ondervinding van kon verkrijgen?

De Gr. O gij roekelooze! die een zoodanig gelukkig lot u zelven en anderen wilt verzekeren, terwijl gij vooreerst bekent, hier nog te moeten beproeven, en vervolgens uwe onwetendheid aan den dag legt, wat de middelen betreft, om dit hoogste heil te verkrijgen, — en gij waagt het evenwel, uwe vrienden, mij, ja misschien uwe tederbeminde, eenen heilstaat voor te spiegelen, die zoo geheel denkbeeldig is, — wat zult gij ter uwer verdediging aanvoeren?

Gust. Niets anders, dan dat ik opregtelijk wensch, door mijne aanstaande verbinding, door naauwkeu-

Digitized by Google

rige waarneming mijner pligten, door de heiligste liefde jegens mijne uitverkorene, door opoffering en verloochening, — ja van alle zijden, dit denkbeeldige tot waarheid te maken.

De Gr. Gelooft gij dat *uwe* zedelijke krachten, en reeds aangenomene grondbeginselen daarvoor toereikend zijn? —

Ziet gij daar ginds, eenige schreden voor ons, dien gebogen krommen stam? zijne takken hangen, bijna misvormd, hier en daar heen als uit derzelver verband gerukt, — misschien was de jeugdige loot, waaruit deze kromgegroeide stam voortkwam, eens regt en geheel welgevormd; toen dacht de boomkweeker niet, dat zijn boompje zoo droevig zoude vergroeijen, en nu bedroeft hij zich dat het gewas zoo onvoordeelig opschoot. — *Gustaaf!* gij bevat, denk ik, dit eenvoudige beeld hier aan den weg?

Gust. Ik begrijp uwe vermaning, mijn vriend!

De Gr. Dan begrijpt gij tevens, dat er in den lusthof, welken gij weldra zult gaan aanleggen, ontginnen, en van alle zijden versieren, geene kromgegroeide boomen behooren?

Gust. O ja!

De Gr. Maar dan moet de boomkweeker wederom den grond, welke hij bewerken zal, naauwkeurig kennen: hij moet weten waar de vruchten te veel zon, waar zij te veel schaduw zullen krijgen; hij moet juist berekenen, waar het Noorden en Zuiden is, en eindelijk een waakzaam oog houden op de rupsen,

Digitized by Google

aardmollen, op alles wat zijne jeugdige gewassen zoude kunnen schaden; met één woord, hij moet zich, vóór dat hij zijnen hof aanlegt, opzettelijk voorbereid hebben; hierin ligt toch, mijn *Gustaaf!* geene ongerijmdheid?

Gust. In geenen deele.

De Gr. Dan zult gij mij vergunnen, dat ik het beeld op u overbrenge, en u de gewigtige vraag voorlegge: of gij u, volgens het voorbeeld van eenen wijzen boomkweeker, werkelijk alzoo voorbereid hebt, om het hoogste heil des levens, het huiselijk leven, te verwezenlijken?

Gust. Ik gevoel hier al te zeer, dat er veel aan ontbreekt.

De Gr. In dat geval blijft u niets overig, dan om die weinige dagen, waarover gij, tusschen heden en uw aanstaande huwelijk, beschikken kunt, daaraan toe te wijden, en u in de haast, *raptissime*, zoo goed mogelijk, voor te bereiden, om met eenig goed gevolg eene gelukkige verbindtenis hoogst gelukkig te maken.

Gust. Mij dunkt, dit alles, waarover gij u zoo bekommerd maakt, zal tot onze volkomene tevredenheid geschikt worden; ik koester de heiligste voornemens om het heil mijner aanstaande echtgenoot op alle mogelijke wijzen te bevorderen, en ik zie geene reden om alles zoo vreesselijk zwaar te tillen.

De Gr. Dit komt dewijl gij zoo sterk zijt, of u thans zoo sterk waant; — maar ik bespeur nu, dat

Digitized by Google

ik mij geheel in u bedroog. — Mijn vriend *Gustaaf* maakt eene uitzondering op den regel: hij is, zonderling genoeg! reeds volkomen verzekerd, om aan al de verpligtingen van echtgenoot, mogelijk eens van vader, te beantwoorden; hij behoeft zich daartoe niet voor te bereiden, maar zal, zoodra hij als hoofd des huisgezins optreedt, zich voor alle misslagen weten te hoeden, en wij behoeven hem slechts van den morgen tot den avond gadeteslaan, om het volmaakte voorbeeld te aanschouwen van het hoogste heil des levens. Daar ik dit, volgens uwe eigene woorden, voor waarheid moet aannemen, zult gij mij vergunnen, dat ik uit eerbied voor uwe wijsheid, eenige schreden achterwaarts trede, en u demoedig de hand kusse, gij uitverkorene onder al de echtgenooten!

Gust. Wilt gij mij dan dwingen, lieve vriend! dat ik met geweld niets anders ontdekke, dan de duistere zijde dier verbindtenis, welke onder alle de schoonste is?

De Gr. Integendeel! Ik tracht slechts om van u te vernemen, wat gij doen zult om uw huwelijksleven werkelijk zoo gelukkig te maken als ik u dit toewensch; maar gij ontwijkt mij telkens weder, of wijst mij terug door uwe overtuiging, dat dit alles ter zijner tijd wel schikken zal. Ik wilde derhalve uwe voorstelling van dit heil des huisselijken levens eenigzins nader ontwikkeld zien.

Gust. Gij eischt zeker niet zonder rede; zoo zij

Digitized by Google

het dan genoegzaam, dat ik verzekerd ben, dat de genietingen des huisselijken levens, welke door een gelukkig huwelijk ontstaan, de reinste, de duurzaamste, en met onze bestemming op aarde het meest overeenkomstig zijn.

De Gr. Waarlijk, uwe bepaling schijnt zoo juist gegeven, dat dezelve eene nadere ontleding verdient. Waarom *vooronderstelt*, — neen, ik vergiste mij door dit woord, zeer wijze *Gustaaf!* — waarom *weet* gij, dat dit heil het reinste is?

Gust. Immers, het ontspruit uit de heiligste liefde; hier kan geen zweem van belang bestaan, men bemint immers slechts om te beminnen?

De Gr. Toegegeven! met eene kleine Glosse er bij, namelijk: dat menig echtgenoot zich in zijne wederhelft bemint, en van haar vermogen, van hare voordeelige betrekkingen, van hare geestigheid, het eigen goede deel neemt, wegens eigen gebrek; maar dit zullen wij voor eene uitzondering laten gelden, en u toestemmen, dat innige liefde het reinste genot moet te weeg brengen. — Vervolgens noemdet gij dit huisselijk heil het duurzaamste, niet waar?

Gust. Voorzeker, want de verbindtenis tusschen man en vrouw, rust op onderlinge vrije keuze, en wordt van jaar tot jaar naauwer en vaster, daarom duurzaam tot aan het graf.

De Gr. Dit zoude moeijelijk te bewijzen zijn, wanneer wij uit ons geheel beschaafd en Christelijk *Europa*, al de formele Actes van Echtscheiding hier

Digitized by Google

voor ons zagen opeengestapeld; mogelijk zouden er zoo vele te vinden zijn, als er bladeren zijn aan gindschen hoogen beukenboom, die nog weinig geleden heeft van den herfstwind. — Deze Echtscheidingen zult gij, bij derzelver groote menigte, toch voor geene uitzonderingen laten gelden? — Doch er zullen wel goede gronden bestaan, waarom het huiselijk heil werkelijk duurzaam kan zijn, en bij velen duurzaam is, — mogelijk: de noodzakelijkheid, waarin men zich eenmaal gebragt ziet, om met elkander te leven, zoodat de lieve echtgenooten, na eenige jaren gekibbeld en getwist te hebben, zich in 's Hemels naam maar vereenigen, en hun levenslot, dat toch nu eens beiden, als onder één juk vastknelt, lijdzaam en tamelijk geduldig dragen, tot aan... ik gebruik uwe woorden — tot aan het graf! Hoe beoordeelt gij, mijn vriend! deze oorzaak?

Gust. Terwijl ik de waarheid moet toestemmen, zoo eischt mijn hart eene geheel andere reden voor de duurzaamheid des huiselijken heils.

De Gr. En deze is, — spreek, gij gelukkig hart van mijnen *Gustaaf!*

Gust. Waar de liefde eenmaal heilig aanwezig was en de zielen verbond, blijft dezelve onverbreekbaar, of hoor ons een dichter:

„Daar zoo de liefde viel,
Smolt liefde ziel met ziel
En hart met hart te gader. —
Die liefde is sterker dan de dood!"

Digitized by Google

De Gr. Wederom toegegeven, zoodra er werkelijk eene dergelijke liefde bestaat; maar nu, ten derde: het genot des huisselijken levens is, volgens uwe opgave, het meest overeenkomstig met onze bestemming op aarde. Dewijl de ontwikkeling van dit bewijs vrij omslagtig zal uitvallen, zoo laat ons intusschen op dezen zodenbank gaan rusten, terwijl ik mij eens regt scherpen zal, om van u te hooren wat gij hieromtrent kunt aanvoeren; ik zal, met de grootste aandacht, uwe woorden trachten te volgen.

Gust. Mij komt dit juist zoo moeijelijk en ingewikkeld niet voor. Het is de stem der Natuur, de stem Gods, welke ons aan de zijde eener beminde echtgenoot plaatst, even als zij aan onze zijde gebragt wordt. Het woelige, ongestadige, ruwe leven van den jongeling, lost zich in die zachte en weldadige vereeniging op, waar de ernst, maar tevens het genot des levens, als in één punt zamenvloeijen; van waar anders die diep ingewortelde neiging om eene gezellin op den levensweg te vinden? — Van waar anders dat halve, door velen in wrevel en beuzeling doorgebragte leven dergenen, die zich afkeerig betoonen van het huwelijk? Zij bekleeden nimmer hunne regte plaats in de maatschappij, en ontzeggen zich die tallooze genoegens, waarvan ik slechts één behoef te noemen: het Ouderen heil! — Mij dunkt, hierin ligt reeds genoegzaam opgesloten, wat ik heb beweerd, dat het heil des huisselijken levens, overeenkomstig met onze bestemming op aarde is.

Digitized by Google

De Gr. Gij hebt daar inderdaad met weinige woorden veel gezegd; en ik aarsel bijna, om u dien grond, welke gij in bezit genomen hebt, voet voor voet te betwisten; evenwel mag ik u weder niet geheel toestemmen, en zal mij aangorden tot eene kleine schermutseling, waarbij ik niet zal treuren door u uit het veld te worden geslagen; want hoe zoude ik, oude man, tegen u opgewassen zijn, die in de kracht des levens, en in de kracht der liefde, misschien met eenen medelijdenden glimlach op den grijzen kampvechter nederziet! — Gij beweert dus, dat de ongehuwde zijne bestemming op aarde niet bereikt?

Gust. Zoo te verstaan, wanneer hij de gelegenheid om eene gelukkige verbindtenis te sluiten, opzettelijk verwerpt.

De Gr. Maar zijn er niet velen die te vergeefs zoeken naar eenen waardigen echtgenoot, zoo wel bij ons als bij het andere geslacht? en wanneer iemand, buiten zijnen wil, verhinderd wordt, om het heil des huwelijks en des huisselijken levens te genieten, zult gij het dan aan hem of haar wijten, als deze bestemming niet bereikt wordt?

Gust. O neen! dat ware dwaas!

De Gr. Maar tot deze dwaasheid zijt gij vervallen, door te beweren, dat slechts het huisselijk leven de bestemming der menschen is; zoudet gij dan een dergelijk hard oordeel durven uit te spreken over al de ongehuwden der beide seksen?

Gust. Dat was wederom mijne bedoeling niet.

Digitized by Google

Immers, wanneer onveranderlijke omstandigheden ons beletten, om een waardig echtgenoot, een gelukkig huisvader te worden, dan kan dit niemand te laste worden gelegd.

De Gr. Waarlijk, *Gustaaf!* indien wij dit punt verder wilden ontwikkelen, zouden wij ons in regtsgelcerde en geneeskundige onderzoekingen moeten verdiepen, over de voorwaarden welke een huwelijk al of niet mogelijk maken; maar ik zie geen middel, om de ernstige *Themis*, den lang gebaarden *Aeskulaap*, met den dartelen *Amor*, in eenige overeenstemming te brengen; genoeg, wanneer gij ons slechts kunt overtuigen, dat de ongehuwden hunne bestemming *niet* bereiken.

Gust. Dit durf ik niet beweren.

De Gr. Zoo win ik reeds eenige grond op ons slagveld, en drijf u terug; ja! waag terstond eenen vernieuwden aanval: Zijn er misschien niet sommigen, die gelukkiger zijn, voor zich en anderen, wanneer zij zich de genietingen des huisselijken levens vrijwillig en bedachtzaam ontzeggen, dan wanneer zij eene verbindtenis sluiten, welke in de gevolgen, voor beide partijën, treurig en onvoldoende ware?

Gust. Ik geef de mogelijkheid daarvan toe.

De Gr. Daardoor beweert gij nu, in dadelijke tegenspraak met u zelven, dat velen juist hunne bestemming bereiken, door afstand te doen van de genoegens des huisselijken levens, — strijk de wapens, mijn vriend! en geef u op genade of ongenade over.

Digitized by Google

Gust. Onder zekere voorwaarden, mijn vriend! Ik eisch de geldige en volledige bewijzen, dat zij, die het huisselijk leven ontwijken, volstrekt daartoe gedwongen waren, en op geenerlei wijze, waardige echtgenooten, goede huisvaders, hadden kunnen worden.

De Gr. Dat wordt een teeder onderzoek, *Gustaaf!* waarover wij moeijelijk kunnen beslissen, zoo lang men ons beiden niet heeft aangesteld tot de beoordeelaars van duizend geheimen, die nimmer aan het licht komen. — Intusschen geef ik mij gewonnen, en eisch met u, van elken waardigen man, of waardige vrouw, dat zij ons ten minste ééne geldige rede opgeven, waardoor zij moeten afzien van het heil des huisselijken levens. Er kunnen dergelijke redenen bestaan, die geëerbiedigd moeten worden, bovenal wanneer hoogere zedelijke bedoelingen hier bij in aanmerking komen; zoodra er heilige pligten te vervullen zijn, welker vervulling door eene huisselijke verbindtenis, onmogelijk gemaakt wordt, is de keuze voor den edelen man of de edele vrouw reeds beslist. — Geloof intusschen niet dat ik een voorstander ben van het Coelibaat der geestelijken. Dit misgewas der middeleeuwen zal uit elken goeden hof verdwijnen, zoodra het rijk des bijgeloofs en vooroordeels verder in elkander stort; — nu ziet gij echter, lieve *Gustaaf!* dat ik niet ten onregte voorspeld heb, dat wij ongevoelig in wijdloopige onderzoekingen zouden gewikkeld worden, wanneer wij gingen ontleden, dat alleen het huisselijk leven

Digitized by Google

de bereiking onzer aardsche bestemming mogelijk maakt; wanneer ik echter u aanzie, den bloeijenden jongeling, rein naar ziel en ligchaam, ja dan stem ik u van ganscher harte toe, dat het uwe bestemming is, aan de hand eener deugdzame vrouw, het levenspad te bewandelen, en zoo veel heil en zegen om u heen te verspreiden als gij kunt; en dit pas ik op alle jongelingen en mannen toe, die niet achter kloostermuren wegschuilen, of zich om zekere redenen moeten schamen eene reine maagd onder de oogen te treden. — Ook de Schrift zegt: „Het is niet goed dat de mensch alleen zij." Evenwel altoos beter alleen te blijven, dan vereenigd, een doornenbosch te planten, waar plaats was voor een klein Paradijs. — Ik wil dus hierin toestemmen, onder de gemaakte beperkingen, dat het onze bestemming is, om het huiselijk heil te verwezenlijken waar wij kunnen, en geloof mij, *Gustaaf!* menig jongman van zestig jaren zal, met eenen diepen zucht, zich aan onze zijde voegen, en weemoedig op zijnen verloopen levenstijd terugzien, nog weemoediger op zijne toekomende levensdagen, welke hij eenzaam moet doorbrengen, zonder eene hand welke hem vriendelijk geleidt en ondersteunt, zonder een hart dat hem belangeloos lief heeft, zonder diegene, welke de Schrift ons even zoo krachtig als welsprekend noemt: „vleesch van ons vleesch, been van ons been." — Welnu, wij hebben toch eenig duidelijk begrip verkregen van het hoogste heil des levens, wanneer wij hetzelve als rein, duurzaam,

Digitized by Google

en met onze bestemming als overeenkomstig beschouwden, — of heeft mijn vriend hier nog iets bij te voegen?

Gust. Bij te voegen juist niet, alleen aan te merken, dat door uwe beperkingen, de genietingen des huisselijken levens aan zoo vele voorwaarden onderworpen worden, dat het onder de zeldzaamheden behoort, om een regt gelukkig huisgezin te vinden.

De Gr. Hiervan ben ik voor mij, reeds langen tijd, overtuigd geweest; maar juist deze zeldzaamheid maakt het genot kostbaarder. — Ik behoef u toch niet te betogen, dat wij hoogst teleurgesteld zouden zijn, indien wij, even als de kleine hinkende *Asmodeus*, in den welbekenden *Gilblas de Santillane*, door de daken in de woonvertrekken en binnenkamers konden zien; wij zouden, geloof ik, van onze Aërostatische strooptogten niet zeer gesticht terugkomen, wanneer wij zoo menig jammertooneel zagen, waar gelukkig de buitenwereld niets van weet. — Gij zijt het zeker reeds in zoo verre met mij eens, dat er zeer veel toe vereischt wordt, om niet slechts gedurende het eerste half jaar des huwelijks, maar gedurende een dertig of veertigtal jaren, in liefde, vrede en eendragt te leven?

Gust. Daar heb ik nimmer aan getwijfeld.

De Gr. Maar misschien heb ik, door mijne aanmerkingen, dit nieuwe leven, hetwelk gij weldra zult ingaan, al te donker voorgesteld?

Gust. O neen! gij hebt tot mijn verstand gespro-

Digitized by Google

ken, waar het hart misschien al te voorbarig was, en, zoo als men zegt, met het hoofd wegliep.

De Gr. Gij wilt dus een wijsgeerig echtgenoot gaan worden? Dit raad ik u ten sterkste af.

Gust. Ik vermeen echter, dat men bij den beslissenden stap in het menschelijk leven, welke ik gereed ben te doen, wel een weinig wijsbegeerte behoeft.

De Gr. Een weinig wijsbegeerte, beteekent in het aan zorgen en teleurstellingen zoo rijke leven, ook weinig, — de wijsgeerige menschen zijn wel eens zeer ongeschikte echtgenooten en dwaze huisvaders geworden, bovenal wanneer hunne wijsbegeerte zich beperkte tusschen de vier wanden van het boekvertrek. Ik meen echter dat er nog iets anders is, hetwelk uw huisselijk leven, volgens onze bepaling, rein, duurzaam en onzer bestemming waardig zal maken; en ik verwacht van u de opgave daarvan.

Gust. Mij dunkt, wij hebben het onderwerp reeds van zoo vele zijden beschouwd, dat er bijna niets meer over te zeggen is.

De Gr. En evenwel zal ik staande houden, dat wij juist over het ware en eenige vereischte, waardoor het huisselijk heil bevestigd kan worden, nog geen woord gesproken hebben. — Dit schijnt u te verwonderen, *Gustaaf!*

Wat zult gij verrigten, als gij uw eerste kind aan het hart drukt, en een onuitsprekelijk gevoel u zegt, dat gij *Vader* geworden zijt?

Gust. Mijnen warmsten dank voor God uitstorten,

Digitized by Google

en het plegtig voornemen opvatten, om mijn kind Gode waardig op te kweken.

De Gr. Waarom zult gij dat doen?

Gust. Welk eene vraag! Ik zoude een steenen hart in de borst moeten dragen, wanneer ik niet alzoo dankte, alzoo dacht.

De Gr. Gij stemt mij dus toe, dat dit verrukkelijk oogenblik, waarop gij de woorden: *vader* en *moeder*, voor de eerste maal in die betrekking zult uitspreken, onder de zaligste genietingen behoort?

Gust. Volkomen.

De Gr. Maar verklaar mij nu, waarom deze genieting juist zoo zalig zijn zal voor elk welgesteld hart?

Gust. Het bewustzijn der groote en onverdiende weldaden door den Almagtigen ons toegedeeld, vervult dan den geheelen inwendigen mensch.

De Gr. Te regt! en dit is immers met andere woorden, het opgewekte Godsdienstige gevoel?

Gust. Wij kunnen het dien naam geven.

De Gr. Gelooft gij nu met mij, dat alle genietingen, welke het huiselijk leven kan opleveren, even rein, even schuldeloos, even duurzaam zijn?

Gust. O neen!

De Gr. En waarom niet?

Gust. Dewijl dezelve uit zeer verschillende bronnen voortvloeijen?

De Gr. En uit welke bron vloeit dan die heilige vadervreugde, waar wij zoo even over spraken?

Gust. Uit een Godsdienstig gevoel.

Digitized by Google

De Gr. Alzoo zullen die genietingen des huiselijken levens de beste en duurzaamste zijn, welke uit Godsdienstige beginselen voortvloeijen?

Gust. Dit is mij thans duidelijk.

De Gr. Nu zult gij ook weten wat ik bedoelde, toen ik verzekerde, dat wij nog geen woord gesproken hadden over eene gewigtige voorwaarde om het heil des huiselijken levens te vestigen en vruchtbaar te maken.

Gust. Gij maakt mij daar te regt opmerkzaam op, waarde vriend! Gij houdt mij toch niet, hoop ik, voor eenen ongeloovigen? Ik weet het, mijne denkbeelden, aangaande Godsdienst en Openbaring, zijn u bekend.

De Gr. Juist dewijl ik daarmede bekend ben, wilde ik dat gij dezelve in al derzelver kracht liet gelden, wanneer gij de schoonste en duurzaamste verbindtenis gesloten hebt, waarbij nog iets meer noodzakelijk is, dan eene zekere mate van wijsbegeerte; want, *Gustaaf!* gij kunt immers geen gebouw optrekken, als de grondvesten niet beproefd en sterk zijn? Nu heb ik nooit kunnen begrijpen, hoe wij, ieder voor ons zelven, kalm, gerust en gelukkig kunnen leven, zonder Godsdienstige beginselen; hoe veel te minder, dacht ik, als wij beiden, man en vrouw, onzen weg bewandelen, en wederom nog minder, besloot ik eindelijk, wanneer wij door eenige lieve kleine menschen omringd zijn, die toch als Christenen moeten opgekweekt worden. — Toen ik derhalve mijne geliefde echtgenoot op on-

Digitized by Google

zen trouwdag, volgens oud vaderlandsch gebruik, den trouwring gaf, had ik in de binnenzijde van den ring deze drie woorden laten graveren: *geloof*, *hoop* en *liefde;* — dit kwam mij toen als het beste motto des volgenden levens voor, en ik ben, tot op dit tijdstip, nog niet van gedachte veranderd. — Gij zult, lieve vriend! even als elk andere Adamszoon, deze drie beschermëngelen op uwen verderen levensweg behoeven, en het zal goed zijn wanneer zij op den eersten wenk gereed zijn u de hand te reiken, u een' traan af te wisschen, of u op te beuren, wanneer het hoofd ter aarde gebogen is.

Gust. Ik gevoel diep, in welk een heerlijk licht het heil des huisselijken levens zich vertoont, wanneer echte Godsvrucht daarin heerscht, en de aardsche liefde tot eene hemelsche herschept.

De Gr. Dat zal zeker onze *Plato* reeds geweten hebben, toen hij het keurig onderscheid maakte, tusschen de *Venus Urania* en de aardsche *Liefdegodin;* maar het Christendom heeft zijne denkbeelden gereinigd en gezuiverd, en ik geloof geen ketter te zijn, wanneer ik vaststel, dat onze volmaakte Openbaring ook eene dergelijke Venus Urania heeft aangenomen, om welke de echtgenooten zich vereenigen en hunne wierookkorrels ontbranden. — Ik bedoel, den echt Godsdienstigen Christelijken geest, waardoor het huisgezin dien kalmen vrede geniet, welke door tegenspoed of bittere rampen niet wordt uitgebluscht. — Ook hier komt het rijk Gods „zonder uiterlijke vertooning;" men behoeft niet,

Digitized by Google

zoo als aan de deurposten der Joden, de wet zigtbaar voor elken voorbijganger ten toon te stellen; wanneer dezelve slechts des te levendiger in het hart leeft, en uit het hart terugwerkt op het dagelijksche leven. — Wanneer ik een gelukkig, eensgezind, vrolijk huisgezin zie, meen ik daar de dadelijke terugwerking van eene Godsdienstige denkwijze te bespeuren; ik kan mij deze schoone overeenstemming anders moeijelijk verklaren; want dat de wijsbegeerte dit alleen zoude te weeg brengen, komt mij twijfelachtig voor, dewijl de menschelijke wijsheid, even als eene aangebedene schoone, hare luimen heeft, en somtijds hare aanbidders op eene onverdragelijke wijze misleidt en mishandelt, en te wispelturig schijnt om eenig duurzaam geluk voort te brengen. — Waar ik in het huisselijk leven, daarentegen, ruwheid, ligtvaardigheid, twist en gedurig geklag waarneem, vooronderstel ik steeds, dat er een noodlottig gebrek is aan Godsdienstige beginselen, en ik ontvlied, zoo schielijk mogelijk, dezen Hades, waarin geen lichtstraal uit het Elysium kan doordringen. — Zoo eindig ik met dezen raad, mijn vriend! dat gij uw toekomend heil hier beneden, zoo rein en duurzaam als mogelijk maakt; zoo veel met uwe bestemming overeenkomstig, als gij kunt, en ten einde gij daarin wel slaagt, durf ik u gerustelijk aanraden, om met vernieuwde kracht uwe Christelijke beginselen op het huisselijk leven toe te passen, en uwe jongelingsjaren tot nu toe

Digitized by Google

als de Theorie van datgeen te beschouwen, wat nu in Praktijk moet gebragt worden. —

Maar het zal tijd worden, dat wij uwe vrienden, die ons reeds zoo ver vooruit gewandeld zijn, weder inhalen; zij zullen het mij misschien ten kwade duiden dat ik u zoo lang bezig hield; ook wordt de avond koel, en ons gesprek nam ongevoelig eene bijna te ernstige wending aan, — gij zult ook dit wederom op rekening van vader *Homerus*, en van de dorre bladeren kunnen schuiven. — Gij, intusschen, mijn vriend! ga tot uwe geliefde, maar verhaal haar toch niet alles wat wij te zamen overdachten! zij mogt mij heimelijk schuwen als eenen ongenoodigden zedemeester, of mij misschien als eenen ouden wijsgeer bij u en anderen doodverwen. Gij moogt haar alleen, in uwe volgende levensjaren, de *vruchten* van ons gesprek op dezen avond aantoonen, en wanneer mijne assche dan in vrede rust, lokke de herdenking daaraan, eenen kleinen zegenwensch op hare en uwe lippen, dien ik thans reeds vooraf aanneem als een' geurige bloem, welke gij daarheen zult werpen, op de grafzerk van uwen welmeenenden vriend! —

Digitized by Google

INHOUD.

Erastus. *Over het geluk der vromen.* . . . Bladz. 1.

Julius. *Over de ware grootheid.* . . . . . — 23.

Kleon. *Over de dweepzucht.* . . . . . — 49.

Theodoor. *Over het beoefenen der schoone kunsten.* . . . . . — 74.

Gustaaf. *Over het huisselyk leven.* . . . . — 99.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

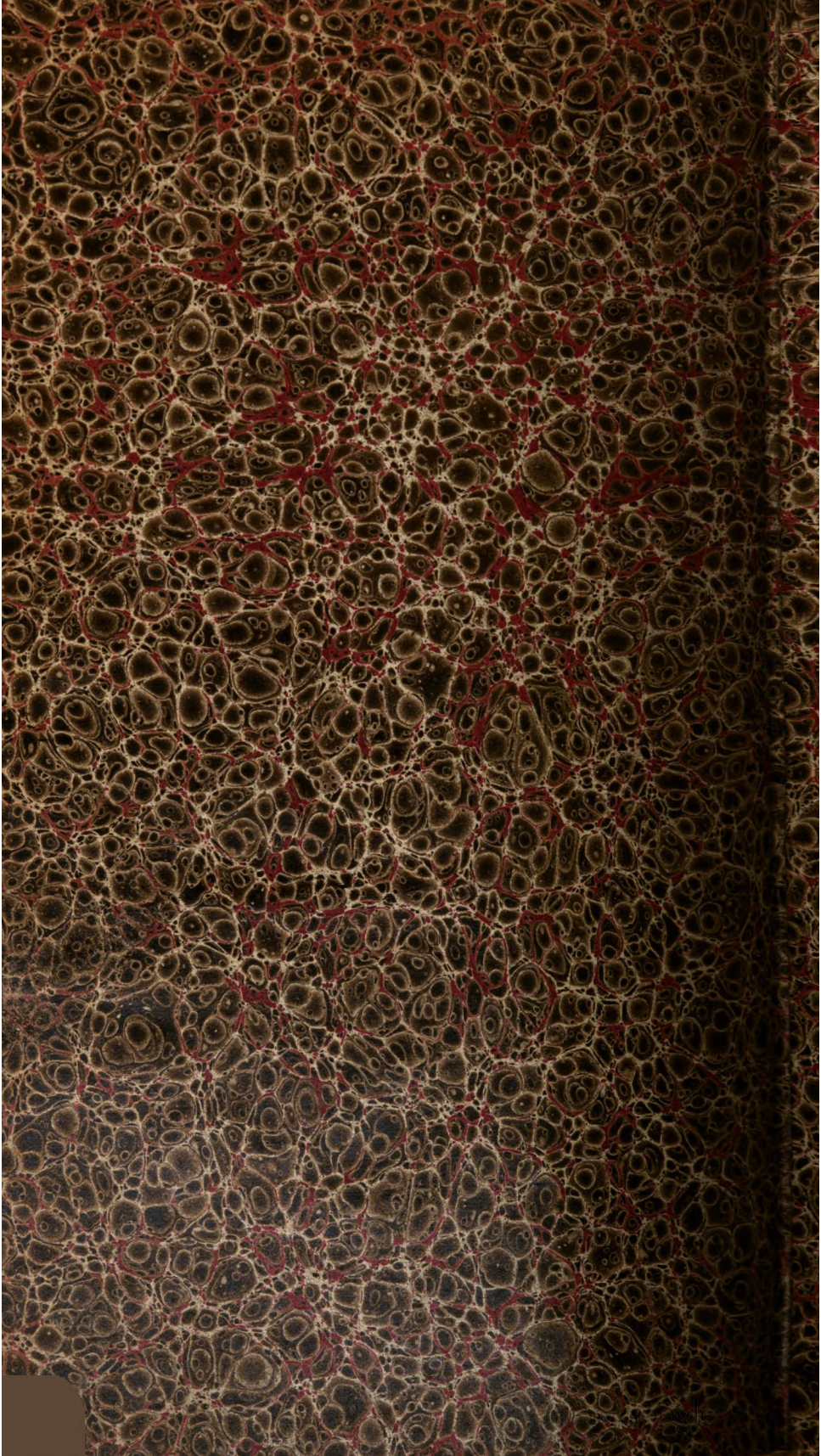

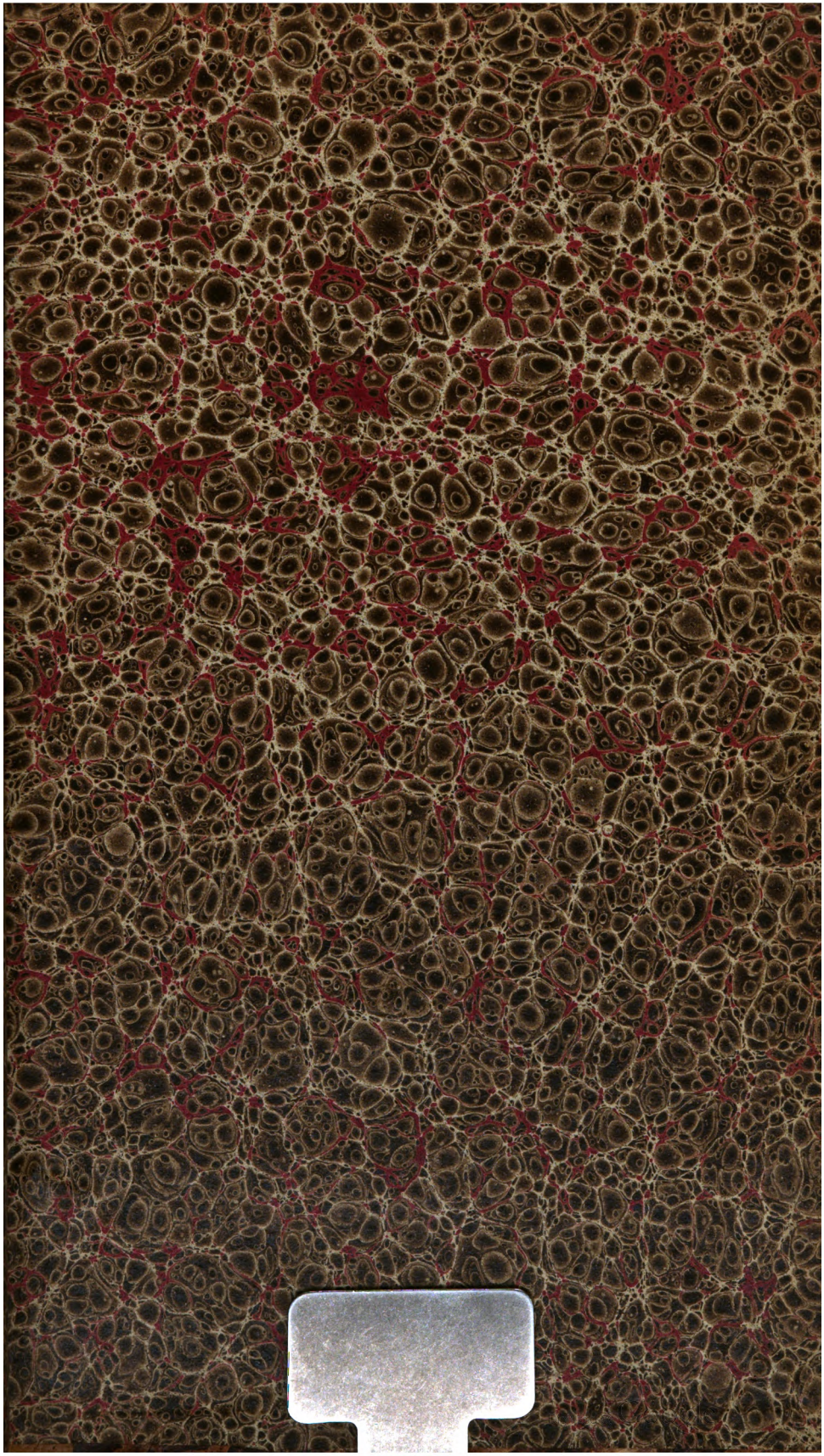

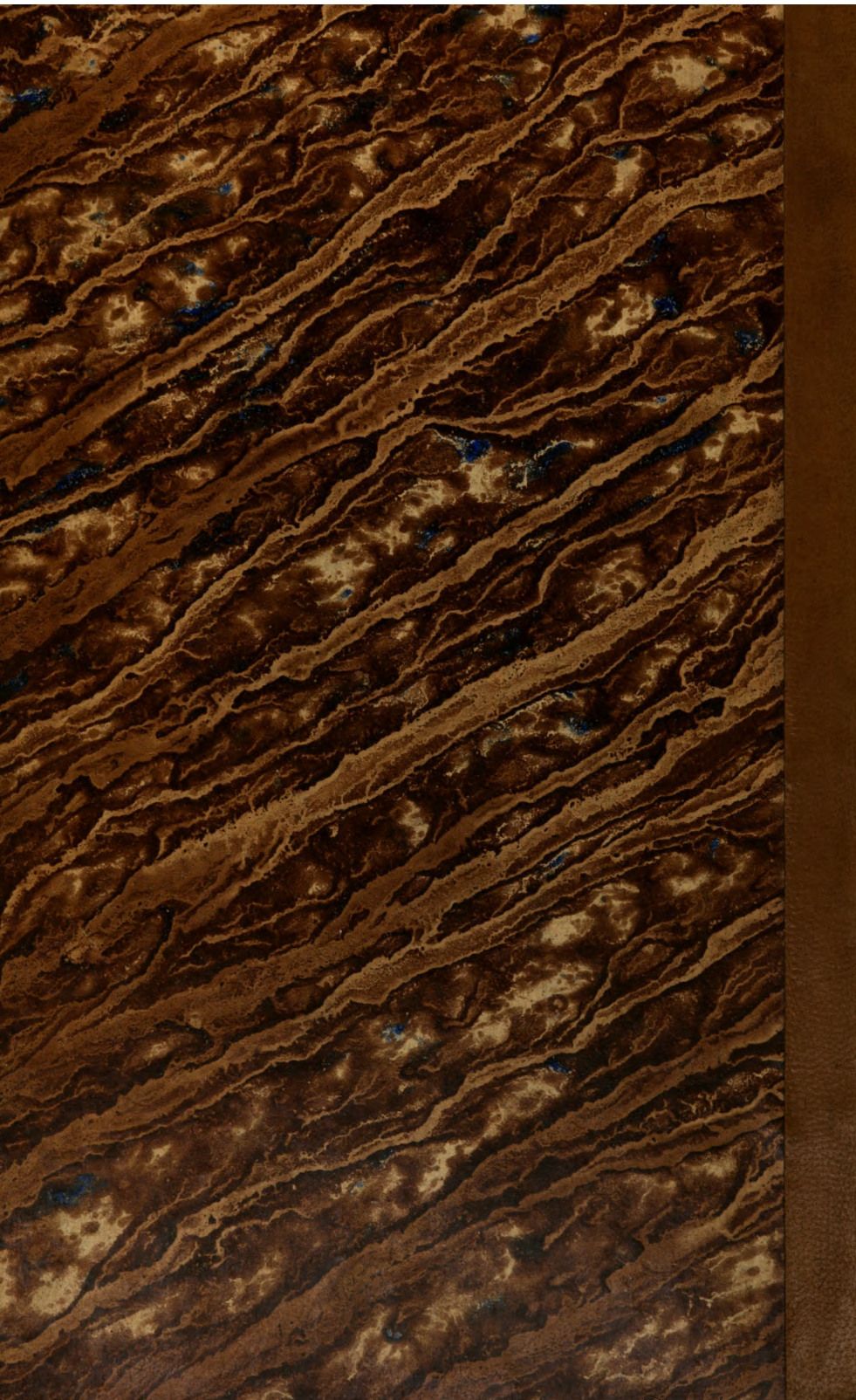
Digitized by Google